

Tyiñu Tsa Javaha Ra Apóstol: Ra Tsa Tava Tyiñu Ra Jesucristo

Nu catyí ra Jesús tyin cua quitsi
Tatyi Ii Nyoo

1 1 Yooho Teófilo, quívi tsa jacuhun¹ yu tutu tsa jihna ñi can tsi un, tyaa² yu tandíhi tsa quitsaha³ javahá ra Jesús tan tandíhi tsa jacuahá⁴ ra nda quívi jihna ñi, 2 tan nda quívi nandaq⁵ ra andívi. Tan tsa ndi cumañi ca nandaa ra andívi, nacatsi⁶ ra tsi ra apóstol cuenda ra. Tan tsihin tunyee iñi Tatyi Ii Nyoo tava⁷ tyiñu⁸ ra tsi ra naha tyin caca ra naha tyiñu ra. 3 Tan cuaha xaan tundoho nyehé⁹ ra Jesús tan tsihí¹⁰ ra. Tan tsa yahá¹¹ tsa tsihí¹² ra, nandoto¹³ ra tan quituví¹⁴ ra nu yucú¹⁵ ra tsa tava¹⁶ tyiñu¹⁷ ra. Tan tsitsi tsa uvi xico quívi¹⁸, cuaha xaan tsaha quituví¹⁹ ra nu yucú²⁰ ra naha, tyin na coto ra naha tyin nditsa tsa nyito²¹ ra. Tan cahán²² ra Jesús tsihin²³ ra naha nácaa ndacá²⁴ naha Nyoo tsi yo.

4 Tsa ndi nyí²⁵ ra Jesús tsihin²⁶ ra naha, tan catyí²⁷ ra tsihin²⁸ ra naha:

—Ña cua quita ndo Jerusalén²⁹ ihyá, nda cuanda naquihin ndo tsa catyí³⁰ Jutu yu tyin cuhva³¹ ra tsi ndo, tumaa tsa cahán³² yu tsihin ndo quívi can.

5 Nditsa tyin tsihin ndutyá jacoondutyá³³ ra Juan tsi nyivi. Maa tyin nyoho³⁴ ña cuaha ca quívi tan coondutyá ndo tsihin Tatyi Ii Nyoo —catyí³⁵ ra Jesús tsihin³⁶ ra naha.

Nu nandaq³⁷ ra Jesús andívi

6 Tsa ndu iñ³⁸ n ra tava³⁹ tyiñu⁴⁰ ra Jesús, tan tsicá tuhun⁴¹ ra naha tsi ra tan catyí⁴² ra naha:

—Jutu Mañi yu, ¿a vityin ñi cua jacacu un tsi ñuu Israel ihyá tsa ña

cua cundaca ñaha ca ra ñuu Roma tsi yo? —catyí⁴³ ra naha.

7 Tan nacahán⁴⁴ ra Jesús tan catyí⁴⁵ ra tsihin⁴⁶ ra naha:

—Ña taahán tsi coto nyooho ndáa quívi cua cuvi tsa cua javaha Nyoo Jutu yo. Intuhun ñi maa ra cua cahan ama cua cuvi tsi. 8 Tyin quívi tsa cua quitsi Tatyi Ii Nyoo siquí⁴⁷ ndo cua naquihin ndo tunyee iñi⁴⁸ ra, tan cua quita ndo tan cua cahan ndo tuhun yu ñuu Jerusalén⁴⁹ ihyá tan tandíhi⁵⁰ ñuu tsa cayucú Judea tan Samaria, tan nda cuanda nanii cahnu ñuhu⁵¹ ñayivi —catyí⁵² ra Jesús tsihin⁵³ ra naha.

9 Tan tsa yahá⁵⁴ tsa cahán⁵⁵ ra Jesús tuhun⁵⁶ ihyá, tan tsitsi tsa nyehé⁵⁷ ra naha tsi ra, nandaq⁵⁸ ra andívi, tan quíhví⁵⁹ ra tsitsi vico. Tacan tan ña nyehé ca ra naha tsi ra. 10 Tan cuhva tsa nyehé ndaá⁶⁰ ra naha andívi, quituví⁶¹ uvi taahan ángel Nyoo tsa nditsi jahma cuitsin yatayin ñi nu nyecú⁶² ra naha. 11 Tan catyí⁶³ ángel can naha ra tsihin⁶⁴ ra tava⁶⁵ tyiñu⁶⁶ ra Jesús:

—Nyooho ra Galilea, ¿nacuenda nyehé ndaa xaan ndo andívi? Ra Jesús tsa nyehé⁶⁷ ndo nandaq⁶⁸ ihyá, juvin⁶⁹ ra cua quitsi inga tsaha, tan tyehen cua nyehé nyico ndo tsi ra —catyí⁷⁰ ángel tsihin⁷¹ ra naha.

**Nu nacatsi⁷² ra tava⁷³ tyiñu⁷⁴ ra Jesús tsi
ra Matías tyin jaha tyiñu⁷⁵ ra tyiñu
tsa javaha⁷⁶ ra Judas**

12 Tacan tan quita⁷⁷ ra tava⁷⁸ tyiñu⁷⁹ ra Jesús nu tsiyucu⁸⁰ ra naha yucu nu iyó yutun olivo. Tan cuanuhu⁸¹ ra naha ñuu Jerusalén. Tan yatayin ñi canyií⁸² ñuu can, tumaa sava hora ñi tan tsaa yo. Tyin sava hora ñi cuví⁸³ caca nyivi

quiví quitatú ñi, tycin tacan catyí maa ley tsa tyaa_q ra Moisés. **13** Tsa tsaa_q ra na ha ñuu Jerusalén can, ndaa_q ra na ha nu tsinu uvi pisu vehe nu iyó ra na ha. Tan ra tsa yucú can, cuví ra ihyá na ha ra: ra Pedro, ra Jacobo, ra Juan, ra Andrés, ra Felipe, ra Tomás, ra Bartolomé, ra Mateo, ra Jacobo sehe ra Alfeo, tan ra Simón ra tsa cuñí tsa nasama ra ndacá ñaha, tan tsihin ra Judas yañi ra Jacobo. **14** Tan tandihí ra ican na ha ra ndu iín ra na ha tandihí quiví tan tsicán tahvi ra na ha tsi Nyoo. Tan yucú ndihí tucu yañi ra Jesús tsihin ra na ha, tan tsihin ña María sihi ra, tan cuaha ca maa ñiñaha.

15 Tan tsa tandihí nyiví tsa ndu iín quiví can quitá maa cientu oco ñi. Tacan tan nduvitá ra Pedro. Tan catyí ra tsihin ñi:

16 —Nyoho yañi, tsa nyaá tucu maa tsa tahān ra Jesús cuhva ihyá tan vityin tsa cunda_q tsa cahān ra David jahā Tatyi Ii Nyoo nu catyí ra tycin ra Judas cua cuhva cuenda ra tsi ra Jesús tsi ra xaan iñi tsi ra. **17** Tan ra Judas cuví ra iin ra tsa tsinyij tsihin yo. Tan iin caa ñi jahā tysiñu ra tsihin yo. **18** Maa tycin tsahān ra, tan jatā ra ñuhu tsihin xuhun tsa ñihí ra tsa xico_q ra tsi ra Jesús. Yaha can tan canacavā_q ra tsihin jiñi ra, tan ndata_q tsitsi ra tan quitā tandihí tsiti_q ra. **19** Tan quiví tsa tsito nyiví iyó Jerusalén ihyá tsa tsihí ra, jacunañi ñi ñuhu can Acéldama. Tan tsa tsihin yuhu maa ñi cuñí tsi catyí Ñuhu cuenda tsa Tsati Niñi Nyivi. **20** Tycin nu libru Salmo catyí tsi cuenda ra Judas tyehen:

Na ndoo maa vehe ra.

Tan ña coo nyiví tsitsi vehe can. Tan catyí tucu tsi:

Inga ra cua jaha tysiñu tysiñu tsa javahā ra.

21-22 Tan vityin yucú ra tsa cutahān tsihin yo quiví tsinyij Jutu Mañi yo Jesucristo tsihin yo; nda quiví jacoondutdyā_q ra Juan tsi ra, tan

nda quiví nanda_q ra cuahán ra andiví. Tan vityin ñiñi cuñí tsi tsi inga ra cuvi tsandaa tsihin yo tsa cuenda tsa nandoto_q ra Cristo —catyí ra Pedro.

23 Tacan tan canā_q ra na ha tsi uvi taahan ra na ha. Canā_q ra na ha tsi ra José tsa nañí Barsabás, tan juvin ñi nañí tucu ra Justo; tan canā_q tucu ra na ha tsi ra Matías. **24** Tan tsicān tahvi ra na ha tsi Nyoo tan catyí ra na ha tyehen:

—Jutu Mañi yu, yooho tsitó un tsa tsicá iñi ndi tsihin añima ndi. Janaha tsi ndi tsitsi tsa uvi taahan ra ihyá na ha, ndáa ra tsa nacatsjí maa un, **25** tycin cuiso ra tysiñu tsa jacuna_q ra Judas tsa cuenda cuatyí ra, tan cuahán ra nu taahán maa tsi cuhun ra —catyí ra na ha, tsicān tahvi ra na ha tsi Nyoo.

26 Tacan tan tavā_q cuenda ra na ha ndáa ra cua tahan tsi cuiso tysiñu can. Tan tahān tsi tsi ra Matías. Ra ican cuví ra tahan tsi cutahān tsihin tsa utsi iin ra tsa tavā_q tysiñu ra Jesús.

Nu nuq Tatyi Ii Nyoo

2 **1** Tsaa quiví vico Pentecostés, tan ndu iin tandihí nyiví tsa tsinu iñi tsi ra Jesús. **2** Tan sana iñi ñi tan tsinjí ñi cucayu ityi andiví. Tumaa cucayu tsa vatsí tatyi xaan. Tan iyo xaan cuví tsitsi vehe nu yucú ñi.

3 Tacan tan quituví tumaa iin ñuhu tan tsaa_q tsi siquí intuhun intuhun ñi.

4 Tan tandihí ñi tsitú ñi tsihin Tatyi Ii Nyoo. Tan quitsahā caahán ñi inga yuhu cuhva tsa jacahān maa Tatyi Ii Nyoo tsi ñi.

5 Tan quiví can cuaha xaan ra ñuu Israel tsaa_q ra na ha ñuu Jersualén. Ra vaha tsicá tsihin Nyoo cuví ra na ha. Quee_q ra na ha tandihí ñuu tsa cayucú nu ñuhu ñayivi. **6** Tan tsa tsinjí_q ra can na ha ra tsa iyo xaan cuví nu yucú nyiví cuenda ra Cristo, tan cuahán ra na ha tan ndu iin ra na ha tsihin ñi.

Tan ña tsitó_q ra na ha náa tsa caca iñi ra na ha, tycin intuhun intuhun ra na ha tsinjí_q ra yuhu ra na ha tsa caahán

ñi jahá Tatyi Ii Nyoo. 7 Iyo xaan cuñí ra naha tan quitsahá natuhún tahan ra naha tan catyí ra naha:

—¿A ñavin nyivi ñuhu Galilea cuví tandihí ñi tsa caahán ihyá?

8 ¿Nacuenda tyin tsíñi yo caahán ñi cuhva caahán intuhun intuhun yo?

9 Ihya yucú yo tsa cuví yo nyivi quee Partia, Media, Elam, Mesopotamia, Judea, Capadocia, Ponto, Asia,

10 Frigia, Panfilia, Egipto, tan nyivi quee ityi nuu ca Cirene ityi Africa.

Tan yucú tucu yo tsa cuví yo nyivi ñuu Roma tan iyó yo ñuu ihyá. Tan juhva yo cuví yo nyivi Israel nda quivi cacu yo. Tan inga yo cuví yo nyivi nanduví cuenda nyivi Israel tan nyicún yo ley tsa tyaa ra Moisés.

11 Iyó tucu yo tsa cuví yo nyivi quee Creta tan Arabia. Maa tyin tandihí yo tan tsíñi yo tyin tsihin yuhu tsa caahán maa yo caahán ñi. Tan nacatí tuhun ñi tsa cahnu tsa javahá Nyoo —catyí ra naha.

12 Tandihí ra naha, iyo xaan cuñí ra naha, tan tsicá tuhun tahan ra naha tan catyí ra naha:

—¿Náa cuñí tsi catyi tandihí tsa cuví ihyá? —catyí ra naha.

13 Maa tyin inga ra jacuñí nyaa ra naha tsi ñi, tan catyí ra naha tyin tsíñi ñi.

Nu caahán ra Pedro tsihin nyivi

14 Tacan tan nduvitá ra Pedro tsihin tsa utsi iin ca ra tava tyiñi ra Jesú. Tan ñihi cahañ ra tan catyí ra:

—Nyoho yañi, tsa cuví ndo ra ñuu Israel, tan tandihí nyoho tsa iyó ñuu Jerusalén ihyá. Cuñí tsi tsa coto ndo tuhun ihyá. Tan tyaa soho vaha ndo tsa cua cahan yu tsihin ndo.

15 Tyin cuñí maa ndo tyin tsíñi ndi. Maa tyin ñavin nyixi tsihí ndi, tyin ña tuhvá nyivi coho nyixi hora ihyá, tyin ndi jatyaan. 16 Maa tyin tsa cuví ihyá cuví tsa cahañ ra Joel, ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahan tsanaha. Tyin catyí ra:

17 Nu cua ndihí quivi, catyí Nyoo, cua jaquitsi yu Tatyi Ii yu siqui tandihí nyivi.

Tan cua cahan sehe ndo tsa cuenda yu.

Tan ra cuatyí tan ñi cuatyí cua janaha yu tsa iyo tsi ñi.

Tan nyivi tsahnu cua nyehe ñi ñumaahna jaha yu.

18 Cua jacuhun yu Tatyi Ii yu siqui ñi tsa jaha tyiñu tsa cuenda yu.

Tan cua cahan ñi tsa cuenda yu, catyí Nyoo.

19 Tan catyi ra tyin cua janaha ra tsa iyo cua nyehe nyivi ityi andiví.

Tan ityi nu ñuhu ñayivi cua javaha ra tsa iyo, seña niñi, seña ñuhu, tan vico yuhma.

20 Tan ñicanyii cua ndunaa tsi.

Tan yoo cua nducuaaha tsi tumaa cuaaha niñi.

Tandihí tuhun caahán ra ihyá cua cuvi tsi tsa ndi cumañi ca tahan tsi quivi quitsi Jutu Mañi yo.

Tan quivi cua quitsi ra, iyo xaan cua cuvi.

21 Tan tandihí nyivi tsa tsicán tahvi tsi ra cua cacu ñi, catyi ra Joel jahá Nyoo.

22 Tsa yaha nacatí tuhun ra Pedro yacan, tacan tan catyí ra tsihin ra naha:

—Nyoho ra Israel, tyaa soho ndo tsa cua cahan yu ihyá. Ra Jesú, ra ñuu Nazaret, maa Nyoo nacatsi tsi ra, tan tsa janahá Nyoo tsi yo tyin nditsa tsa nacatsi ra tsi ra, tsahá ra tunyee iñi tsi ra tan cuaha xaan tsa iyo tan tsa nyityi tan seña javahá ra. Tan tsa tsitó maa ndo tandihí tsa caahán yu ihyá. 23 Maa tyin quivi nacuhvá cuenda ndo tsi ra, javahá ndo tumaa cuhva tyaa maa Nyoo cuhva nda quivi jihna ñi. Tyin tsahá cuenda ndo tsi ra tsi ra caquiñi. Tan ticaa ra naha tsi ra nu cruu. Tsahñi ra naha tsi ra

jahq ndo. **24** Maa tyin Nyoo janandoto ra tsi ra. Jacacq ra tsi ra tyin ña cuvi cundaca ñaha tuhun tsiihi tsi ra.

25 Tyin ra David cahan ra tuhun cahan ra Cristo tahq tsanaha, tan catyí ra:

Tacan ñi nyehé yu tsi Nyoo Jutu yu ityi nuu yu.

Maa ra nyaá ra ityi xiin cuaha yu tan nduve náa cuví jayuhvi tsi yu.

26 Yacan cuenda siq xaan cuñí yu.

Tan jacahnú yu tsi Nyoo tsihin tsa siq cuñí yu.

Tan cuñu ñuhu yu cua quitatu tsi tyin tsitó yu tyin cua nandoto yu inga tsaha.

27 Tyin yooho, Nyoo Jutu yu, ña cua nacoo ihñi un añima yu nu yucú añima nyiví tsa tsihin, tan ndi ña cua cuhva un tsa tyahyu cuñu ñuhu yu.

Tyin sehe ii maa un cuví tsi yu.

28 Tan janahq un tsi yu ityi nu coo yu ñayiví ña cua naa maa.

Tan cua jacutu un tsi yu tsihin tusi*q* iñi tyin maa un nyaá tsihin yu, catyí ra David cahan ra tsa cahan ra Cristo tahq tsanaha.

29 'Nyoooho yañi, tsitó vaha yo tyin ra David tsii tsaaahnu yo tsihq ra tan quihvq ra tsitsi ñuhu. Tan ñaña ra ndi nyaá tsi ihya vityin. **30** Maa tyin ra David cuví ra iin ndusu yuhu Nyoo. Tan tsitó ra tyin Nyoo catyí ra tyin juvin ñi tata maa ra cua cuvi ra

Cristo. Tan ra Cristo, cuví ra cua cundaca ñaha tumaa tsa tsindaca ñaha ra David. **31** Tan ra David tumaa tsa tyin nyehé ra tsa cua cuvi nu cuahán ca tsi ityi nuu. Tan cahan ra tuhun tsa cahan ra Cristo. Tan catyí ra tyin ña cua ndoo añima ra nu yucú añima nyiví tsa tsihq. Tan ndi ña cua tyahyu cuñu ñuhu ra, catyí ra.

32 Tan ra Jesús can janandoto Nyoo tsi ra. Tan tandihq maa ndi cuví ndi tsandaa tsa cuenda tsa nandoto ra.

33 Jutu Nyoo jacahnú ra tsi ra Jesús,

tan tsihin ndaha cuaha ra cañihq ra tsi ra nda gloria. Tan ra Jesús naquihq cuenda ra Tatyi Ii tsa catyí Jutu yo Nyoo tahan tsanaha tyin cuhva ra tsi yo. Tan yacan cuví tsa tsahq ra tsi ndi vityin. Juvín tsi cuví tsa nyehé ndo tan tsiñi ndo. **34** Tyin ñavin ra David nandaq ityi andivi. Maa tyin maa ra David cahan ra tuhun ra Jesús, tan catyí ra:

Jutu Mañi yo Nyoo catyí ra tsihin Jutu Mañi yu ra Cristo: "Cunyaá xiin cuaha yu

35 tsitsi tsa cua caquin yu tsi ra xaan ifi*q* tsi un tsaha un", catyí ra David jahq Nyoo.

36 Tacan cahan ra Pedro tsihin ra naha, tan catyí tucu ra:

—Nyoho tan tandihq ca nyiví Israel, coto vaha ndo tyin tuhun ra Jesús, yacan cuví tsa caahán yu tsihin ndo ihya. Ticaq ndo tsi ra nu cruu. Maa tyin cuví ra Jutu Mañi yo, tan cuví tucu ra Cristo ra ndacá ñaha tsi yo jahq Nyoo —catyí ra Pedro.

37 Cuhva tsa tsiñi ra naha tsa cahan ra Pedro tuhun ihya, cuiihya xaan cuñí ra naha cuví. Tan tsica tuhun ra naha tsi ra Pedro tan tsi tandihq ca ra tavq tysiñu ra Jesús, tan catyí ra naha:

—Yañi, ¿nácaa javaha ndi vityin? —catyí ra naha tsihin ra tavq tysiñu ra Jesús.

38 Tacan tan catyí ra Pedro tsihin ra naha:

—Intuhun intuhun ndo ndu uvi iñi ndo cuati*q* ndo tan násama ndo cuhva iyó ndo. Tan coondutya ndo tsihin si*q* ra Jesucristo. Tan cua jaha ra tucahnu iñi cuati*q* ndo. Tacan tan cua cuhva Nyoo Tatyi Ii ra tsi ndo.

39 Tyin tahan tsanaha catyí Nyoo tyin cuhva ra Tatyi Ii ra tsi yo, tan tsisehe yo, tan tsi nyiví tsa cañi iyó. Tyin tandihq nyiví tsa cua nacana Jutu Nyoo cua cuhva ra Tatyi Ii ra tsi ñi —catyí ra Pedro.

40 Tsihin tuhun ihya tan tsihin

inga ca tuhun, ra Pedro tsah_q cuenda
ra tsi ra naha tan catyí ra tsihin ra
naha:

—Nduyu ndo cuhva na jacacu
Nyoo tsi ndo, coto cunaa ndo tsihin
nyiví caquíñi iyó nu ñuhu ñayiví ihyá
—catyí ra tsihin ra naha.

41 Tacan tan tandihí ra tsa tyaa
yahvi tuhun cah_qan ra Pedro
tsicoonduty_q ra naha. Tan quitá
tumaa uñi mil nyiví tsa tandihí ñi,
tan ndu ijin ñi tsihin nyiví yihí cuenda
ra Jesucristo. **42** Tan tandihí quíví
ndu iín tandihí ñi, tan nií iñi ñi tyaá
soho ñi tsa jacuahá tandihí ra tava
tyiñu ra Jesucristo tsi ñi. Tan iin ñi
cuví ñi tsihin tahan ñi, tan tsicán
tahvi ñi tan tsatsí ñi paan tan tsihí ñi
vinu tyin tacan tan ña cua naa iñi ñi
tyin tsihí ra Cristo tsa cuenda cuatyí
ñi.

Cuhva iyó nyiví yihí cuenda Jutu Mañi yo Jesucristo quíví can

43 Tan cuaha tsa iyo javaha
tandihí ra tsa tava tyiñu ra Jesucristo
jah_q Nyoo. Tan tandihí ñi iyo cuñí ñi.
44 Tandihí ñi yihí cuenda ra Cristo
iin caa ñi iyó ñi tsihin tsa iyó tsi ñi.
45 Xicó ñi tsa iyó tsi ñi. Tan tsatsá ñi
xuhun ñi tsi nyiví tahan ñi cuhva tsa
tsiñí ñuhu tsi intuhun intuhun ñi.
46 Tandihí quíví tan ndu iín ñi nda
vehe ñuhu cahnu. Tan nda yuvehe ñi
iin caa ñi tsatsí ñi paan tan tsihí ñi
vinu. Tan sii cuñí ñi tsatsí ñi tyin iin
ñi cuví ñi. **47** Tan jacaahnú ñi tsi Nyoo.
Tan vaha caahán tandihí nyiví tuhun
ñi. Tan iin tan iin quíví tan nducuahá
ca nyiví quihví cuenda Jutu Mañi yo
Jesús tyin jacacú ra tsi ñi.

Nu nduvah_q iin ra coxo

3 ¹ Iin quíví cuahán ra Pedro tsihin
ra Juan vehe ñuhu cahnu. Cuví
tsi cuhva caa uñi tsa tseñi, cuhva tsa
tuhvá nyiví Israel cuahán cuandacán
tahvi tsi Nyoo. ² Tan iin ra ndaaahvi,
coxo ra nda quíví cacu_q ra, nyaá ra

yuhi cora vehe ñuhu cahnu can
tandihí maa quíví. Tyin tsindacá ñi
tsi ra na ndacan ra xuhun tsi nyiví
quihví yuhu cora can, tan nañí tsi
Yuhu Cora Sii Caá. **3** Tacan tan nyehe
ra coxo can tsi ra Pedro tsihin ra Juan
tsa cua quihví ra naha yuhu cora can.
Tan tsicán ra xuhun tsi ra naha. **4** Tan
nyehe ra Pedro tan ra Juan tsi ra. Tan
ra Pedro catyí ra tsihin ra:

—Nyehe tsi ndi —catyí ra.

5 Tacan tan quitsah_q nyehe ra coxo
can tsi ra naha. Cuñí maa ra tyin iyó
tsa cua cuhva ra naha tsi ra. **6** Maa
tyin ra Pedro catyí ra tsihin ra:

—Nduve xuhun cuitsin tan xuhun
cuaan iyó tsi yu, tan cuhva yu tsi un.
Maa tyin tsa iyó tsi yu cua cuhva yu
tsi un. Tsihin siví ra Jesucristo ra ñuu
Nazaret, nduvita tan caca —catyí ra
Pedro tsihin ra.

7 Tacan tan tiñi ra Pedro ndaha
cuaha ra tan cañihí ra tsi ra. Tan
juvin ñi cuhva can nacoq tunyee iñi
nduvi taahan tsaha ra tan jucun tsaha
ra. **8** Tacan tan ra coxo can ndavá ra,
tan nduvita ra tsinya_q nyityi ra. Tan
quitsah_q tsicá ra. Tan quihví ra tsihin
ra naha tsitsi cora vehe ñuhu can,
tsicá ra, tan ndavá ra, jacaahnú ra tsi
Nyoo. **9** Tandihí nyiví nyehe ñi tsi ra
tyin tsicá ra tan jacaahnú ra tsi Nyoo.
10 Tan iyo xaan cuñí ñi tan yuhví ñi
tsa cuenda tsa nduvah_q ra can. Tyin
nacotó ñi tsi ra. Tyin juvin ra cuví ra
tsa tuhvá tsinyaá Yuhu Cora Sii Caá
can tsicán ra xuhun tsi nyiví.

Nu caahán ra Pedro tuhun ra Cristo tsihin nyiví nu cuví corredor cuenda ra Salomón

11 Ra coxo tsa nduvah_q can, ña
jañá maa ra tsi ra Pedro tan ra Juan.
Tan tandihí nyiví iyo cuñí ñi, tan
tsinú xaan ñi tsaq ñi nu cuví corredor
cuenda ra Salomón tyin cua nyehe ñi
tsi ra coxo can tyin tsa nduvah_q ra.
12 Tsa nyehe ra Pedro yacan, tan
catyí ra tsihin nyiví can:

—Nyooho ra Israel, ¿nacuenda iyo xaan cuñí ndo? Tan ¿nacuenda nyehé xaan ndo tsi nyuhu? ¿A cuñí maa ndo tyin tsihin tunyee iñi maa ndi, a tsa cuenda tsa catsi iyó ndi nuu Nyoo, tan cuví janduvahá ndi tsi ra coxo ihya? **13** Ñavin maa nyuhu janduvahá tsi ra. Nyoo ra cuví Nyoo tsii tsahnu yo, ra Abraham, ra Isaac tan ra Jacob, ra ican jacobnu tsi Sehe ra tan tsahá ra tunyee iñi tsi ra, ra tsa tsahá cuenda ndo tsi ra Pilato, ra cumí tyiñu. Tan ra Pilato cuñí ra jaña ra tsi ra. Maa tyin nyooho ñia tsahá ndo. **14** Tahan tsi tsa ndacan ndo tsa jaña ra tsi ra vaha, tan ra ii can, maa tyin nyooho tsican ndo tsa jaña ra tsi iin ra tsahñí ndiyi. **15** Tan nyooho tsahñí ndo tsi ra tsa tsahá ñayiví nyito coo yo tsihin Nyoo. Maa tyin Nyoo Jutu yo janandoto ra tsi ra. Tan ñia ndoo ra nu yucú añima nyiví tsa tsihí. Tan nyuhu cuví ndi tsandaa tsa cuenda tsa nandoto ra. **16** Tan juvin ra Jesús cuví ra tsa tsahá tunyee iñi tsi ra coxo ihya tan nduvahá tsaha ra, tyin tsinú iñi ndi tyin iyó tunyee iñi tsi ra Jesús. Yacan cuenda nduvahá tsaha ra ihya, tan nacotó vaha ndo tsi ra. Tan tandihí nyooho nyehe ndo tyin nduvahá ra tsa cuenda tsa tsinú iñi ndi.

17 'Tsító yu, —catyí ra Pedro— tyin quíví tsa tsahñí ndo tsi ra Jesús, ñia tsító ndo tyin ñia vaha tsa javahá ndo. Tan tacan tucu ra cuví ityi nuu tsihin ndo, ñia tsító ra naha. **18** Maa tyin tacan jacuví ndo tan cundaá tsa cahan ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahan tsanaha, tyin catyí ra naha tyin ra Cristo cua nyehe ra tundoho. **19** Yacan cuenda ndu uvi iñi ndo cuatyí ndo, tan nacuhva cuenda ndo añima ndo tsi Nyoo, na ndatsi cuatyí ndo. Tacan tan sií xaan cua cuñí añima ndo jaha tunyee iñi Jutu Mañi yo. **20** Tacan tan cua jaquitsi ra tsi ra Jesús ra cuví Cristo, na quitsi ra inga tsaha. Tyin nda quíví jihna ñi tyaq Nyoo cuhva tyin quitsi ra tsa cuenda yo.

21 Taahán tsi tsa ndoó ra Jesucristo gloria tsa vityin nda cuanda quíví cua jandutsaa Nyoo tandihí maa tsa iyó. Tumaa cuhva catyí ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahan tsanaha. **22** Tyin tacan catyí ra Moisés tsihin tsii tsahnu yo: "Cua jaquitsi Jutu yo Nyoo tsi ra tsa cua cahan tuhun ra. Tan juvin ñi nyiví yo cua cuvi ra. Tan cua cahan ra tuhun Nyoo tsihin ndo tumaa caahán yuhu. Tyaa yahvi ndo tandihí tsa cua cahan ra tsihin ndo. **23** Tyin tandihí nyiví tsa ñia cua tyaa soho tsa cua cahan ra, cua cunaa fi, tyin ñia cua cutahan fi tsihin nyiví tsa nacatsi Nyoo", catyí ra Moisés.

24 'Tan tacan tucu tandihí ra cuví ndusu yuhu Nyoo nda quíví tsicoó ra Samuel tan nda cuanda vityin, jacoto ra naha tsa cuví vityin. **25** Tandihí tsa catyí Nyoo tyin cuhva ra tsi yo, cahan ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahan tsanaha. Tandihí can tsii maa ndo cuví can. Tan tyiñu tsa ndoo Nyoo tsihin ra Abraham tsii tsahnu yo, juvin ñi tsa cuenda maa ndo cuví yacan. Tyin catyí Nyoo tsihin ra Abraham: "Tandihí nyiví tsa iyó nu ñuhu ñayiví cua nasoco yu tsi ñi tsa cuenda nyiví tata un." **26** Tan yacan cuenda quíví janandoto Nyoo tsi Sehe ra, jihna ca nu yucú ndo jacuhún ra tsi ra, tyin nasoco ra tsi ndo, tan intuhun intuhun ndo nacoo ndo tsa caquiñi iyó ndo —catyí ra Pedro tsihin ñi.

Nu tiñ ra cuví ityi nuu vehe ñuhu cahuñ naña ra tsi ra Pedro tan ra Juan

4 **1** Ndi caahán ca ra Pedro tan ra Juan tsihin nyiví, tan tsaaq ra cuví jutu naña ra tsihin ra cuví ityi nuu tsihin ra jahá cuenda vehe ñuhu, tan tsihin ra cuví saduceo naña ra. **2** Nduxañ xaan ra naña tyin ra Pedro tan ra Juan jacuahá ra naña tsi nyiví tan catyí ra naña tyin nditsa tsa cua nandoto nyiví tsa tsa tsihí, tyin ra Jesús nandoto ra. **3** Tacan tan tiñ ra

naha tsi nduvi taahan ra tavq tyiñu ra Jesús can naha ra. Tan tyihi ra naha tsi ra naha vehe caa. Tan ndoq ra naha nda cuanda inga quívi tyin tsa cueñi cuvi cuhva can. ⁴ Maa tyin cuaha ñi tsa tsini tuhun caahán ra Pedro quitsaha tsini iñi ñi. Tan ndu iñi ñi tsihin nyivi yihi cuenda ra Jesús. Tan tsa tandihi ñi quitá maa uhun mil cuvi tsa maa ñi maa rayi naha ra.

⁵ Tsa tuvi inga quívi, nda ñuu Jerusalén ndu iñi tandihi ra cumí tyiñu cuenda nyivi Israel, tan tsihin ra tsahnu, tan tsihin ra cuvi maestro cuenda ley tsa tyaa ra Moisés. ⁶ Tan nyivi tucu ra Anás ra jutu tsahnu cuvi ity nuu. Tan nyivi tucu ra Caifás, tan ra Juan, tan ra Alejandro. Tan yucú ndihi tucu tandihi rayi tsa cuvi nyivi ra jutu tsahnu cuvi ity nuu. ⁷ Tacan tan tavq tyiñu ra naha na cuquihin ra naha tsi ra Pedro tan ra Juan. Tan tsindaca ra naha tsi ra naha nda mahñu nu yucú ra naha. Tan tsica tuhun ra naha tsi ra naha, tan catyí ra naha:

—¿Yóo tsaha ndatu tsi ndo tsa janduvaha ndo tsi ra can? ¿Yóo tsaha tunyee iñi tsi ndo tsa javaha ndo tyehen? —catyí ra naha tsihin ra Pedro tan ra Juan.

⁸ Tan ra Pedro tsitú ra tsihin Tatyi Ii Nyoo. Tan nacahan ra tsihin ra naha:

—Nyoho ra ndacá ñaha Israel ñuu yo ihya, tan nyoho ra tsahnu. ⁹ Vityin tsica tuhun ndo tsi ndi tsa cuenda tsa vaha tsa cuvi tsi ra coxo ihya, tyin cuñi ndo coto ndo nácaa nduvaha ra. ¹⁰ Yacan cuenda cua catyí tuhun ndi tsihin ndo na coto tandihi nyivi Israel. Tyin ra ihya nyaá ra nuu tandihi ndo, tyin nduvaha ra tsihin tunyee iñi tsi ra Jesucristo, ra ñuu Nazaret, ra tsa tsaha cuenda ndo na cíu ra nu cruu. Maa tyin Nyoo janandoto ra tsi ra. ¹¹ Tan juvin ra Jesús cuvi yuu tsa tsini ñuhu ca tsa ña cuñi ra javahá vehe cuatyiñu ra,

tumaa cuhva catyí nuu tutu Nyoo. Tan nyoho cuvi ra javahá vehe tan ña cuñi ndo yuu tsa tsini ñuhu ca can. ¹² Yoñi inga ra cuvi jacacú tsi yo. Tyin intuhun ñi maa ra tsaha Nyoo tyin jacacu ra tsi yo —catyí ra Pedro tsihin ra can naha ra.

¹³ Tan ra cumí tyiñu can naha ra iyo xaan cuñi ra naha tsini ra naha tsa caahán ra Pedro tan ra Juan tyin ñi xaan iñi ra naha caahán ra naha, tan ñavin ra cahvi scuela cuvi ra naha. Tacan tan nacoto ra naha tsi ra naha tyin ra ican naha ra cuvi ra tsa tsica tsihin ra Jesús quívi can. ¹⁴ Tan ra tsa nduvaha can, nyaá nyityi ra tsihin ra naha. Yacan cuenda ña cuvi cahan ra cumí tyiñu can naha ra tsa ndavaha ñi siqui ra Pedro tan ra Juan. ¹⁵ Tacan tan catyí ra cumí tyiñu naha ra tsihin ra naha:

—Quita nduñi taahan nyoho tsata vehe.

Tan quitq ra naha. Tan ndoo ra cumí tyiñu can naha ra natuhún tahan ra naha. ¹⁶ Tan catyí ra naha:

—Náa javaha yo tsihin ra ihya naha ra? Tyin tandihi maa nyivi Jerusalén tsitó ñi tsa iyo tsa javaha ra naha. Tan ña cua cuvi catyí yo tyin ña nditsa. ¹⁷ Maa tyin ña cuñi yo tsa cuaha ca nyivi coto tuhun ihya, yacan cuenda vaha ca tsa casí yo tsi ra naha, tan cahan yo tsihin ra naha na ña cahan ca ra naha tuhun ra Jesús tsihin nyivi —catyí ra cumí tyiñu naha ra.

¹⁸ Tacan tan cana ra cumí tyiñu tsi ra Pedro tan ra Juan. Tan catyí ra naha tsihin ra naha tyin ndi luxu ca maa tan ña cahan ca ra naha tuhun ra Jesús. Tan na ña jacuaha ca ra naha tsi nyivi. ¹⁹ Maa tyin ra Pedro tan ra Juan nacahan ra naha tan catyí ra naha:

—Tyihi tuñi ndo iñi ndo tan nyehe ndo tatum vaha ca tsa tyaa yahvi ndi tsi maa ndo o vaha ca tsa tyaa yahvi ndi tsi Nyoo. ²⁰ Tyin nyuhu ña cuvi

tsa jandihí ndi tsa nacatyí tuhun ndi tsa nyehé ndi tan tsa tsíñi ndi —catyíra na.

21 Tacan tan tyasi nyico ra cumi tyiñu naha ra tsi ra Pedro tan ra Juan. Tan jañä ra naha tsi ra naha tyin ña ñihí ra naha nácaa tatsi tuñi ra naha tsi ra naha. Tyin tandihí nyiví tan jacañuñi ñi tsi Nyoo tsa cuenda tsa cuvi can. **22** Tyin rayii tsa nduvahá can, tsa yahá uvi xico cuiya ra, tan tacan cuiya tahán ra tundoho tan nduvahá ra jahá Nyoo.

Nu tsican nyiví yihí cuenda ra Cristo tunyee iñi Nyoo

23 Tan tsa quitá ra Pedro tan ra Juan, cuahán ra naha nu yucú nyiví yihí cuenda ra Jesús. Tan nacatyí tuhun ra naha tandihí tsa cahán ra tsahnu naha ra tan ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra tsihin ra naha. **24** Cuhva tsa tsíñi tandihí ñi, tan iin caa ñi quitsaha tsicán tahvi ñi tsi Nyoo. Tan catyí ñi:

—Jutu Mañi yu, yooho javahá un andíví tan ñuhu ñayiví. Javahá un ndutya ñuhu. Tan tandihí ca tsa iyó, maa un javahá. **25** Tan yooho tsihin Tatyi Ii un jacañun tsi ra David tahán tsanaha. Tan catyí ra:

¿Nacuenda tsa nduxaán nyiví ña tsító tsi Nyoo?

¿Nacuenda tsicá iñi ñi tuhun tsa nduve yahvi nyaá?

26 Rey naha ra tan tsihin ra tsa ndacá ñaha nu ñuhu ñayiví ihyá nduvitá ra naha siquí un, Jutu Mañi yu, tan siquí ra Cristo, ra nyisó tyiñu maa un, catyí ra David.

27 'Jutu Mañi yu, nditsa tyin ra Herodes, tan ra Poncio Pilato ndu iin ra naha ñuu Jerusalén ihyá tsihin ra ñuu Roma naha ra tan tsihin ra ñuu Israel naha ra tyin cahñi ra naha tsi ra Jesús Sehe ii un, tsa nacatsí vaha maa un. **28** Tan tacan javahá ra naha, tumaa cuhva tsa catyí maa un tahán

tsanaha tyin cua cuvi. **29** Tan vityin, Jutu Mañi yu, nyéhe tyin cuñí ra naha casí ra naha tsi ndi. Tan cuhva tsa nií coo iñi ndi tyin tyiñu maa un jahahá ndi, Jutu Mañi yu. Tan na ña nayuhví ndi cahan ndi tuhun maa un. **30** Tan tsihin tunyee iñi maa un tan cua nduvahá nyiví cuuhví, tan cua nyehe ndi seña tan tsa iyo tsa cuenda tunyee iñi ra Jesús Sehe ii un —catyí ñi, tsicán tahvi ñi tsi Nyoo.

31 Tan cuhva tsa ndihí tsicán tahvi ñi tsi Nyoo tan taqñ nu yucú ñi. Tan tandihí ñi tsity ñi tsihin Tatyi Ii Nyoo tan cahan ñi tuhun Nyoo tsihin tsa ña yuuhví ñi.

Nduve tsa cumañi tsi nyiví yihí cuenda ra Cristo

32 Tandihí ñi tsa tsinú iñi, iin ñi cuví ñi, tan iin ñi cuhva tsicá iñi ñi. Ndi intuhun ñi tan ña catyí ñi tyin tsa tsii maa ñi cuví tsa iyó tsi ñi, tyin tsii tandihí ñi cuví can. **33** Tan tsihin tunyee iñi cahnu, caahán ra tavá tyiñu ra Jesús tuhun tsa nandoto Jutu Mañi yo Jesús. Tan Nyoo nasocó xaan ra tsi tandihí ra naha. **34** Tan ndi intuhun ñi tan nduve tsa cumañi tsi ñi tyin tandihí ñi tsa iyó vehe o ñuhu ñi, xicó ñi can. Tan cua ndaca ñi xuhun can **35** tsi ra tavá tyiñu ra Jesús. Tan maa ra naha natsatsá xuhun can tsi intuhun intuhun nyiví cuhva tsa tsíñi ñuhu tsi ñi. **36** Tacan javahá iin ra tsa nañí José. Ra ican cuví ra tata ra Leví. Tan cacu ra ñuhu Chipre tsa canyí mahñu ndutya ñuhu. Tan ra tavá tyiñu ra Jesús jacunañí ra naha tsi ra Bernabé. Tan siví can cuñí tsi catyí: ra jandu iin iñi nyiví. **37** Tan ra Bernabé can xicó ra ñuhu ra. Tan tsaha ra xuhun can tsi ra tavá tyiñu ra Jesús.

Cuatyí ra Ananías tsihin ña Safira

5 **1** Maa tyin iin ra tsa nañí Ananías tsihin ña Safira, ñasíhi ra, xicó ñi iin ñuhu. **2** Tan tyihí xeehe ñi juhva

xuhun. Tacan tan ra Ananías tsindaca
ra xuhun tsa ndoo ña tsi ra tava tyiñu
ra Jesús. Tan catyí ra tyin tandihí
xuhun tsa cuyahví ñuhu cuví can.

3 Tacan tan catyí ra Pedro tsihin ra:

—Yooho Ananías, ¿nacuenda tsa
tsaha un tsa quíhví nu ña vaha añima
un? Tyin cuñí un jandavi ñaha un
tsi Tatyi li Nyoo, tan catyí un tyin
tandihí xuhun tsa cuyahví ñuhu can
cuví tsehe, tan ña nditsa un tyin ndoo
juhva xuhun can tsi un. **4** Tsii un cuví
ñuhu can, tan tsii un cuví xuhun tsa
ñihí un cuenda ñuhu can. ¿Nacuenda
tsa cuñí un jandavi ñaha un tsi Nyoo
tan catyí un tyin tandihí xuhun can
tsaha un? Maa tyin ñavin tsi nyuhu
jandaví ñaha un, tyin tsi maa Nyoo
jandaví ñaha un —catyí ra Pedro
tsihin ra Ananías.

5 Tsa tsiñi ra Ananías tuhun tsa
cahan ra Pedro, nduva ra tan tsihí ra.
Tan tsa tsito nyiví tuhun ihyá tan
nayuhví xaan ñi. **6** Tacan tan tsaq ra
cuatyí naha ra tan cava nuu ra naha
jahma cuñu ñuhu ra Ananías. Tan
tsahan ra naha tsindaca ra naha tsi ra
nu ndaa cumi santu. **7** Yaha uñi hora
tan tsaq ñasíihí ra Ananías tan quíhví
ña nu yucú ra tava tyiñu ra Jesús,
tyin ña tsitó ña tsa cuví. **8** Tan
quitsaha tsicá tuhun ra Pedro tsi ña
tan catyí ra tsihin ña:

—¿A tyehen ñi cuví xuhun tsa
cuyahví ñuhu ndo? —catyí ra Pedro
tsihin ña.

Tacan tan nacahan ña tan catyí ña
tsihin ra:

—Tacan ñi cuví xuhun tsa cuyahví
tsi —catyí ña tsihin ra.

9 Tacan tan catyí ra Pedro tsihin
ñá:

—¿Nacuenda tsa natuhun tahan
ndo tan cuñí ndo jandavi ñaha ndo
tsi Tatyi li Jutu Mañi yo Nyoo? Ican
vatsí ra tsa tsahan tsindaca tsi yiñ un
nu ndaa cumi santu. Tan vityin cua
cundaca ndihí ra naha tsi un —catyí
ra Pedro tsihin ña Safira.

10 Tan juvin ñi cuhva can tan
nduva ña tsaha ra Pedro, tan cueta
tsihí ña. Tan quíhví ra cuatyí can
naha ra, tan nyehé ra naha tyin canyí
ña tsihí ña. Tan cañihí ra naha tsi ña,
tan tsindaca ra naha tsi ña nu ndaa
cumi sandu. Tan tinyij ra naha tsi ña
xiin yiñ ña. **11** Tan tandihí nyiví yihí
cuenda ra Cristo, tan tandihí nyiví tsa
tsito tuhun can, nayuhví xaan ñi.

Cuaha xaan tsa iyo tan seña javahá ra tava tyiñu ra Jesús

12 Cuaha seña tan tsa iyo javahá ra
tava tyiñu ra Jesús nu yucú nyiví.
Tan tandihí ñi yihí cuenda ra Cristo
ndu iín ñi nu cuví corredor cuenda ra
Salomón. **13** Tan nyiví tsa inga
cuenda ña caná iñi ñi cutahan ñi
tsihin ñi yihí cuenda ra Cristo. Maa
tyin nyiví can vaha caahán ñi siquí ñi
yihí cuenda ra Cristo. **14** Tan cuaha
xaan nyiví quitsaha tsinú iñi tsi Jutu
Mañi yo Jesús, tahan ñi rayiñ tan
ñaha. **15** Tan nda cuanda tavá ñi tsi
nyiví cuuhví ityi cahnu, tsaquín ñi tsi
ñi nu tsito. Tyin tatum cua yaha ra
Pedro tan yaha tixahñu ra siquí ñi
cua nduvaha ñi. **16** Tacan tucu nyiví
iyó yatyin ñi ñuu Jerusalén can,
cuandacá ñi tsi nyiví cuuhví tan nyiví
tsa yihí tatyí ña vaha. Tan nduvaha
tandihí ñi.

Nu nyehé ra Pedro tan ra Juan tundoho

17 Tacan tan ra jutu tsahnu tsa
cuví ityi nuu, tan ra yihí cuenda ra
cuví saduceo naha ra, ndasi cuñí ra
naha nyehé ra naha tsi ra tava tyiñu
ra Jesús tsa cuenda tsa vaha tsa
javahá ra naha tsihin tunyee iñi tsa
tsaha Nyoo tsi ra naha. **18** Tacan tan
tiñ ra naha tsi ra naha. Tan tyihí ra
naha tsi ra naha vehe caa. **19** Maa
tyin tsa cuaa can quitsí iin ángel tsa
jaquitsí Jutu Mañi yo, tan nuña ra
yuvehe caa can. Tan tava ra tsi ra
naha. Tan catyí ra tsihin ra naha:

20 —Cuaahan ndo tan cunyacu nyityi ndo vehe ñuhu cahnu. Tan nacatyi tuhun ndo tsihin nyivi nácaa coo ñi ñayivi nyito tsa iyó ndo —catyí ángel can tsihin ra naha.

21 Tsa tsiñi ra naha tsa cahán ra ángel can, tan cuahán ra naha. Tan tsa tuvi inga quivi can nañihí nyivi tsi ra naha vehe ñuhu cahnu. Tan quitsahá jacuahá ra naha tsi ñi.

Tan tsitsi tsa jacuahá ra naha tsi ñi, tan ndu iñi ra jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu tan ra tsa yucú tsihin ra. Tan cana ra naha tsi ra cumi tyiñu cuenda nyivi Israel tyin coo ra naha junta. Tacan tan tavá tyiñu ra naha na cuquihin ra naha tsi ra tavá tyiñu ra Jesúz nu yucú ra naha vehe caa can. **22** Maa tyin cuhva tsa tsaa ra vitya naha ra tsitsi vehe caa can, ña nañihí ra naha tsi ra naha. Tan cuanuhú ra naha cua nacatyi tuhun ra naha tsihin ra jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu. **23** Tan catyí ra naha tsihin ra:

—Ndasí yuvehe caa can tan tsaa ndi. Tan andaru, yucú ra naha yuvehe jahá cuenda ra naha. Maa tyin cuhva tsa nuña ndi yuvehe can, yoñi maa nañihí ndi —catyí ra naha tsihin ra jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu.

24 Tacan tan ra jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu can tsihin ra yihí ndaha tsi tandihí ra tsa jahá cuenda vehe ñuhu can tan tsihin ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra, tsiñi ra naha tsa cahán ra vitya naha ra tsihin ra naha tan iyo xaan cuñí ra naha. Tan natuhún tahan ra naha nácaa javaha ra naha tan cundihi tuhun can.

25 Tacan tan tsaa iin ra tan catyí ra:

—Ra tsa tyihi ndo vehe caa can naha ra, yucú ra naha vehe ñuhu jacuahá ra naha tsi nyivi —catyí ra.

26 Tacan tan ra yihí ndaha tsi ra jahá cuenda vehe ñuhu can, tsahan ra tsihin ra vitya naha ra, tan tsiquihín ra naha tsi ra tavá tyiñu ra Jesúz

tsihin tsa vii ñi tan ña cañi ra naha tsi ra naha, tyin yuuhyí ra naha tsi nyivi coto cañi ñi yuu tsi ra naha.

27 Tsindacá ra naha tsi ra tavá tyiñu ra Jesúz nuu ra cumi tyiñu vehe ñuhu cahnu. Tan ra jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu catyí ra tsihin ra tavá tyiñu ra Jesúz:

28 —Nyuhu tsa cahán vaha xaan ndi tsihin ndo tyin ña cahan ca ndo tuhun ra Jesúz. Maa tyin nyoho ña tyaa soho ndo tsa cahán ndi. Tan tsa ndihí maa tsitsi ñuu Jerusalén jacotó ndo tuhun ra. Tan cuñi ndo tyaa ndo cuatyí can siquí ndi tyin tsihí ra —catyí ra jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu tsihin ra naha.

29 Tacan tan nacahan ra Pedro tan inga ra tavá tyiñu ra Jesúz, tan catyí ra naha:

—Taahán tsi tyaa yahvi jihna ndi tsi Nyoo tan ñavin ca tsi nyoho.

30 Nyoo cuenda tsii tsaahnu yo juvin ra janandotó tsi ra Jesúz, ra tsa ticaa ndo nu cruu tan tsahñi ndo. **31** Tan ra Jesúz cuví ra tsa jacobahú xaan Nyoo, tan tyaa ra tsi ra xiin cuaha ra, tyin cua cundaca ñaha ra tandihí maa. Tan intuhun ñi maa ra cuví ra jacacú tsi yo. Tyin tacan tsahá ra cuhva tsi yo tsa cuví yo nyivi Israel na ndu uvi iñi yo cuatyí yo tan jaha ra tucahnu iñi cuatyí yo. **32** Tan nyuhu cuví ndi tsandaa tsa cuenda tandihí yacan. Tan tacan cuví tucu Tatyí Ii Nyoo tsa tsahá Nyoo cunyaa añima nyivi tyaa yahvi tsi ra —catyí ra Pedro tsihin ra naha.

33 Tan tsa tsiñi ra naha tsa cahán ra Pedro, nduxaán xaan ra naha. Tan cuñi ra naha cahñi ra naha tsi ra naha. **34** Maa tyin tsihin ra cumi tyiñu can naha ra nyí iin ra cuví fariseo tsa nañí Gamaliel. Tan cuví ra maestro cuenda ley Nyoo tsa tyaa ra Moisés. Tan nyivi tyaa yahvi xaan ñi tsi ra. Tan ra Gamaliel can, nduvitá nyityi ra. Tan caahán ra na quita ra tavá tyiñu ra Jesúz tañi ñi. Tacan tan

quitaq ra na ha. **35** Tan quitsaha caahán ra Gamaliel can tsihin tandihí ca ra cumí tyiñu na ha ra, tan catyí ra:

—Yoo, ra tsa ndacá ñaha tsi nyivi Israel, jaha yo cuenda tsi yo tsihin tsa cua javaha yo tsi ra ican na ha ra.

36 Nducuhun iñi ndo tyin tsa iyó juhva quivi nduvita iin ra tsa tsinañi Teudas. Tan catyí ra tyin cuví ra iin ra vaha. Tan quitaq maa tumaa cumi ciente rayiñ tsinyicun tsi ra. Maa tyin yahaq can tsahñi nyivi tsi ra. Tan tandihí ra tsa tsinyicun tsi ra cuanuhu ra na ha ñuu ra na ha. Tan tsindihí tuhun can. **37** Yaha can tan nu cuahán ca tsi ityi nuu, quivi nacahví ra gobiernu tsi nyivi, tan nduvita ra Judas ra ityi Galilea. Tan cuaha xaan nyivi tsinyicun tucu tsi ra can. Maa tyin juvin ñi tsahñi nyivi tsi ra. Tan tandihí ñi tsa tsinyicun tsi ra cuanuhu ñi ñuu ñi. **38** Yacan cuenda jaña yo tsi ra ihya na ha ra. Tan ña cua tyihi yo tsi yo tsihin ra na ha tyin tatuñ tuhun iin rayiñ ñi cuví tsa jacuahá ra na ha, cua cundiñi tuhun can. **39** Maa tyin tatuñ nditsa tyin tuhun Nyoo cuví tsa jacuahá ra na ha, ña cua cuvi casi yo. Jaha yo cuenda tsi yo tyin ña vaha cañi tahan yo tsihin Nyoo —catyí ra Gamaliel tsihin ra na ha.

40 Tandihí ra na ha ndog ra na ha vaha tsa ña cua cahñi ra na ha tsi ra na ha. Tacan tan canaq ra na ha tsi ra tava tyiñu ra Jesús. Tan catyí ra cumí tyiñu na ha ra tsihin ra vitya na ha ra na cañi ra na ha tsi ra na ha. Tan tyasi ra na ha nu cahan ra na ha tuhun ra Jesús. Tacan tan jaña ra na ha tsi ra na ha. **41** Tan quitaq ra na ha nuu ra cumí tyiñu. Tan siñ xaan cuñi ra na ha tyin tsah Nyoo ndatu tyin nyehé ra na ha tundoho tsa cuenda ra Jesús.

42 Tan ña jandiñi ra na ha tsa caahán ra na ha. Tan tandihí quivi jacuahá ra na ha tuhun ra Jesucristo vehe ñuhu tan vehe nyivi.

Nu nacatsí nyivi yihí cuenda ra Jesús utsa taahan ra na ha tyin jaha cuenda ra na ha náa tsa tsifí ñuhu tsi ñi

6 **1** Tan nu cuahán ca tsi quivi cuaha xaan nyivi yihí cuenda ra Cristo cuví. Tacan tan nyivi tsa caahán yuhu griego quitsaha caahán ñi siqui nyivi tsa caahán yuhu hebreo tan catyí ñi tyin cuhva tsa tsatsá ra na ha tsa catsi ñi tandihí quivi ña jahá vaha ra na ha cuenda tsi ñi ndaahví grecia tsa tsihí yii. **2** Tacan tan tandihí tsa utsi uvi taahan ra tava tyiñu ra Jesús jandu iñi ra na ha tsi tandihí nyivi yihí cuenda ra Cristo. Tan catyí ra na ha tsihin nyivi can:

—Ña vaha tsa jandiñi ndi tsa caahán ndi tuhun Nyoo tan tsa tsatsá ndi tsa catsi ndo. **3** Yacan cuenda, nyooho yañi, nanducu ndo utsa taahan ra nu yucú yo ihya, ra vaha iyó tsihin Nyoo, ra tsa iyó tsa tsinituñi iñi, ra tsitú tsihin Tatyi Ii Nyoo. Tan cuhva yo tyiñu ihya tsi ra na ha. **4** Tan nyuhu cua jañihi ndi ndacan tahvi ndi tsi Nyoo, tan cua jacuaha ca ndi tuhun Nyoo —catyí ra na ha.

5 Tandihí ñi tan ndog ñi vaha. Tan nacatsí ñi tsi ra Esteban. Tyin tsinú xaan iñi ra tsi Nyoo. Tan tsitú ra tsihin Tatyi Ii Nyoo. Tan nacatsí tucu ñi tsi ra Felipe, tan ra Prócoro, tan ra Nicanor, tan ra Timón, tan ra Parmenas, tan ra Nicolás tsa cuví ra iin ra ñuu Antioquía, tan nanduvi ra iin ra Israel. **6** Tacan tan tsindacaq ñi tsi ra na ha nu nyecú ra tava tyiñu ra Jesús. Tan tyiso ndaha ra na ha jiñi intuhun intuhun ra na ha tan tsican tahvi ra na ha tsi Nyoo tsa cuenda ra can na ha ra.

7 Tan tsityá ca tuhun Nyoo. Tan nducuahaq ca ñi yihí cuenda ra Cristo ñuu Jerusalén. Tan cuaha xaan ra cuví jutu cuenda nyivi Israel natsinu ndihí iñi ra na ha tuhun ra Cristo.

Nu tyihí ra naha tsi ra Esteban
vehe caa

8 Ra Esteban cuví ra iin ra tsa tsitú tsihin tunyee iñi Nyoo. Tan vaha xaan nyívi cuví ra tyin tsitú añima ra tsihin tsa vaha tsi Nyoo. Tan cuaha xaan tsa iyo tan seña jayahá ra nu yucú nyívi. **9** Tacan tan juhva ra tsa tsicá vehe ñuhu ñuu Israel tsa nañí Vehe Ñuhu Cuenda Nyívi Ndoó Nuña cutahán ra naha tsihin juhva ra ñuu Cirene naha ra, tan cutahán ndíhi juhva ra ñuu Alejandría naha ra, tan ra ityi Cilicia naha ra, tan ra ityi Asia naha ra. Tan quitsahá caahán yuhu tahan ra naha tsihin ra Esteban.

10 Maa tyin ña cuví jaha canaa ra naha tsi ra, tyin ra Esteban caahán ra tsihin tsa tsíñituñi jiñi ra tsa tsahá Tatyi Ii Nyoo tsi ra. **11** Tacan tan tyahví ra can naha ra tsi juhva ra na cahan ra naha cuendu siquí ra Esteban tan catyi ra naha tyin ra Esteban caahán ra ndavaha ñi siquí ra Moisés, tan siquí Nyoo. **12** Yacan cuenda tandíhi nyívi can quitsahá cuvaá ñi tan tsihin ra tsahnu naha ra tan ra cuví maestro cuenda ley Nyoo. Tacan tan tiñi ra naha tsi ra Esteban. Tan tsahán ra naha tsindacá ra naha tsi ra nu ndu iín ra cumí tyiñu cuenda vehe ñuhu nyívi Israel.

13 Tan nducú ra naha tsi ra cahan cuendu siquí ra Esteban. Tan maa ra naha catyí ra naha tyehen:

—Ra Esteban ihya, ña jandihí ra tsa caahán ra ndavaha ñi siquí vehe ñuhu yo tan siquí ley Nyoo tsa tyáa ra Moisés. **14** Tan tsíñi ndi tsa caahán ra tyin ra Jesús, ra Nazaret can, cua caní ra vehe ñuhu cahnu ihya. Tan cua nasama ra cuhva iyó yo tsa jacuahá ra Moisés tsi yo —catyí ra tsa caahán cuendu siquí ra Esteban.

15 Tacan tan ra cumí tyiñu naha ra tan ra nyecú ican nyehe ra naha tsi ra Esteban tyin tumaa caá nuu iin ángel, tacan caá nuu ra.

Nu caahán ra Esteban tuhun Nyoo
tsihin nyívi nducú cahñi tsi ra

7 **1** Tacan tan ra jutu tsahnu tsa cuví ityi nuu tsicá tuhun ra tsi ra Esteban, tan catyí ra:

—¿A nditsa tsa caahán ra ihya naha ra siquí un?

2 Tacan tan nacahán ra Esteban tan catyí ra:

—Nyoho yañi, tan nyoho ra tsahnu, tyáa soho ndo tuhun tsa cua cahan yu. Jutu yo Nyoo, ra cahnu ca, quituví ra nuu tsii tsahnu yo, ra Abraham, quívi nyíi ra ityi Mesopotamia tsa ndi cumañi ca cuhun ra coo ra nda ñuu Harán.

3 Tan catyí ra tsihin ra: “Nacoo ñuu un, tan tsi tandíhi nyívi un. Tan cuhun cun inga ñuu tsa cua janaha yu tsi un” catyí Nyoo tsihin ra Abraham. **4** Tacan tan ra Abraham

quitá ra nu iyó nyívi Caldea ityi Mesopotamia, tan cuahán ra nda ñuu Harán. Tan ndacan cuví nu tsihí jutu ra. Yaha can jaquitsí Nyoo tsi ra ñuhu nu iyó yo ihya vityin. **5** Maa tyin nduve ñuhu tsahá Nyoo tsi ra quívi can. Ndi luxu maa nu cuañi ra tan ña tsahá Nyoo. Maa tyin catyí ra tsihin ra Abraham tyin cua cuhva ra. Tan tsa cua cíu ra tan Nyoo cua cuhva ra ñuhu tsi sehe ra. Tacan cahán Nyoo tsihin ra Abraham, vasu tsa ñaha ca coo sehe ra quívi can. **6** Tan inga tucu tuhun cahán Nyoo tsihin ra tyin nyívi tata ra cua coo ñi inga ñuu. Tan cua cuvi ñi musu nyívi ñuu can. Tan maa nyívi ñuu can cua quihi ndaha ñi tsi ñi. Tan cua nyehe ñi tundoho cumi cientu cuiya. **7** Maa tyin cahán tucu Nyoo tsihin ra tyehen: “Nyívi tata un cua nyehe ñi tundoho jaha nyívi ñuu can. Yacan cuenda yuhu cua tatsi tuñi yu tsi nyívi ñuu can. Tan tsa cua yaha yacan tan cua quita nyívi cuvi tata un ñuu can tan cua quitsi ñi ihya. Tan cua jacobhu ñi tsi yu” catyí Nyoo tsihin ra Abraham.

8 'Tacan natuhun Nyoo tsihin ra. Tan ndoq ra tuhun tsihin ra. Tan Nyoo tsahá ra iin cuhva tsa cua jahava ñí coto naa iñi ñí tsa cahán ra. Tsahá cuenda ra tyin tandíhi ñí sehe yií ñí tsa cua coo tan cuñí tsi cunyaa tuñí ra itsi naha tsi. Tan tsa yahá una quivi tsa cacú ra Isaac, sehe ra Abraham, tacan jahavá ra tsi ra. Tan juvin ñí tacan jahavá ndíhi tucu ra Isaac tsi ra Jacob, sehe ra. Tan ra Jacob tucu tsihin utsi uvi taahan sehe ra, tyaqá ra tuñí can tsi intuhun intuhun sehe yií ra. Tan ra ican naha ra cuví tsii tsaahnu yo.

9 'Tan tsa utsi iin taahan ca sehe ra Jacob ndasí cuñí ra naha nyehe ra naha tsi ra José yañi ra naha, tsa cuenda tyin cuñí ca jutu ra naha tsi ra can. Yacan cuenda xico ra naha tsi ra José na cuvi ra iin musu nda Egipto. Maa tyin ra José, ñia nacoo Nyoo tsi ra. 10 Tan jacacú ra tsi ra nu nyehé ra tundoho. Tan tsahá ra tsa nyityi jiñi ra tsi ra José. Tan tsahá ra tsa vaha coo ra nuu ra Faraón, ra cuví rey Egipto. Tan rey can tsahá ra tsa cuví ra José ra cumí tyiñu ñuu tsa cayucú Egipto can. Tan tsindacá ñaha ndíhi tucu ra vehe maa rey.

11 'Tacan tan tsicoó tama naníi cahnu ityi Egipto tan ityi Canaán. Tan nyehe xaan nyiví tundoho. Tan tandíhi tsii tsaahnu yo ñia ñihí ra naha tsa catsi ra naha. 12 Maa tyin quivi tsito ra Jacob tyin iyó tsa catsi ra naha nda Egipto, tan jacuhun ra tsi sehe ra na cunducu ra naha tsa catsi ra naha. Tan tsahán ra naha iin tsaha. 13 Tan tsa tsinu uvi tsaha tsa tsahán ra naha, ra José jacoto ra tsi ra naha tyin yañi ra naha cuví tsi ra. Tacan tan tsito ra Faraón yóo tata cuví ra José. 14 Tacan tan tavá tyiñu ra José na quitsi ra Jacob jutu ra, tsihin tandíhi nyiví ra. Tan cuví ñí uñi xico tsahum taahan nyiví. 15 Tan tacan cuví tsa cuahán ra Jacob cua coo ra ñuhu Egipto can. Yahá can tan tsihí

ra ndacan. Tan tsihí ndíhi tucu tandíhi sehe ra, ra cuví tsii tsaahnu yo naha ra. 16 Tacan tan tsaqá quivi tsa tsindacá ñí yiqui ra Jacob tan yiqui sehe ra nda Siquem. Tan ican quíhví yiqui tandíhi ra naha tsitsi ñuhu nu jata ra Abraham iin ñaña tsi sehe ra Hamor tahan tsanaha.

17 'Maa tyin tsa ndi cumañi ca quita nyiví Egipto, nyiví ra Abraham tsa iyó Egipto can cuaha xaan ñí cuví. Tan tsa nyanaa yatyin quivi tsa cua cuhva Nyoo ñuhu tsi ñí tumaa tsa cahán catsi ra tsihin ra Abraham.

18 Tacan tan quitsahá ndacá ñaha iin rey tsa ñia nacoto tsi ra José. 19 Rey can jandaví ñaha ra nyiví yo. Tan janyehé xaan ra tundoho tsi ñí, tan jañiñi ra tsi ñí na nacoo ñí tsi sehe ñí tsa ndi cacú tyin na cíu tsi. 20 Tan juvin ñí quivi can cacú ra Moisés. Tan tahan xaan iñi Nyoo tsi ra. Tan uñi yoo jacuahnu silihí ra tsi ra nda yuvehe ña. 21 Yaha can ñia cuví ca tyihi xeehe silihí ra tsi ra. Tan nacoo ñia tsi ra tsitsi iin tyica yuhu yutya. Tacan tan sehe silihí ra rey Egipto can nañihí ñia tsi ra. Tan naquihín ñia tsi ra. Tan jacuahnu ñia tsi ra, tumaa tsa sehe maa ñia cuví tsi ra. 22 Yacan cutuhvá ra Moisés tandíhi tsa tsító ñí Egipto. Tan vaha xaan cahán ra tan vaha jahavá ra jahá tunyee iñi tsa tsahá Nyoo tsi ra.

23 'Tan tsa quitá uvi xico cuiya ra Moisés cuñí ra cuhun ra cunyehe ra nu iyó nyiví Israel, nyiví ra. 24 Tacan tan iin quivi nyehe ra nu cañí iin ra Egipto can tsi iin ra Israel. Tacan tan tsahñi ra Moisés tsi ra Egipto can tyin cañí xaan ra tsi ra Israel, ra ñuu ra.

25 Cuñí maa ra Moisés can tyin nyiví Israel can cutuñí iñi ñí tyin Nyoo jaquitsi tsi ra tyin jacacu ra tsi ñí. Maa tyin ñia tuví iñi ñí tsa tacan cua cuvi. 26 Tacan tan tsa inga quivi can nyehe ra Moisés tsi uvi taahan ra Israel, cañí tahan ra naha. Tan ra Moisés, cuñí ra tsa ñia cañí tahan ca

ra naha, tan quitsahq catyí ra: “Ña vaha tsa cañí un tsi ra yañí un” catyí ra tsihin ra naha. **27** Tacan tan ra tsa cañí tsi inga ra can tindahñí ra tsi ra Moisés, tan catyí ra tsihin ra: “¿Yóo tavq tyiñu tsi un tyin cundaca ñaha un tan cuvi un juez tsa cuenda ndi?” **28** ¿A cuñí un cahñí un tsi yu tumaa tsa tsahñí un tsi ra Egipto icu?” catyí ra tsihin ra Moisés. **29** Cuhva tsa tsíñi ra Moisés tsa cahqan ra can, tsinq ra. Tan cuahán ra nda ñuu Madián. Ndacan ñihí ra ñasihí ra. Tan ndacan tsico uvi taahan sehe ra.

30 ‘Yahq uvi xico cuiya. Tacan tan iin quivi tsicá nuu ra Moisés nu tsiquí yatyin yucu tsa nañí Sinaí. Tan nyehé ra cayú iin yutun iñu. Tacan tan quituví iin ángel tsitsi ñuhu tsa cayú can. **31** Iyo xaan cuñí ra Moisés tsa nyehé ra yacan. Tan natuhvq ra nu cayú iñu can tyin nyehé vaha ra, tan tsíñi ra ndusu Jutu Mañí yo. Tan catyí ndusu can tyehen: **32** “Yuhu cuyí Nyoo cuenda tsii tsaahnu un, Nyoo cuenda ra Abraham, tan ra Isaac, tan ra Jacob” catyí ndusu can tsihin ra. Tacan tan ra Moisés quitsahq nihí ra tsihin tsa yuuhví ra. Tan ña canq iñi ra nanyehe ra. **33** Tan quitsahq catyí tucu Jutu Mañí yo tsihin ra: “Tava nditsan tsaha un tyin ñuhu nu tsañí un, ñuhu ii cuyí tsi.” **34** Yuhu nyehé yu tandihí tundoho tsa nyehé nyiví cuenda yu ñuhu Egipto can. Tan tsíñi yu ndusu ñi tsa tsacú tsaa ñi. Yacan vatsí nuú yu tyin jacacu yu tsi ñi. Naha, tyin jacuhun yu tsi un nda Egipto” catyí Nyoo tsihin ra Moisés.

35 ‘Quivi can ña cuñí nyiví Israel tsi ra Moisés tsa cundaca ñaha ra tsi ñi, tan catyí ñi tsihin ra: “¿Yóo tavq tyiñu tsi un tyin cundaca ñaha un tan cuvi un juez tsa cuenda ndi?”, catyí ñi tsihin ra. Vasu ña cuñí ñi tsa cundaca ñaha ra tsi ñi, maa tyin Nyoo tavq tyiñu ra tsi ra tyin cuvi ra nuu tsihin ñi, tan jacacu ra tsi ñi. Tyin tacan catyí ángel tsa quituví nuu ra

nu iñu tsa cayú can. **36** Tan ra Moisés can tavq tsi nyiví Israel ñuhu Egipto can tsihin tsa javahq ra tsa iyo tan seña ñuu can, tan nu yahq ñi nda nu Ndutya Ñuhu Cuaaha, tan nu tsicá nuu ñi nu tsiquí tsitsi tsa uvi xico cuiya.

37 ‘Tan juvin ñi maa ra Moisés can cuví ra tsa cahqan tsihin nyiví Israel tan catyí ra tyehen: “Nyoo cua jaquitsi ra tsi iin ra cuví ndusu yuhu ra tumaa jaquitsi ra tsi maa yu. Tan cua cuvi ra iin ra Israel tumaa maa yo. Tan taahán tsi tyaa yahvi yo tsi ra” catyí ra Moisés. **38** Tan maa ra Moisés can cuahán ra tsihin nyiví tsii tsaahnu yo nu tsicá nuu ñi nu tsiquí can. Tan ra ican cuví ra tsa cahqan ángel tsihin nda yucu Sinaí. Tan ra ican naquihqin cuenda ra tuhun Nyoo nácaa coo nyiví, tan tyaqq ra tuhun can nu tutu tyin tacan tan coto yo.

39 ‘Maa tyin nyiví tsii tsaahnu yo ña tyaqq yahvi ñi tsi ra. Tavq tsiyo ñi tsi ra. Tan cuñí ñi cunuhu ñi nda Egipto. **40** Yacan cuenda cuhva tsa nyí ra Moisés yucu Sinaí, tan cahqan nyiví tsihin ra Aarón tan catyí ñi: “Jávaha taahan nyoo cuhun ityí nuu ndi. Tyin ña tsitó yo náa tahqan ra Moisés, ra tsa tavq tsi yo Egipto” catyí ñi. **41** Tacan tan javahq ñi iin indiquí xuhun cuaan. Tan tsahñí ñi quíti tyin cuhva cuenda ñi tsi tsitoho can. Tan sii xaan cuñí ñi tsicoq ñi vico cuenda tsitoho tsa javahq ñi tsihin ndaha ñi. **42** Tacan tan Nyoo jatsiyo ra tsi ñi. Tan jañq ndaha ra tsi ñi tyin cua jacahnu ñi ñicanyii, tan yoo, tan tandihí tiñuu tsa iyó ityi andivi. Tyin tyehen tyaqq ra cuví ndusu yuhu Nyoo nu libru tahqan tsanaha:

Nyoooho nyiví Israel, ¿A tsahñí ndo quíti tyin cuhva cuenda ndo tsi maa yu tsitsi tsa uvi xico cuiya tsa tsicá nuu ndo nu tsiquí? Ñavin.

43 Tyin jacahnu ndo tsi nyoo tsa nañí Moloc,

tan jacañu ndihí tucu ndo tsí
nyoo tsa nañí Renfán tsa caá
tumaa caá iin tiñuu tsa iyó
andívì.

Juvín ñí maa ndo javahá tsitohó
can, tan jacañu tucu ndo.
Yacan cuenda yuhu cua tava yu
tsí ndo ñiuu ndo, tan cua
jacuhun yu tsí ndo iin nu cañí
ca ityi nuu ñuu Babilonia,
catyí Nyoo tsihin ñí.

44 'Nu tsicá nuu tsii tsaahnu yo nu
tsiquí can, tsicumí ra naha iin vehe
ñuhu tsa tsinú tsihin ñíi quití. Tan
tsitsi vehe can tsicumí ra naha tabla
yuu tsa nyaá ley Nyoo nuu. Tan ra
Moisés tavá tysiñu ra na javaha ñíi vehe
ñuhu can ityi tsata, tumaa cuhva
janahá maa Nyoo tsi ra. **45** Yaha can
tan ra Josué cuví ra ityi nuu tsihin ñí.
Tacan tan quihín ñíi vehe ñuhu can
tan vatsí ñíi tsihin tsi nu iyó yo ihya
vityin. Tyin Nyoo tavá ra tsi nyívi
tsicoó ñuhu ihya tan nacuhvá cuenda
ra ñuhu ihya tsi ñí Israel, nyívi yo.
Tan tsatyíñu ñíi vehe ñuhu can nda
cuanda quívi tsicoó ra rey David.
46 Tan ra rey David ñihíj ra tumañí
iñí nuu Nyoo. Tan cuñíj ra javaha ra
iin vehe vaha nu coo Nyoo. Juvín ñí
Nyoo jacañu ra Jacob tahan tsanaha.
47 Maa tyin ra Salomón javahá ra
vehe Nyoo. **48** Vasu ñá iyó Nyoo tsitsi
vehe ñuhu tsa javahá nyívi. Tumaa
cahan ra cuví ndusu yuhu Nyoo
tahan tsanaha tyehen:

49 Andívì cuví tyayu nu nyaá yu
ndacá ñaha yu.
Tan ñuhu ñayívi, yacan cuví nu
tsañí tsaha yu.
Tatun javaha nyoho iin vehe
¿a cuñí maa ndo tyin coo yu
tsitsi can?
¿Tan maa nda cua na ica vaha
ndo tyin quitatu yu, cuñí maa
ndo?
50 ¿A ñá tsító ndo tyin maa yu
javahá andívì tan ñuhu
ñayívi? catyí ra cuví ndusu

yuhu Nyoo jahá Nyoo.

51 'Maa tyin nyooho —catyí ra
Esteban— tacan ñí tuhvá maa ndo
jandavá ndo iñí ndo. Tan ña cuñí ndo
naquihin ndo tuhun caahán Nyoo.
Tacan ñí ña tyaá yahvi ndo tsi Tatyí
Ii Nyoo. Inducu ñí caá ndo tsihin tsii
tsaahnu yo. **52** Tsii tsaahnu yo cuxañan
ra naha tan tsahñíj ra naha tsi tandihí
ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahan
tsanaha. Tan ra ican naha ra catyí
tyin cua quitsi iin ra vaha. Tan tsa
quitsi ra vityin, nyooho xicó ñaha
ndo tsi ra tsi ra xaan iñí tsi ra, tan
tsahñíj ndo tsi ra. **53** Nyoho naquihin
cuenda ndo ley Nyoo tsa tsahá ángel
tsi ndo, maa tyin ñá cuñí ndo tyaa
yahvi ndo tsa caahán ley can —catyí
ra Esteban.

Nu tsihíj ra Esteban

54 Tsa tsiníj ra cumí tysiñu vehe
ñuhu cahnu naha ra tuhun ihya, xaan
xaan cuñíj ra naha, ndacua jacañu
nuhu ra naha nyehé ra naha tsi ra
Esteban. **55** Maa tyin ra Esteban tsitú
ra tsihin Tatyí Ii Nyoo tan nanyehe
ra ityi andívì. Tan nyehé ra tsa cahnu
cuví Nyoo. Tan nyehé tucu ra tsi ra
Jesús nyaá nyityi ra xiin cuaha Nyoo.
56 Tacan tan catyí ra Esteban:

—¡Jíhna ndo! Nyehé yu andívì tan
ticohó tsi. Tan nyehé yu tsi ra Jesús,
Rayíj tsa queé nda gloria, nyaá nyityi
ra xiin cuaha Nyoo —catyí ra Esteban.

57 Maa tyin ra can naha ra tyasí ra
naha soho ra naha, tsa ñá cua tyaa
soho ra naha tsa caahán ra Esteban.
Tacan tan iin vaa ñí cana tsaa ra naha.
Tan tandihí ra naha cuahán ra naha
siquí ra Esteban. **58** Tacan tan tavá ra
naha tsi ra yuhu ñuu. Tan tsahñíj ra
naha tsi ra tsihin yuu. Tan ra tsa
javahá tsa ñá vaha can naha ra, nacoó
ra naha jahma tsa nyaá tsata ra naha
tyin jaha cuenda iin ra tyuvaas tsa
nañí Saulo. **59** Tan tsitsi tsa cañíj ra
naha yuu tsi ra Esteban, quitsahá
tsicán tahvi ra Esteban tsi Nyoo, tyin

tuví iñi ra tyin tsa cua cíu ra. Tan catyí ra tyehen:

—Jutu Mañi yu Jesús, naquihin ańima yu —catyí ra.

60 Yahá can, tan tsicuiñi tsiti ra, tan tsaa cana tsaa ra tan catyí ra:

—Jutu Mañi yu, ña tijin cuenda un cuatyí tsa javahá ra naha —catyí ra.

Tsa yahá cahán ra tacan, tan tsihí ra.

Nu tsinyaq ndaha ra Saulo tsi nyiví yihí cuenda ra Cristo

8 **1** Tan ra Saulo ña tsinú iñi ra tsi ra Jesús, tan ndoq ra vaha tsa tsahñi ra naha tsi ra Esteban.

Tan juvin ñi quiví can quitsahá nducú xaan nyiví tsi ñi yihí cuenda ra Cristo ñuu Jerusalén tyin cahñi ñi tsi ñi. Tan tandihí ñi yihí cuenda ra Cristo tsinú ñi, cuahán ñi cua coo ñi tandihí ñuu tsa cayucú Samaria, tan tandihí ñuu tsa cayucú Judea. Maa tyin ra tavá tyiñu ra Jesús ña quita ra naha. Ndoq ra naha Jerusalén. **2** Tan juhva ra tsa nyicún vaha tsi Nyoo ñuu Jerusalén can, tsahán ra naha tsicutiñi ra naha cuñu ñuhu ra Esteban nda nu ndaa cumi santu. Tan tsacy xaan ra naha tsa cuenda tsa tsihí ra. **3** Tan ra Saulo can quitsahá nyaá ndaha ra tsi nyiví yihí cuenda ra Cristo. Tan tsahán ra tan iin tan iin vehe ñi. Tan ixta caa ra tsi ñi, tan tsahá cuenda ra tsi ñi tyin cuhun ñi vehe caa, tahan ñi rayíi tan ñaha.

Nu caahán ra Felipe tuhun ra Cristo nu cuví Samaria

4 Tan tandihí ñi tsa quita ñuu Jerusalén can, caahán ñi tuhun Nyoo nácaa jacacú ra Cristo tsi yo, tandihí ñi ityi nu cuahán ñi. **5** Iin ra tsa nañí Felipe tsaa ra iin ñuu canyí Samaria. Tan quitsahá caahán ra tuhun ra Cristo tsihin nyiví iyó ican. **6** Tan tandihí ñi ni cuñi ñi tan tyaá soho ñi tsa caahán ra. Tyin nyehé ñi tsa iyo tsa javahá ra. **7** Tyin cuaha xaan nyiví tsa yihí tatyí ña vaha tan nduvahá ñi;

tatyí ña vaha tsa yihí tsi ñi, quita nahnu tan cana tsaa nahnu cuahán nahnu. Tan cuaha xaan nyiví coxo tan nyiví tsa ña cuví canda tan ña cuví caca, nduvahá ñi. **8** Yacan cuenda nyiví ñuu can, sií xaan cuñí ñi.

9 Tan Samaria can iyó iin ra tasi nañí Simón. Tuhvá ra jandaví ñaha tsi nyiví. Catyí ra tyin cahnu xaan cuví ra. **10** Tandihí maa nyiví, ñi cuca tan ñi ndaahvi, tyaá soho ñi tsa caahán ra. Tan catyí ñi:

—Nditsa nditsa, tyin tunyee iñi Nyoo iyó tsihin ra ihya —catyí ñi.

11 Tyaá yahvi xaan ñi tsa caahán ra tyin tsa naha xaan jandaví ñaha ra tsi ñi tsihin tsa tasi. **12** Tacan tan quitsiñi ra Felipe. Tan jacoto ra tsi ñi nácaa ndacá ñaha Nyoo, tan nácaa cuhva tsa cahnu cuví ra Jesucristo. Tacan tan quitsahá tsinú iñi ñi tsi ra Cristo, rayíi tan ñaha. Tan tsicoondutyá ñi. **13** Nda cuanda ra Simón can, tan natsinu ifiñi ra tsi ra Cristo, tan tsicoondutyá ra. Tan quitsahá tsicá nuu ra tsihin ra Felipe. Tan iyo xaan cuñí ra nyehé ra tsa iyo tan seña tsa javahá ra Felipe.

14 Tacan tan ra tavá tyiñu ra Jesús tsa iyó ñuu Jerusalén can ñihí tuhun ra naha tyin tsinú iñi nyiví Samaria tuhun Nyoo. Tacan tan jacuhun ra naha tsi ra Pedro tan ra Juan nda Samaria. **15** Tan tsa tsaa ra naha, quitsahá tsicán tahvi ra naha tsi Nyoo tsa cuenda nyiví tsa yihí cuenda ra Cristo nda Samaria can tyin na naquihin ñi Tatyí Ii Nyoo. **16** Tyin ñi can, ñaha ca nuu Tatyí Ii Nyoo siqui ñi. Maa tsa tsicoondutyá ñi ñi tsihin sivi Jutu Mañi yo Jesús. **17** Tacan tan ra Pedro tan ra Juan tyiso ndaha ra naha jiñi ñi, tan naquihín ñi Tatyí Ii Nyoo. **18** Tan ra Simón can nyehé ra nu tyisó ndaha ra tavá tyiñu ra Jesús jiñi ñi, tan naquihín ñi Tatyí Ii Nyoo. **19** Tan quitsahá caahán ra Simón tan catyí ra:

—¿Najava xuhun cuñí ndo tan

cuhva ndo tunyee iñi tsiyu, cuvi tyiso ndaha yu jiñi nyiví, tan naquihin ñi Tatyi Ii Nyoo? —catyí ra Simón tsihin ra naha.

20 Tacan tan nacahán ra Pedro tan catyí ra:

—Jaha cuenda coto cunaa un tsihin xuhun cun. ¿Nacuenda tsicá iñi un tyin cuví jata yo ndatu tsa tsahá Nyoo tsi yo? Ña cuví. **21** Yooho, ña taahán tsi tyihi un tsi un tsihin tyiñu ihya. Tyin añima un ña vaha nuu Nyoo.

22 Ndu uvi iñi cuhva tsicá iñi un, tyin cahnu xaan tsa caquiñi tsicá iñi un. Tan ndacan tahvi tsi Nyoo na jaha ra tucahnu iñi tsi un tsa cuenda tsa tsicá iñi un tsitsi añima un. **23** Tyin nyehé yu tyin tsitsi añima un iyó cuaha tsa caquiñi tan nyiyo iñi un. Tan tsa caquiñi can ña tsahá coto un tsa vaha —catyí ra Pedro tsihin ra Simón.

24 Tacan tan nacahán ra Simón tan catyí ra:

—Ndacan tahvi maa ndo tsi Jutu Mañi yo tsa cuenda yu, na ña quitsi tandíhi tsa caahán un tsihin yu siqui yu —catyí ra Simón tsihin ra Pedro.

25 Tsa yahá can tan ra tavá tyiñu ra Jesús tsahá cuenda ra naha tandíhi tsa nyehé ra naha tsa javahá ra Cristo nu tsicá ra nu ñuhu ñayiví. Tan cahán ra naha tuhun Nyoo. Tacan tan cuanuhú ra naha nda ñuu Jerusalén. Tan tandíhi ñuu tsa cayucú Samaria nu yahá ra naha jacoto ra naha nácaa javahá yo tan cacu yo.

Nu caahán ra Felipe tuhun Nyoo tsihin iin ra ñuu Etiopía

26 Tsa yahá yacan tan cahán iin ángel Nyoo tsihin ra Felipe, tan catyí ra:

—Nduvita tan cuhun cun ityi sur, ityi queé nda Jerusalén tan cuahán nda Gaza —catyí ángel can tsihin ra.

Yacan cuví ityi tsa yahá nu tsiquí.

27 Tacan tan ra Felipe nduvitá ra tan cuahán ra. Tan ityi cuahán ra ñihí tahan ra tsihin iin ra ñuu Etiopía. Tan

cuví ra can eunuco tyin ña cuví coo ñasíihí rä. Tan cuví ra iin ra cumí tyiñu cahnu ñuu Etiopía, tyin yihf ndaha ra xuhun ña Candace, ñaha tsa cuví reina ñuu Etiopía can. Tan tsahan ra Etiopía can tsijacahnú ra tsi Nyoo nda ñuu Jerusalén. **28** Tan ityi cuanuhú ra nda ñuu ra nyaá ra siqui carreta ra. Tan cahví ra nu libru tsa tyaa ra Isaías, ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahán tsanaha. **29** Tacan tan Tatyi Ii Nyoo cahán tsihin ra Felipe:

—Natuhva nu carreta can.

30 Tan cuhva tsa natuhvá ra Felipe nu carreta can, tsiñi ra tyin cahví ra Etiopía can nu libru tsa tyaa ra Isaías. Tan tsicá tuhun ra Felipe tsi ra tan catyí ra:

—A cutuñi iñi un tsa caahán tsi? —catyí ra.

31 Tacan tan nacahán ra Etiopía can tan catyí ra:

—Nacaa cutuñi iñi yu tan yoñi jacuahá tsi yu? —catyí ra tsihin ra Felipe.

Tan tsicáñan ra tsi ra Felipe na ndaa ra tan cunyaa ra tsihin ra.

32 Tan nu cuahán cahví ra, catyí tsi tyehen:

Tsahñi ra naha tsi ra tumaa tuhvá ra naha tsahñí mbee ticatiyi.

Tyin tumaa ña tsacú mbee tatum cua xatya ra naha ixi tì, tan tumaa tsa ña tsacú tì tun cua cahñi ra naha tsi tì, tacan cuví ra can tyin nyehé ra tundoho tan nduve náa cahán ra.

33 Janduluhly ra tsi ra nuu ra naha tan yoñi cuñí javaha iin tsa vaha tsihin ra.

Tan tsa cuenda nyiví cuví tata ra, yoñi caahán tsa cuenda ñi. Tyin ña tsicoó sehe ra tan tsihí ra.

Tacan catyí tsi nu tutu tsa cahví ra can.

34 Tacan tan ra Etiopía quitsaha

tsicá tuhun ra tsi ra Felipe, tan catyí ra:

—Jaha tumañi iñi tsi yu, tan catyí tuhun un luxu tsihin yu, ¿yóo tuhun caahán ra ndusu yuhu Nyoo ihya? ¿A tuhun maa ra, o yóo tuhun caahán ra? —catyí ra tsihin ra Felipe.

35 Tacan tan ra Felipe quitsaha caahán ra síqui tuhun tsa tsa yahá cahví ra can, tan tsahá cuenda ra tsi ra tyin tuhun ra Jesús caahán ra ndusu yuhu Nyoo can. Tan tsaha cuenda ra tyin ra Jesús cuví ra jacacú tsi yo. **36** Tacan tan tsa cua yaha ra naha nu yihí ndutya. Tan ra Etiopía can quitsaha caahán ra tsihin ra Felipe tan catyí ra:

—Ihya yihí ndutya. ¿A ña cuvi coondutya yu ihya? —catyí ra.

37 Tacan tan nacahan̄ ra Felipe tsihin ra Etiopía, tan catyí ra:

—Tatun tsinú iñi un tsihin tsa nii ánima un, cuví coondutya un —catyí ra tsihin ra.

Tacan tan nacahan̄ ra can, tan catyí ra:

—Tsinú iñi yu tyin Sehe Nyoo cuví tsi ra Jesucristo —catyí ra.

38 Tacan tan ra can caahán ra tsihin musu ra na jacuiñi ra carreta can. Tan nduvi taahan ra naha nuū ra naha. Tan quíhví ra naha tsitsi ndutya. Tacan tan jacoondutya ra Felipe tsi ra Etiopía. **39** Tan cuhva tsa quita ra naha tsitsi ndutya can, tan Tatyi Ii Jutu Mañi yo naquijín ra tsi ra Felipe. Tan ra Etiopía can ña nyehé ra numaa ityi cuahán ra Felipe. Maa tyin sií̄ xaan cuñí ra, cuanuhú ra. **40** Tan ra Felipe tsaā ra ñuu Azoto. Tan cuahán ra tan iin tan iin ñuu, tan caahán ra tuhun ra Cristo tsihin nyivi nda cuanda tsa tsaā ra ñuu Cesarea.

Nu natsinu iñi ra Saulo tsi ra Cristo
(Hechos 22:6-16; 26:12-18)

9 **1** Tan tsicá ra Felipe caahán ra tuhun ra Cristo tsihin nyivi, tan ra Saulo ña jandihí maa ra tsa nducú

cahñi ra tsi nyivi yihí cuenda Jutu Mañi yo. Tan tsahan̄ ra nu nyaá ra jutu tsaahnu cuví ityi nuu, **2** tsindacan̄ ra iin tutu tsi ra jutu, tyin nacuhva ra ndatu tsa cuhun ra vehe ñuhu ñuu Damasco, tan tiñi ra tsi ñi nyicún tsi ra Cristo, tan quitsi ndaca ra tsi ñi vehe caa ñuu Jerusalén, tahan ñi rayii tan ñaha. Ñihí ra Saulo tutu can tan cuahán ra. **3** Tan tsa cua tsaa ra ñuu Damasco, sana iñi ra, tan quitsi ñuhu ityi andiví, jandunditsin̄ tsi taniī cahnu maa nu cuahán ra. **4** Tacan tan ra Saulo nduvá̄ ra nu ñuhu. Tan tsiní̄ ra iin ndusu tsa catyí tyehen:

—Saulo, Saulo, ¿nacuvi tyin nyaá ndaha un tsi yu? —catyí ndusu can tsihin ra.

5 Tacan tan nacahan̄ ra Saulo:

—¿Yóo cuví yooho, taa? —catyí ra, tsicá tuhun ra.

Tacan tan nacahan̄ ndusu can tsihin ra, tan catyí tsi:

—Yuhu cuví ra Jesús, ra tsa nyaá ndaha un. Juvin ñi tsi maa un jañicueehé un, tumaa jañicueehé indiquí tsi ti tsa tsaañi ihñi ti nu tsa tutsi ra naha tsi ti —catyí ra Jesús tsihin ra.

6 Tacan tan quitsaha nihí ra Saulo tsihin tsa yuuhví ra. Tan catyí ra:

—Jutu Mañi yu, ¿náa cuñí un tyin javaha yu? —catyí ra.

Tacan tan Jutu Mañi yo nacahan̄ ra tsihin ra tan catyí ra:

—Nduvita tan cuhun un tsitsi ñuu Damasco. Tan ican cua cahan iin ra tsa cua cahan tsihin un náa taahán tsi javaha un —catyí ra Jesús tsihin ra Saulo.

7 Tan ra tsa cuahán tsihin ra Saulo, nayuhví xaan ra naha. Tan ña ñihí ra naha náa tuhun cahan ra naha tyin tsiní̄ ra naha ndusu can maa tyin yoñi nyehé ra naha. **8** Tacan tan ra Saulo nduvita ra. Tan tsa nuñá̄ ra tinuu ra, ña cuví maa nanyehé ra tyin cuaā ra jahá Nyoo. Yacan cuenda, ra tsa

cuahán tsihin ra tīen ra naha ndaha ra tan tsindac̄a ra naha tsi ra ñuu Damasco. ⁹ Ican tsinyij ra uñi quívi. Tan ña cuví maa nanyehé ra. Tan ña tsatsí ra, tan nduve maa náa tsihí ra.

10 Ñuu Damasco can iyó iin ra tsinú iñi tsi Nyoo, nañí ra Ananías. Tan nyehe ra iin tsa nyehe ra nu cahan Jutu Mañi yo tsihin ra tan catyí ra:

—¡Ananías! —catyí Jutu Mañi yo tsihin ra.

Tacan tan nacahán ra Ananías, tan catyí ra:

—Ihyá nyaá yu, Jutu Mañi yu —catyí ra tsihin ra.

11 Tacan tan Jutu Mañi yo catyí ra:

—Ndývita, tan cuhun cun ityi cahnu tsa nañí Ndoo ñi. Tan nanducu un vehe ra tsa nañí Judas. Tan ndacea tuhun un nu maa tahan iyó ra tsa nañí Saulo, ra ñuu Tarso. Tyin tsicán tahvi ra tsi yu. **12** Tan nyehe ra iin tsa nyehe ra, tan nyehe ra tsi yooho, Ananías, tyin tsaa un nu nyaá ra, tan tyiso ndaha un jiñi ra tyin tacan tan nanyehé ra inga tsaha —catyí Jutu Mañi yo tsihin ra Ananías.

13 Tacan tan nacahán ra Ananías tan catyí ra:

—Jutu Mañi yu, cuaha xaan nyíví caahán ñi tsihin yu tyin nyíví yihí cuenda un ñuu Jerusalén cuaha xaan tsa ña vaha jayahá ra Saulo can tsihin ñi. **14** Tan vityin vatsí ra ihya tyin tsahá ra jutu tsaahnu tsa cuví ityi nuu ndatu tsi ra tsa tyihi ra tsi nyíví tsicán tahvi tsi un vehe caa —catyí ra Ananías tsihin Jutu Mañi yo.

15 Maa tyin Jutu Mañi yo catyí ra tsihin ra Ananías:

—Cuaahan tyin yuhu tsa nacatsí vaha yu tsi ra Saulo can, tyin cua cahan ra tuhun yu tsihin nyíví inga ñuu, tan tsihin rey nyíví can, tan juvin ñi cahan ndihí ra tuhun yu tsihin nyíví Israel. **16** Yuhu cua jacuaha yu tsi ra nácaa tsa cuaha tundoho cua nyehe ra tsa cuenda yu —catyí Jutu Mañi yo tsihin ra Ananías.

17 Tacan tan cuahán ra Ananías vehe nu nyíi ra Saulo. Tsaq̄ ra yuvehe can tan quíhví ra tsitsi vehe. Tan tyiso ndaha ra jiñi ra Saulo, tan catyí ra tsihin ra:

—Yañi Saulo, Jutu Mañi yo ra Jesús, ra tsa quituyí nuu un ityi vatsí un, ra ican jaquitsí tsi yu tyin nanyehé un inga tsaha. Tan cua jacutu ra tsi un tsihin Tatyí Ii ra —catyí ra Ananías tsihin ra Saulo.

18 Tan juvin ñi cuhva can tan coyo tsa caá tumaa caa yaa tyaca tsa tyasi tinuu ra Saulo. Tacan tan cuví nanyehé ra. Yahá can tan tsicoondutyá ra.

19 Yahá can tan nacatsí ra, tan ndunyeé cuñu ñuhu ra inga tsaha. Tan ndoo ra juhva quívi tsihin nyíví tsa yihí cuenda ra Cristo ñuu Damasco.

Nu quitsahá caahán ra Saulo tuhun ra Cristo tsihin nyíví ñuu Damasco

20 Tacan tan numi ñi quitsaha caahán ra Saulo tuhun ra Cristo tsihin nyíví tandihí vehe ñuhu nyíví Israel ñuu Damasco. Tan catyí ra tyin ra Jesús, Sehe Nyoo cuví tsi ra.

21 Tandihi maa nyíví tsa tsiñi tsa caahán ra, iyo xaan cuñí ñi. Tan natuhún tahan ñi tan catyí ñi:

—¿A ñavin ra ihya cuví ra tsa tsinyaq̄ ndaha tsi nyíví tsicán tahvi siví ra Jesús ityi ñuu Jerusalén? ¿A ñavin juvin ra cuví ra tsa vatsí tiñ tsi nyíví iyó ihya tyin cuhva cuenda ra tsi ñi tsi ra jutu tsa cuví ityi nuu naha ra? —catyí ñi.

22 Maa tyin ra Saulo ñihi ca caahán ra tuhun ra Cristo tsihin tsa ñiñ iñi ra. Tan janahá ra tsi nyíví Israel tsa iyó ñuu Damasco tyin ra Jesús cuví ra Cristo, tan Sehe Nyoo cuví tsi ra. Tan ñi Israel ña fíjhí ñi nácaa nacahan ñi tsihin ra.

Nu tsinú xeehe ra Saulo nuu ra Israel naña na

23 Tsa yahá juhva quívi, tan ra Israel tsa ña tsinú iñi tsi ra Cristo

natuhun tahan ra naha tyin cua cahñi ra naha tsi ra Saulo. **24** Niñu tan nduvi ndatú ra naha tsi ra yuvehe cahnu ñuu can. Maa tyin ra Saulo tsito ra tuhun can. **25** Tacan tan nyiví tsa tsinú iñi tsi ra Cristo ñuu can tyihí ñi tsi ra tsitsi iin tyica cahnu. Tan tsacuaa januq ñi tsi ra ityi ventana iin vehe tsa nyaá yuhu cora ñuu can. Tacan tan tsinú ra cuahán ra.

Nu nyíi ra Saulo ñuu Jerusalén

26 Quiví tsa tsaq̄ ra Saulo ñuu Jerusalén, cuñí ra ndu iin ra tsihin nyiví tsa yihí cuenda ra Cristo. Maa tyin tandihí maa ñi tan yuuhví ñi nyehé ñi tsi ra. Tyin ña tsinú iñi ñi tsa yihí ra cuenda ra Jesús. **27** Maa tyin iin ra tsa nañí Bernabé, quihín ra tsi ra. Tan tsahq̄ cuenda ra tsi ra tsi ra tavq̄ tyiñu ra Jesús. Tan nacatyí tuhun ra tsihin ra naha nácaa nyehé ra Saulo tsi Jutu Mañi yo ra Cristo ityi ñuu Damasco; tan nacatyí tuhun ra nácaa cahñan Jutu Mañi yo tsihin ra. Tan nácaa cahñan ra tuhun ra Cristo tsihin tsa ña yuuhví ra nda ñuu Damasco. **28** Tacan tan ndoo ra Saulo ñuu Jerusalén tsihin nyiví tsa yihí cuenda ra Cristo. **29** Tan caahán ra tuhun Jutu Mañi yo tsihin tsa ña yuuhví ra. Tan natuhún xaan ra tuhun ra Cristo tsihin ra Israel tsa caahán yuhu griego. Maa tyin ra can naha ra nducú cahñi ra naha tsi ra. **30** Maa tyin tsito ra hermano can naha ra tyin tacan tsicá iñi ra can naha ra. Yacan cuenda tsindaca ra hermano naha ra tsi ra Saulo nda ñuu Cesarea. Tacan tan jacuhun̄ ra naha tsi ra nda Tarso, ñuu ra.

31 Tacan tan nyiví yihí cuenda ra Cristo tsa iyó tandihí ñuu tsa cayucú Judea, tan Galilea, tan Samaria, sií xaan cuñí ñi tyin ña cuxaán ca nyiví tsi ñi. Tan ndunyee ca iñi ñi tsihin tunyee iñi tsi Nyoo tyin tyaá yahvi vaha ñi cuhva cahñan ra, tyin yuuhví ñi coto ña cua jahava ñi cuhva cuñí

ra. Iyó ñi tsihin tsa jatyinyéé Tatyi Ii Nyoo tsi ñi. Tan nducuahá ca ñi tan iin tan iin quiví.

Nu nduvahq̄ ra Eneas

32 Tacan cuví tan ra Pedro tuhvá ra cuahán cua nyehé nácaa yucú ra hermano naha ra tan iin tan iin ñuu. Tan tsahan tucu ra tsinyehé ra nu iyó nyiví yihí cuenda ra Jesucristo ñuu Lida. **33** Ican nañihí ra tsi iin ra cuuhví, nañí ra Eneas. Tan tsa una cuiya canyíi ra tan ña cuvi maa nacandá ra tyin naxij cuñu ñuhu ra. **34** Tan ra Pedro catyí ra tsihin ra:

—Yooho Eneas, ra Jesucristo janduvahq̄ ra tsi un. Ndúvita tan nátuvi yuvi un —catyí ra tsihin ra.

Tan juvin ñi cuhva can tan nduvita ra Eneas. **35** Tan nyehé tandihí nyiví ñuu Lida can tyin tsa nduvahq̄ ra. Tan nyehé tucu nyiví ñuu Sarón. Tacan tan ñi can, natsinu iñi ñi tsi Jutu Mañi yo. Tan nacoq̄ ñi tuhun tsahnu tsa tsinu iñi ñi nda ndi cumañi ca coto ñi tuhun ra Cristo.

Nu nandotq̄ ñia Dorcas

36 Quiví can tsicoq̄ iin ñaha tsinú iñi tsi ra Cristo ñuu Jope. Tan nañí ña Tabita, tan tsihin yuhu griego, nañí ña Dorcas. Tan tuhvá ña javahá tsa vaha tsihin nyiví, jatyinyéé ña tsi nyiví ndaahvi. **37** Tan quiví can ña Dorcas quihín cuehe tsi ña tan tsihí ña. Tan tsa yahq̄ jacutiyí ñi tsi ña, tsicaquín ñi tsi ña tsitsi cuartu nu tsinu uvi pisu. **38** Yatyin ñi canyíi ñuu Jope tsihin ñuu Lida, nu nyíi ra Pedro. Tan nyiví tsa yihí cuenda ra Cristo ñuu Jope can tsito ñi tyin nyíi ra Pedro ñuu Lida. Tacan tan jacuhun̄ ñi tsi uvi taahan ra na cucana ra naha tsi ra Pedro tyin na cuhun ra ñuu Jope tsa numi ñi. Tan tsaq̄ ra naha nu nyíi ra tan catyí ra naha tsihin ra:

—Janumi ñi tan cuhum un tsihin ndi nda ñuu Jope —catyí ra naha tsihin ra.

39 Tacan tan ra Pedro nduvitá ra tan cuahán ra tsihin ra na. Tan cuhva tsa tsaq̄ ra na, tsindac̄ ra na na tsi ra nda cuartu nu canyí ndiyi can. Tan tandíhi maa ñiñaha tsa tsihí yii natuhv̄ ñi tsata ra, tan tsacú tsaa ñi. Tan janahá ñi jahma tsa quic̄ ña Dorcas tsa tsicoq̄ ña. **40** Tacan tan ra Pedro tav̄a ra tsi tandíhi nyiv̄i cuartu can. Tan tsicuiñi tsiti ra tan quitsahá tsicán tahvi ra tsi Nyoo. Tacan tan nanyehe ra tsi ñaha tsa tsihí can canyí ña. Tan quitsahá catyí ra tsihin ña:

—Hermana Tabita, nduvita —catyí ra tsihin ña.

Tacan tan nanyehe ña. Tan tsa nyehé ña tsi ra Pedro, tsinyaq̄ ña.

41 Tacan tan ra Pedro tiñi ra ndaha ña tan janduvitá ra tsi ña. Tacan tan cana ra tsi ra hermano na na ra, tan tsihin ñiñaha tsa tsihí yii. Tan nacuhv̄a cuenda ra tsi ña tsi ñi tyin tsa nandoto ña. **42** Yah̄a can tan tandíhi maa nyiv̄i ñuu Jope tsito ñi tyin nandoto ña can. Tan cuaha xaan ñi natsinu ñiñi tsi Jutu Mañi yo. **43** Tan ra Pedro ndoo ra juhva quiv̄i ñuu can, nyíi ra yuvehe iin ra tsa janduvitá ñiñi quiti, nañi ra Simón.

Ra Pedro tsihin ra Cornelio

10 **1** Ñuu Cesarea iyó iin ra tsa nañi Cornelio. Tan cuví ra ra yihí ndaha iin ciente andaru. Tan tsa tandíhi andaru tsa yihí ndaha ra can nañi tsi Italiano. **2** Tan ra Cornelio can yuuhv̄i ra tsi Nyoo. Maa ra tan tsihin tandíhi nyiv̄i ra vaha xaan jacahnú ñi tsi Nyoo. Tan inga tucu tuhun, cuaha xaan xuhun tsahá ra tsi nyiv̄i ndaahvi ñuu Israel, tan tandíhi quiv̄i tsicán tahvi ra tsi Nyoo. **3** Tan iin quiv̄i cuhva caa uñi tsa tseñi, nyehé ra iin tsa nyehé ra. Tan ican cuví nu catsi xaan nyehé ra iin ángel tsa jacuhyn Nyoo nu nyíi ra, tan catyí tsi tsihin ra:

—¡Yooho Cornelio! —catyí ángel can tsihin ra.

4 Tacan tan nanyehe ra Cornelio tsi ángel can. Tan nayuhv̄i xaan ra. Tan quitsahá tsicá tuhun ra tan catyí ra:

—¿Náa tsa cuví ihyá, taa? —catyí ra tsihin ángel can.

Tacan tan ángel can quitsahá caahán ra tsihin ra:

—Nyoo tsiní ra tsa caahán un tan tsa tsicán un tsi ra. Tan taahán iñi ra tyin jatyinyeé xaan un tsi nyiv̄i ndaahvi. **5** Tan vityin cuñi tsi tsa tava tyiñu un na cuquihin tyiñu tsi iin ra tsa nañi Simón Pedro nda ñuu Jope.

6 Ra ican cua cahan tsihin un náa taahán tsi javaha un. Iyó ra vehe ra tsa nañi tucu Simón, cuví ra ra janduvitá ñiñi quiti. Tan iyó vehe ra yuhu ndutyá ñuhu —catyí ángel can tsihin ra Cornelio, tan cuahán ángel can.

7 Tsa yahá cuahán ángel can, ra Cornelio cana ra tsi uvi taahan musu ra, tan tsihin iin andaru tsa jahá cuenda tsi ra. Tan yihí andaru can cuenda Nyoo. **8** Tandíhi maa tsa cahan ángel can tsihin ra Cornelio tan nacatyí tuhun ra tsihin nduñi taahan ra can na na ra. Tan jacuhyn ra tsi ra na na ñuu Jope.

9 Tuv̄i inga quiv̄i tan cuahán ra can na na ra. Tan tsa ndi cumañi ca tsaa ra na na ñuu Jope, tan ra Pedro ndaç̄ ra jiñi vehe tyin cua ndacan tahvi ra tsi Nyoo, tan tsa cua tahan hora cuví cuhva can. **10** Tan tsiaq̄ soco tsi ra tan tsisocó xaan ra. Maa tyin tsitsi tsa tsinú tsa catsi ra, quitsahá nyehé ra iin tsa janahá Nyoo tsi ra. **11** Tan nyehé ra tyin ticohó andivi. Tan nyehé ra andivi tyin vatsí nuú iin jahma cahnu xaan ityi nu ñuhu. Tan tandíhi tsa cumí tutun tsi nuuhñi nuuhñi ñi. **12** Tan tsitsi jahma can yihí tandíhi maa nuu quiti tsa cumi taahan tsaha, tan tandíhi nuu coo, tan saa. **13** Tacan tan tsiní ra iin ndusu tsa caahán tsihin ra:

—Pedro, nduvita tan cahñi quiti

ihya, tan catsi un —catyí ndusu can tsihin ra.

14 Maa tyin ra Pedro nacahan ra tan catyí ra:

—Ña cua catsi yu, Jutu Mañi yu. Yuhu ña tuhvá yu catsi quití tsa catyí ley tyin ña vaha catsi ndi —catyí ra Pedro.

15 Tacan tan quitsahá caahán nyico ndusu can tsihin ra inga tsaha:

—Ña catyi un tyin ña catsi un tsa tsa janduvahá yu —catyí ndusu can tsihin ra.

16 Uñi taahan tsaha nyehe ra yacan jahá Nyoo. Tacan tan jahma cahnu can nandaq nyico can ityi andívi. **17** Tan tsitsi tsa tsicá iñi ra Pedro náa cuñí tsi catyi tsa nyehe ra can, tsaq musu tsa jacuhun ra Cornelio naha ra. Tan tsicá tuhun ra naha numaa tahan iyó vehe ra nañí Simón. **18** Tan tsa tsaq ra naha ityi yuvehe tsicá tuhun ra naha tatum ican iyó iñi ra tsa nañí Simón Pedro.

19 Tan ra Pedro tsicá xaan iñi ra náa cuñí tsi catyi tsa nyehe ra. Tacan tan Tatyi Ii Nyoo quitsahá caahán tsihin ra, tan catyí tsi:

—Nyehe Pedro, uñi taahan ra vatsí nanducú tsi un. **20** Ndúvita tan cuhun cun tsihin ra naha, tan ña caca iñi un tyin maa yu jaquitsi tsi ra ihya naha ra —catyí Tatyi Ii Nyoo tsihin ra Pedro.

21 Tacan tan ra Pedro nuu ra nu yucú ra tsa jacuhun ra Cornelio, tan catyí ra tsihin ra naha:

—Yuhu cuví ra tsa nanducú ndo. ¿Náa tyiñu vatsí ndo?

22 Tacan tan nacahan musu ra Cornelio tan catyí ra naha:

—Ra Cornelio, ra yihí ndaha tsi ndi, ra ican jaquitsí tsi ndi. Vaha xaan nyiví cuví ra. Tan tyaá yahvi xaan ra tsi Nyoo. Tan tandihi maa ra ñuu Israel tsa iyó ityi Judea ihya cuñí ra naha tsi ra tsa cuenda cana vaha nyiví cuví ra. Tan iin ángel Nyoo cahan tsihin ra tyin na cana ra tsi un, tyin

cuhan un yuvehe ra tyin tacan tan tyaa soho ra tuhun tsa cua cahan un tsihin ra —catyí musu ra Cornelio tsihin ra Pedro.

23 Tacan tan tsahá ra Pedro quiñi ra naha tsitsi vehe. Tan ndog ra naha tsihin ra tsacuaa can. Tan tsa tuvi inga quiñi tan cuahán ra tsihin ra naha. Tan cuahán juhva ra hermano tsa iyó ñuu Jope can tsihin ra naha.

24 Tsa inga quiñi tsaq ra naha nda ñuu Cesarea nu ndatú ra Cornelio tsi ra naha tsihin tandihi nyiví ra, tan tsihin tandihi ra vaha iñi tsi ra.

25 Cuhva tsa tsaq ra Pedro yuvehe ra Cornelio, quitá ra Cornelio tan caahán ra tsihin ra. Tan tsicuiñi tsiti ra nuu ra Pedro tan quitsahá jacahnú ra tsi ra. **26** Maa tyin ra Pedro cañihí ra tsi ra, tan catyí ra tsihin ra:

—Ndúvita tyin tahan ñi cuví yooho cuví tucu yuhu; ñavin Nyoo cuví yu —catyí ra tsihin ra.

27 Tan tsitsi tsa caahán ra Pedro tsihin ra, tan quiñi ra tsitsi vehe tan nanyehe ra tyin cuaha xaan nyiví ndu iin tsitsi vehe can. **28** Tacan tan catyí ra Pedro tsihin ñi:

—Nyoooho tsitó ndo tyin ley nyuhu tsa cuví ndi nyiví Israel, catyí tsi tyin ña taahán tsi tsa ndu iin tsihin nyiví tsa ñavin nyiví Israel cuví. Tan ndi tsitsi vehe ñi ña cuví quiñi ndi. Maa tyin Nyoo janahá ra tsi yu, tan catyí ra: “Yooho, ña cayi un tsihin nyiví tyin ndi intuhun ñi tan ña vaha ñi” catyí Nyoo tsihin yu. **29** Yacan cuenda quiñi tsa cana ndo tsi yu, numi ñi vatsí yu. Tan vityin cuñí yu coto yu nacuenda cana ndo tsi yu —catyí ra Pedro.

30 Tacan tan nacahan ra Cornelio, tan catyí ra:

—Tsa iyó cumi quiñi vityin, tumaa cuhva ihya tsa nyaá yu yuvehe tan ña tsatsí yu tan tsicán tahvi yu tsi Nyoo tsa tseñi. Tan quituví iin rayíi nuu yu. Nditsí ra jahma xiñu. **31** Tan catyí ra tsihin yu: “Yooho Cornelio, Nyoo

tsiñí ra tsa tsicán tahvi un tsi ra. Tan nducuhun iñi ra tsa javahá un tyin jatyinyéé xaan un tsi nyiví ndaaahi. **32** Táva tyiñú tsi musu un na cuhun ra naha nda ñuu Jope cuquihin ra naha tsi ra Simón Pedro na quitsi ra ihya. Nyíí ra yuvehe ra tsa nañí Simón, iin ra tsa janduvitá ñíii quiti. Tan vehe ra can nyaá tsi yatyin ñí yuhu ndutya ñuhu. Tan na quitsi ra Simón Pedro tan cahan ra tsihin un” catyí ángel can tsihin yu. **33** Tacan tan numi ñí tavá tyiñú yu tyin na cuquihin tyiñú tsi un. Tan vaha tyin vatsí un. Tan vityin tandihí yo ndu iín yo nuu Nyoo. Tan cuñí ndi tyaa soho ndi tandihí tsa catyí Jutu Mañí yo tsihin un tyin cuhva cuenda un tsi ndi —catyí ra Cornelio tsihin ra Pedro.

Nu caahán ra Pedro tuhun ra Cristo yuvehe ra Cornelio

34 Tacan tan quitsahá caahán ra Pedro tan catyí ra:

—Vityin cutuñí iñi yu tyin Nyoo cuñí ra tsi tandihí nyivi, tahán ñi nyivi Israel, tan nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví. Ña tavá tsiyo ra tsi ndi intuhun maa yo. **35** Tyin naquihín ra tsi yo tatum tyáyahvi yo tsi ra, tan javahá yo tsa vaha. **36** Nyoo cahán ra tsihin nyuhu tsa cuví ndi tata ra Israel, tan jacoto ra tyin cuví coo vaha yo tsihin ra tsa cuenda ra Jesucristo. Tan maa ra ndacá ñaha tsi tandihí maa yo.

37 Nyoooho tsító vaha ndo tandihí tsa cuví ñuu nyivi Israel ñuu yu, nácaa quitsahá tsi nu cuví Galilea tsa yahá tsa cahán ra Juan tuhun Nyoo tsihin nyivi, tan jacoondutya ra tsi ñi. **38** Tsító ndo nácaa tsahá Nyoo tunyee iñi Tatyi Ii ra tsi ra Jesús, ra ñuu Nazaret. Tan tsicá ra javahá ra tsa vaha, janduvahá ra tsi tandihí nyivi tsa nyehé tundoho jahá nu ña vaha. Tyehen javahá ra Jesús tyin Nyoo nyaá ra tsihin ra.

39 Nyuhu cuví ndi tsandaa tsa cuenda tandihí tsa javahá ra Jesús ñuu Jerusalén tsihin tandihí ca ñuu tsa cayucú Judea. Yahá can tan ticaq ra naha tsi ra nu cruu tan tsahñí ra naha tsi ra. **40** Maa tyin tsa tsinu uñi quiví janandoto Nyoo tsi ra. Tan quituví ra nuu ndi. **41** Ña quituví ra nuu tandihí nyivi. Maa tyin quituví ra nuu nyuhu tyin nacatsí ra tsi ndi nda tsanaha tyin cuvi ndi tsandaa cuenda ra. Nyuhu tsatsí ndi tan tsihí ndi tsihin ra tsa yahá tsa nandoto ra. **42** Tan tavá tyiñú ra tsi ndi tyin cahan ndi tuhun ra tsihin nyivi. Tan cuví ndi tsandaa tyin Nyoo tavá tyiñú ra tsi ra Jesús tyin cuvi ra juez tsi nyiví tsa nyito tan nyivi tsa tsihí. **43** Tan tacan tucu nda tsanaha, cahan tandihí ra cuví ndusu yuhu Nyoo tuhun ra Jesús. Tan catyí ra naha tyin tandihí nyivi tsa tsinú iñi tsi ra Jesús, cua jaha Nyoo tucahnu iñi cuatyi ñi tsa cuenda maa ra.

Nu naquihín nyivi Tatyi Ii Nyoo tan ñavin nyivi Israel cuví ñí

44 Ndi caahán ca ra Pedro tan nuu Tatyi Ii Nyoo siqui tandihí ñi tsa tyáá soho tsa caahán ra. **45** Tan ra Israel tsa yihí cuenda ra Jesús tsa tsaq tsihin ra Pedro iyo xaan cuñí ra naha tyin tsahá ndihí tucu Nyoo Tatyi Ii ra tsi nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví. **46** Tyin tsiñí ra naha caahán ñi inga yuhu tan jachahnú ñi tsi Nyoo.

47 Tacan tan quitsahá caahán ra Pedro tsihin ra tsa tsaq tsihin ra:

—Ña cuvi casí yo nu coondutya nyivi ihya. Tyin tsa naquihín ñi Tatyi Ii Nyoo tumaa tsa naquihín tucu maa yo —catyí ra tsihin ra naha.

48 Tacan tan tavá tyiñú ra Pedro tsi ñi tsa ndi ñihí Tatyi Ii Nyoo na coondutya ñi tsihin siví ra Jesucristo. Tacan tan caahán ndaaahi ñi tsihin ra Pedro na ndoo ra taahan quiví tsihin ñi.

Nu nacatyí tuhun ra Pedro tsihin ra yihí ndaha vehe ñuhu ñuu Jerusalén nácaa nducuahá tuhun ra Jesucristo inga ñuu

11 **1** Ra tavá tyiñu ra Jesús tan inga ra yihí cuenda ra Jesús tsa iyó Judea, ñihí tuhun ra naha tyin nda cuanda nyiví tsa ñavin nyiví Israel cuví tan naquihín ñi tuhun Nyoo. **2** Tacan tan tsaq nyico ra Pedro ñuu Jerusalén. Tan ra tsa catyí tyin tsíñ ñuhu tsa cunyaa tuñi Nyoo tsi tandíhi rayii, xaan xaan cuñi ra naha nyehé ra naha tsi ra Pedro. **3** Tan catyí ra naha tsihin ra:

—¿Nacuenda tsahan un yuvehe nyiví tsa ñavin nyiví Israel cuví tan tsatsí un tsihin ñi? —catyí ra naha.

4 Tacan tan ra Pedro nacatyí tuhun ra nda nu quitsahá tandíhi tsa cuví tsi ra, tan catyí ra:

5 —Yuhu nyií yu ñuu Jope. Tan tsa tsicán tahvi yu tsi Nyoo tan nyehé yu iin tsa janahá Nyoo tsi yu tyin iin jahma cahnu queé ityi andiví. Tan tandíhi tsa cumi tutun tsi nuuhní nuuhní ñi tan vatsí nuú tsi ityi nu ñuhu nu nyií yu. **6** Tan nyehé vaha yu tsa yihí tsitsi jahma can. Tan nyehé yu quiti tsa cumi tsaha, quiti cuuhu, coo, tan saa. **7** Tan tsíñ yu iin ndusu tsa caahán tsihin yu: “Ndývita Pedro. Cähni quiti ihyá tan çätsi un” catyí ndusu can tsihin yu. **8** Tan nacahan yu tan catyí yu tyehen: “Jutu Mañi yu, ña catsi yu, tyin ña tuhvá yu catsi quiti tsa catyí ley tyin ña vaha catsi ndi.” **9** Tacan tan ndusu can nacahan tsi tsihin yu inga tsaha, tan catyí tsi: “Ña vaha tsa cahan un tyin ña catsi un tsa tsa yahá janduvahá yu” catyí ndusu can tsihin yu. **10** Uñi tsaha cuví yacan. Yahá can tan nandaq nyico tandíhi quiti can tsihin jahma can ityi andiví. **11** Tan juvin ñi cuhva can tsaq uñi taahan ra naha yuvehe nu nyií yu, queé ra naha ñuu Cesarea tan nanducú ra naha tsi

yu. **12** Tan Tatyí Ii Nyoo cahán tsihin yu na cuhun yu tsihin ra naha. Tan catyí ra tsihin yu tyin ña caca iñi yu tsa ñavin ra ñuu Israel cuví ra naha. Yacan cuahán yu. Tan cuahán ndíhi iñu taahan ra yañi yo ihyá naha ra tsihin yu. Tan tsa tsaq ndi nda ñuu Cesarea, quihví ndi tsitsi vehe iin ra tsa nañí Cornelio. **13** Tan nacatyí tuhun ra can tsihin ndi nácaa nyehé ra tsi iin ángel tsitsi vehe ra. Nyaá nyityi ángel can tan catyí ra tsihin ra tyin na jacuhun ra musu ra ñuu Jope na cucana ra naha tsi yu. **14** Tyin yuhu cua cuhva cuenda yu tsi ra nácaa cuvi cacu ra tsihin tandíhi nyiví ra, catyí ángel can tsihin ra, catyí ra tsihin ndi. **15** Tan javahá ra can tumaa cuhva catyí ángel can tsihin ra. Tan tsa tsaa yu yuvehe ra quitsahá caahán yu tsihin nyiví tsa ndu iñi yuvehe ra. Tan quitsí Tatyí Ii Nyoo siqui ñi tumaa tsa nuñ tsi siqui yo tsa jihna ñi. **16** Tacan tan nducuhun iñi yu tsa catyí Jutu Mañi yo quiví can. Tan catyí ra tyehen: “Nditsa tyin ra Juan jacoondutya ra tsi nyiví tsihin ndutya. Maa tyin nyoho cua coondutya ndo tsihin Tatyí Ii Nyoo”, catyí ra. **17** Nyoo tsahá ndíhi tucu ra Tatyí Ii ra tsi ñi can tumaa tsa tsahá ra Tatyí Ii ra tsi yo quiví tsa natsinu iñi yo tsi Jutu Mañi yo Jesucristo. Tan tsa tacan ¿yóo ra cuví yuhu tan casí yu tsa javahá Nyoo? —catyí ra Pedro tsihin ra hermano can naha ra.

18 Tacan tan tsa tsíñ ra ñuu Jerusalén tuhun can, ña cahán ca ra naha. Tan jachahnú ra naha tsi Nyoo, tan catyí ra naha:

—Tun tacan cuví, cuñi tsi catyí tyin Nyoo tsahá ndíhi tucu ra ndatu tsi nyiví tsa ñavin nyiví Israel cuví tyin na ndu uvi iñi ñi cuatyí ñi, tan coo ñi ñayiví nyito tsa ña cua naa maa —catyí ra naha.

**Nyíví yihí cuenda ra Cristo
ñuu Antioquía**

19 Quíví tsa tsahñí ra naha tsi ra Esteban, quitsahá nyaá ndaha ra naha tsi inga ca nyíví yihí cuenda ra Cristo. Tan yihí ñi tsinú ñi tan cuahán ñi ityí Fenicia. Tan yihí ñi cuahán ñi iin ñuhu tsa nañí Chipre tsa canyií mahñú ndutya ñuhu. Tan yihí ñi tsaaq ñi ñuu Antioquía. Tan tandihí ñi caahán ñi tuhun ra Cristo tsihin nyíví, maa tyin iin ñi maa tsihin nyíví Israel. **20** Tan tsihin ñi tsa cuahán can, yihí nyíví ñuhu Chipre, tan yihí tucu juhva nyíví ñuu Cirene. Tan tsa tsaaq ñi ñuu Antioquía, tan quitsahá caahán ñi can tuhun ra Cristo tsihin nyíví tsa ñavin nyíví Israel cuví. Tan jacoto ñi tuhun vaha Jutu Mañi yo ra Jesús. **21** Tan tunyee iñi Jutu Mañi yo iyó tsihin ñi. Tan yacan cuenda cuaha nyíví nacoo ñi tuhun tsahnu. Tan quitsahá tsinú iñi ñi tsi Jutu Mañi yo. **22** Tacan tan tsaaq tuhun can nda ñuu Jerusalén. Tan nyíví yihí cuenda ra Cristo jacuhún ñi tsi ra Bernabé na cuhun ra nda ñuu Antioquía. **23** Tan tsa tsaaq ra Bernabé Antioquía can, nyehé ra nácaa nasocó Nyoo tsi ñi. Tan sii xaan cuñí ra. Tan catyí ra tsihin ñi na cunyicun ñi tsi Jutu Mañi yo tsihin tsa nií iñi ñi. **24** Tacan jahahá ra Bernabé tyin cuví ra iin ra vaha. Tsitú ra tsihin Tatyi Ii Nyoo, tan tsinú xaan iñi ra tsi Nyoo. Yacan cuenda cuaha xaan nyíví quihví cuenda Jutu Mañi yo. **25** Tsa yahá can tan cuahán ra Bernabé cua nanducu ra tsi ra Saulo nda ñuu Tarsó. Tan tsa nañihí ra tsi ra, tsindaca ra tsi ra nda ñuu Antioquía. **26** Tan tsiyucu ra naha tsihin nyíví yihí cuenda ra Cristo ñuu can iin cuiya tan cuaha xaan nyíví jacuahá ra naha tuhun Nyoo. Tan juvin ñi ñuu Antioquía can cuví nu quitsahá catyí nyíví tyin nyíví Cristiano cuví ñi, o ñi yihí cuenda ra Cristo.

27 Tan quíví can tsaaq taahan ra

cuví ndusu yuhu Nyoo. Queē ra naha ñuu Jerusalén tan tsaaq ra naha ñuu Antioquía. **28** Tan iin ra can nañí ra Agabo tsicunyaá nyityi ra tyañu nyíví yihí cuenda ra Cristo tan cahañ ra tsa tsahá Tatyi Ii Nyoo tsi ra. Tan catyí ra tyin cua quitsi iin tama nii cahnu nu ñuhu ñayíví. Tan tacan cuví quivi tsa cuví ra Claudio rey cahnu.

29 Tacan tan nyíví yihí cuenda ra Cristo nda ñuu Antioquía natuhun tahan ñi tyin cua cuhva ñi nácaa iyó iñi intuhun intuhun ñi, tyin cua jatyinyee ñi tsi nyíví yihí cuenda ra Cristo tsa iyó ñuu tsa cayucú Judea.

30 Tacan jahahá ñi tan jacuhún ñi juhva xuhun tsi ra tsa cuví ityi nuu tsihin nyíví yihí cuenda ra Cristo nda ñuu Jerusalén. Tan ra Bernabé tsihin ra Saulo tsindaca ra naha xuhun can.

Nu tsihí ra Jacobo tan nu quihví ra Pedro vehe caa

12 **1** Tan quíví can quitsahá nyaá ndaha ra cuví rey Herodes tsi juhva nyíví yihí cuenda ra Cristo. **2** Tan tava tyiñu ra tyin na cahñí ra naha tsi ra Jacobo, yañi ra Juan, tsihin mityi. **3** Tan nyehé ra Herodes tyin tahañ xaan iñi nyíví Israel tsa jahahá ra tacan, tan tava tyiñu ra tyin tiín ndihí ra naha tsi ra Pedro. Tan cuví tsi quíví vico pascua nu tuhvá nyíví tsatsí paan tsa nduve yutsan iya yihí. **4** Tsa yahá tsa tiín ra naha tsi ra Pedro, tyihí ra naha tsi ra vehe caa. Tan cumi taahan andaru jahá cuenda tsi ra tsa iin cuhva. Tan tahan iñu hora tan nasamá ra naha, quihví tucu inga cumi taahan andaru. Tan tyaqá ra Herodes cuhva tyin cua cuhva cuenda ra tsi ra Pedro tsi nyíví tsa yaha vico Pascua. **5** Tan tacan nyíí ra Pedro vehe caa. Tan andaru can jahá cuenda vaha xaan ra naha tsi ra. Maa tyin tsitsi tsa nyíí ra ican, nyíví yihí cuenda ra Cristo iyó nyitya ñi tan tsicán tahvi xaan ñi tsi Nyoo tsa cuenda ra tsihin tsa nií iñi ñi.

Nu jacacu Nyoo tsi ra Pedro vehe caa

6 Tan tyaq̄a ra Herodes cuhva tyin inga quiv̄i can cua tava ra tsi ra Pedro nuu nyiv̄i. Tan juvin ñi tsacuaa can, tan ra Pedro quixí xaan ra tyañu uvi andaru can. Nuuhñi ra tsihin uvi cadena. Tan yucú uvi taahan ca andaru jahá cuenda nda yuvehe.

7 Tan sana iñi ra tan quituv̄i iin ángel tsa jacuhun Jutu Mañi yo. Tan ndunditsin tsitsi vehe caa can. Tan ángel can tiñi ra xiin ra Pedro, jandoto ra tsi ra. Tan catyí ra tsihin ra:

—Janumi. Nduyvita —catyí ángel can tsihin ra.

Tacan tan ndatsi cadena tsa nuuhñi ndaha ra.

8 Tan ángel can catyí ra tsihin ra:

—Nacuhñi vaha tsitsi un tan tyihi nditsan un tsaha un —catyí ángel can tsihin ra.

Tacan javah̄a ra Pedro. Tan catyí ángel tsihin ra:

—Quihin jahma un cunditsi un tan quitsi nyicun un tsi yu —catyí ángel can tsihin ra.

9 Tan ra Pedro cuahán ra cuanyicún ra tsi ángel can. Maa tyin ña tsító ra tatum tsa nditsa o tsa ña nditsa cuví can, tan cuñi maa ra tyin iyó iin tsa janah̄a Nyoo tsi ra.

10 Maa tyin cuahán ra tsata ángel can tan yah̄a ra naha iin nu jahá cuenda ra andaru. Tacan tan yah̄a tucu ra naha inga nu jahá cuenda ra naha. Yah̄a can tacan tan tsaq̄ ra naha yuvehe caa cahnu nu quitá nyiv̄i. Tan yuvehe can nuña maa tsi. Tan quitá ra naha. Tan tsa yah̄a yah̄a ra naha iin ityi, tan nacoq̄ ángel can tsi ra.

11 Tacan tan nacoto ra Pedro tyin nditsa, tan quitsah̄a tsicá iñi ra:

—Vityin tsító yu tyin tsa nditsa cuví tsi. Maa Jutu Mañi yu jaquitsi iin ángel tyin jacacu ra tsi yu ndaha ra Herodes tan ndaha ra ñuu Israel naha ra —cuñi ra Pedro.

12 Tsicá iñi ra yacan ityi cuahán

ra, tan tsaq̄ ra yuvehe ña María sihi ra Juan Marcos. Tan cuaha xaan nyiv̄i yucú ican tsicán tahvi ñi tsi Nyoo.

13 Tan tsa cañi ndaha ra Pedro yuvehe nuquehe, tan quitá iin ñaha tyuваа tsa nañi Rode, tsinyehé ña yóo cañi ndaha yuvehe can.

14 Maa tyin cuhva tsa tsiní ña ndusu ra Pedro, sií xaan cuñi ña, tan naq̄ iñi ña nuña ña yuvehe can, tyin tsinú ña cuahán ña cua cahan ña tsihin nyiv̄i tsa yucú tsitsi vehe can. Tan catyí ña tyin ra Pedro nyaá ra yuvehe.

15 Tacan tan quitsah̄a catyí ñi tsihin ña:

—Iñi yooho ña vaha cuñi —catyí ñi tsihin ña.

Tan catyí ña tyin nditsa tsa caahán ña. Maa tyin ñi can catyí ñi tyin ñavin ra Pedro cuví ra, iin ángel cuenda ra cuví, catyí ñi tsihin ña.

16 Tan ra Pedro jañihí ca ra cañi ndaha ra yuvehe. Tan cuhva tsa nuñi ñi yuvehe tan nyehé ñi tsi ra, iyo xaan cuñi ñi tan nayuhví ñi.

17 Maa tyin javah̄a ra seña tsihin ndaha ra na cutaxin ñi. Tan nacatyí tuhun ra tsihin ñi nácaa tav̄a Jutu Mañi yo tsi ra vehe caa. Tan catyí ra tsihin ñi:

—Cahan ndo tuhun ihyá tsihin ra Jacobo tan tsihin inga ra yañi yo naha ra —catyí ra Pedro.

Tan quitá ra tan cuahán ra.

18 Cuhva tsa cunditsin, iyo xaan cuñi ra andaru tsa jahá cuenda tsitsi vehe caa can naha ra, tyin ña tsító ra naha nácaa quitá ra Pedro.

19 Tacan tan tav̄a tyiñu ra Herodes na cunanducu ra naha tsi ra, tan ña nañihí ra naha tsi ra. Tacan tan tav̄a tyiñu ra tsi ra naha na cahñi ra naha tsi ra jahá cuenda vehe caa can naha ra. Yah̄a can tan quitá ra Herodes Judea can tan cuahán ra cua coo ra ñuu Cesarea.

Nu tsihí ra Herodes

20 Tan ra Herodes cuxaán xaan ra tsihin nyiv̄i ñuu Tiro tan nyiv̄i ñuu Sidón. Maa tyin cuñi ñi tsa coo vaha

ñi tsihin ra tyin ñuu tsa ndacá ñaha ra, ican queé tsa tsatsí ñi. Tacan tan ndu *iijn* ñi tan cuahán ñi cua cutahan ñi tsihin iin ra tsa nañí Blasto. Ra ican cahnu tyiñu jahá ra, tyin jahá cuenda ra tsi ra Herodes. Tan tsicán ñi tsa na coo vaha ñi tsihin ra Herodes. **21** Tacan tan catyí ra Herodes tyin cuhun ñi nu nyaá ra iin quiví. Tan tsaa quiví can tan tsicunditsí ra jahma sii caá ra tsa jahá tyiñu ra. Tan tsicunyaá ra nu tyayu ra. Tan cahán ra tsihin ñi. **22** Tacan tan quitsahá caná tsaa ñi, tan catyí ñi:

—Ra tsa caahán ihyá flavin rayii cuví ra, tyin Nyoo cuví ra —catyí ñi.

23 Tan juvin ñi cuhva can tan *tijñ* cuehe tsi ra Herodes jahá ángel Jutu Mañi yo tyin tsahá ra tsa catyí nyívi tyin Nyoo cuví ra. Tan quihví tindacu tsi ra, tan tsihí ra.

24 Maa tyin tuhun Nyoo nducuahá ca tsi. Tan jañihí ca nyívi caahán ñi tuhun Nyoo tandihí ñi ityi. **25** Quiví tsa ndihí tyiñu jahá ra Bernabé tsihin ra Saulo nda ñuu Jerusalén, cuanuhú ra naha ñuu Antioquía. Tan cuahán ndihí tucu ra Juan Marcos tsihin ra naha.

Nu quitsahá tsicá ra Saulo tan ra Bernabé tyiñu Nyoo

13 **1** Tsihin nyívi tsa yihí cuenda ra Cristo ñuu Antioquía yihí ra tsa cuví ndusu yuhu Nyoo. Tan yucú tucu ra tsa jacuahá tuhun Nyoo tsi nyívi. Tan ra ican naha ra cuví ra ihyá naha ra: Ra Bernabé, ra Simón Tuun, ra Lucio ra ñuu Cirene, ra Manaén tsa tsahngü iin nducu ñi tsihin ra Herodes tsa cuví rey ityi Galilea, tan ra Saulo. **2** Tan iin quiví yucú tandihí ra naha tan jacahnú ra naha tsi Jutu Mañi yo. Tan iyó nyitya ra naha. Tacan tan cahán Tatyi Ii Nyoo tsihin ra naha:

—Tava siín ndo tsi ra Bernabé tsihin ra Saulo tsa cuenda tyiñu tsa caná yu tsi ra naha —catyí Tatyi Ii

Nyoo can tsihin ra naha.

3 Tacan tan tsa ndihí tsicoq nyitya ra naha, tan tyiso ndaha ra naha jiñi ra Bernabé tsihin ra Saulo, tan tsicán tahvi ra naha tsi Nyoo tsa cuenda ra naha. Tan cahán tsihin tahan ra naha, tsahan cuahán ra naha.

Nu caahán ra tavä tyiñu ra Jesús tuhun Nyoo ñuhu Chipre

4 Yahá can tan jacuhun Tatyi Ii Nyoo tsi ra Bernabé tan tsihin ra Saulo ñuu Seleucia. Tacan tan cuahán ra naha. Tan ican quihví ra naha tsitsi iin yutun ndoo tan cuahán ra naha nda ñuhu Chipre tsa canyí mahñu ndutya ñuhu. **5** Tacan tan tsaa ra naha ñuu Salamina tsa canyí yuhu ndutya ñuhu. Tan quitsahá caahán ra naha tuhun Nyoo vehe ñuhu ra Israel. Cuahán tucu ra Juan tsihin ra naha tyin cua jatyinyee ra tsi ra naha.

6 Tacan tan cuahán ra naha caahán ra naha tuhun Nyoo tan iin tan iin ñuu tsa cayucú Chipre can nda cuanda tsa tsaa ra naha ñuu tsa nañí Pafos. Tan ican nañihí ra naha tsi iin ra ñuu Israel tsa nañí Barjesús. Tan tsitó ra tuhun tasi. Cuví ra iin ra jandaví ñaha tyin catyí ra tyin cuenda Nyoo caahán ra. **7** Tan ra tasi can nyaá ra tsihin ra cumí tyiñu Sergio Paulo. Tan ra Sergio cuví ra iin ra catsi iñi. Tan cana ra tsi ra Bernabé tsihin ra Saulo, tyin cuñí ra tyaa soho ra tuhun Nyoo tsa caahán ra can naha ra. **8** Tan ra tasi can nañí tucu ra Elimas, tan tyasí xaan ra nu tsinu iñi ra cumí tyiñu can tsi ra Cristo. **9** Tacan tan ra Saulo tsa nañí tucu Pablo, tsitú ra tsihin Tatyi Ii Nyoo. Tan ñihi xaan nanyehé ra tsi ra Elimas can. **10** Tan catyí ra tsihin ra:

—Yooho ra jandaví ñaha, ra vatya. Sehe cuihna cuví tsi un. Tan cuñí un jatívi un tandihí tsa vaha. Tan tacan ñi tyasí un ityi vaha Jutu Mañi yo. **11** Tan vityin Jutu Mañi yo cua tatsi tuñi ra tsi un, tyin cua cuua un. Tan

ña cua cuvi nyehe un ñuhu ñicanyii juhva quíví —catyí ra Pablo tsihin ra Elimas.

Tacan tan juvin ñi cuhva can cuua ra. Tan ndooq ra nu naa. Tan nducu ra iin ra tiin ndaha ra tyin ña nditsin nyehé ra. **12** Tsa nyehe ra cumí tysiñu can tsa cuví tsi ra Elimas, tan natsinu ñiñi ra tsi ra Jesucristo. Tyin iyo cuñí ra nyehé ra tsa javahá Jutu Mañi yo.

Nu cuahán ra Pablo tan ra Bernabé nda ñuu Antioquía tsa canyií Pisidia

13 Ra Pablo tan ra vaha iñi tsi ra quíhví ra naha tsitsi iin yutun ndoo ñuu Pafos. Tan cuahán ra naha nda ñuu Perge tsa canyií Panfilia. Maa tyin ra Juan Marcos nacoq ihñi ra tsi ra naha tan cuanuhu ra nda ñiu Jerusalén. **14** Yahá can tan quee ra naha Perge can, tan cuahán ra naha ñuu Antioquía tsa canyií Pisidia. Ican quíhví ra naha tsitsi vehe ñuhu nyíví Israel tan cuví tsi iin quíví quitatú ñi. Tan tsinyecu ra naha. **15** Tacan tan quitsahá cahví nyíví nu libru ley Nyoo tsa tyaaq ra Moisés. Tan cahví tucu ñi libru tsa tyaaq ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahān tsanaha. Yahá can tan ra cuví ityi nu vehe ñuhu naha ra catyí ra naha tsihin ra hermano tsa nyecú ican, tyin tatum cuñí ra naha cahan ra naha tsihin nyíví, cuví cahan ra naha. **16** Tacan tan nduvitá ra Pablo tan javahá ra iin seña tsihin ndaha ra tyin na cutaxin ñi. Tan catyí ra:

—Tyaa soho nyoho, ra ñuu Israel, tan nyoho nyíví tsa tyaa yahvi tsi Nyoo. **17** Nyoo cuenda yo, tsa cuví yo nyíví Israel, nacatsi vaha ra tsi tsii tsahnu yo. Tan quíví tsa iyó ca ra naha Egipto, javahá ra iin ñuu cahnu tsi ra naha. Vasu ñavin nyíví ñuu can cuví ra naha, maa tyin janducuahá ra tsi ra naha. Yahá can tan tavá ra tsi ra naha ityi can tsihin tunyee iñi tsa iyó tsi ra. **18** Tan cunyee iñi Nyoo tandihí cuhva tsicoq ra naha nu tsica

nuu ra naha nu tsiqui tsitsi tsa uvi xico cuiya. **19** Tan janaq ra utsa taahan ñuu nahnu tsa cayucú ñiñi cahnu Canaán, tyin tsahá ra ñuhu can tsi tsii tsahnu yo. **20** Yahá can tan quitsahá ndacá ñaha juez tsi nyíví can jahá Nyoo. Tumaa cumi cientu sasava cuiya tsindacaq ñaha juez tsi ñiñi, nda cuanda quíví tsindacaq ñaha ra Samuel ra cuví ndusu yuhu Nyoo tsi ñi. **21** Tacan tan maa ñi tsicán ñi iin rey tsa cundaca ñaha tsi ñi. Tan Nyoo tsahá ra tsi ra Saúl, sehe ra Cis tsi ñi, tyin cundaca ñaha ra tsi ñi. Tan ra Saúl cuví ra tata ra Benjamín. Tan uvi xico cuiya tsindacaq ñaha ra tsi ñi. **22** Yahá can tan Nyoo tavá ra tsi ra Saúl tsa cuví ra rey. Tan tsahá ra tysiñu can tsi ra David. Tan catyí ra: “Nyehé yu tyin ra David, sehe ra Isaí, cuví ra iin rayíi tsa taahán iñi yu cuhva iyó. Tan cua javaha ra tandihí tsa cuñí yu” catyí Nyoo tuhun ra David. **23** Tan iin ra tsa cuví tata ra David can, juvin ra cuví ra Jesús. Tan maa Nyoo jaquitsi tsi ra tyin jacacu ra tsi yo tsa cuví yo nyíví Israel, tumaa catyí ra tsihin tsii tsahnu yo tahān tsanaha. **24** Tan ndi cumañi ca quitsi ra Jesús, ra Juan, ra jacoondutya tsi nyíví, cahán ra tsihin tandihí nyíví Israel. Tan catyí ra tsihin ñi tyin cuñí tsi tsa ndu uvi iñi ñi cuatyí ñi, tan coondutya ñi. **25** Tan tsa cua ndihí tysiñu jahá ra Juan tan catyí ra: “¿A cuñí maa ndo tyin yuhu cuví ra cahnu xaan tsa ndatú ndo? Ñavin yuhu cuví ra cahnu can. Tyin tsata tsa yaha yuhu tan vatsí inga ra. Tan ndi nditsan tsa nyaá tsaha ra, nduve yahvi nyaá yu tan tava yu itsi. Tyin cahnu xaan ra cuví ra”, catyí ra Juan.

26 Tan caahán ca ra Pablo tan catyí ra:

—Yañi, nyoho nyíví tata ra Abraham tan tandihí inga ndo tsa tyaa yahvi tsi Nyoo. Tsa cuenda nyoho cuví tuhun ihyá tyin jacuahá

Nyoo tsi yo nácaa cacu yo. **27** Nyíví ñuu Jerusalén tan ra cuví ityi nuu tsihin ñí ñaa tsító ñí tyin ra Jesús jacacú ra tsi yo. Tan ndi ña cutuñí iñi ñí tuhun tsa tyaq̄ ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahán tsanaha, vasu jacuahá xaan ñí tuhun can tandíhi quíví tsa quitatu ñí, maa tyin ña cutuñí iñi ñí. Tan quíví tsahñí ñí tsi ra Jesús cuví tsi tumaa cuhva catyí ra cuví ndusu yuhu Nyoo. **28** Tyin vasu nduve cuatyí ra Jesús nañihí ñí, maa tyin tsicān ñí tsi ra Pilato na tyihí ra tyiñu tyin cahñí ra naha tsi ra Jesús. **29** Tan tsa yaha janyehe ñí tundoho tsi ra tumaa catyí maa tuhun ra nu libru, tan tsihí ra. Tacan tan januñ ñí tsi ra nu cruu. Tan tsicutṣí ñí tsi ra. **30** Maa tyin Nyoo janandoto ra tsi ra inga tsaha. **31** Tan tsitsi tsa cuaha quíví tan quituví ra nuu ra tsa cuahán tsihin ra quíví quitá ra ityi Galilea, tan tsaq̄ ra Jerusalén. Tan ra ican naha ra cuví ra tsa caahán tuhun ra tsihin nyíví vityin. **32** Tan yacan cuenda nyuhu caahán ndi tuhun vaha tsa catyí Nyoo tsihin tsii tsahnu yo tyin cuhva ra tsi yo. **33** Tyin tsa cuenda tsa vaha tsi maa yo tsa cuví yo nyíví tata ñí, javahá maa Nyoo tsa catyí ra. Tyin janandoto ra tsi ra Jesús tumaa cuhva nyaá nu tsinu uvi salmo nu catyí ra tyehen: “Sehe yu cuví tsi un, tan yuhu tsahá yu ñayíví coo un vityin” catyí Nyoo tsihin ra. **34** Nyoo tyaq̄ ra cuhva tyin janandoto ra tsi ra, tyin tacan tan ña cua tyahyu cuñu ñuhu ra. Tyin catyí nu tutu Nyoo: “Tsi nyootho cua cuhva yu tsa vaha tsa cahán yu tsihin ra David tyin cua cuhva yu tsi ndo.” **35** Yacan cuenda catyí tucu nu inga salmo tyehen. “Ña cua cuhva un tsa tyahyu cuñu ñuhu Sehe ii un” catyí tsi. **36** Ra David jahá tyiñu ra tsa cuenda nyíví tsa tsicoq̄ quíví tsicoq̄ ra, tandíhi tsa catyí Nyoo tsihin ra tyin javaha ra, javahá ra. Yahá can tan tsihí ra tan tsicutṣí ñí tsi ra tumaa tsicutṣí ñí tsi

jutu ra. Tan tyahyu cuñu ñuhu ra. **37** Maa tyin ra tsa janandoto Nyoo, ña tyahyu cuñu ñuhu ra. **38** Yañí, cuñí tsi tsa coto ndo tyin tsa cuenda cuatyí yo tan quitsí ra Jesús tan tsihí ra tyin jahá ra tucahnu iñi cuatyí yo. **39** Tan tsa cuenda ra Jesús jahá Nyoo tucahnu iñi tsi tandíhi ñí tsa tsinú iñi tsi ra, tyin ley Nyoo tsa tyaq̄ ra Moisés ña cuví janduvaha tsi tsi yo nuu Nyoo. **40** Jaha ndo cuenda coto ndoo tsa tyaq̄ ra cuví ndusu yuhu Nyoo siquí ndo. Tyin catyí ra naha tyehen:

41 Nyéhe nyootho, ra tsa tsacú ndrucu, taahán tsi tsa nayuhvi ndo tan taahán tsi cunaa ndo. Tyin yuhu cuví Nyoo, tan javahá yu iin tsa cahnu quíví tsa iyó ndo vityin. Maa tyin ña cua tsinu iñi ndo tandíhi tsa javahá yuhu vasu nacatyí tuhun nyíví tsihin ndo, catyí Nyoo.

42 Ndihí cahán ra Pablo tan quita ra tsata vehe ñuhu can tsihin ra vaha iñi tsi ra. Tacan tan nyíví tsa ñavin nyíví Israel cuví quitsahá catyí ñí tsihin ra, tyin na cahan nyico ra tuhun can tsihin ñí inga vitya quíví tsa quitatú ñí. **43** Cuhva tsa ndihí ndu ijñ ñí, cuaha xaan nyíví Israel tan nyíví tsa yihí cuenda ñí Israel, tsinyicún ñí tsi ra Pablo tan tsi ra Bernabé. Tan catyí ra naha tsihin ñí tyin na cuhun ca ñí ityi nuu tsihin Nyoo. Tan na naquihin vaha ñí tumañi iñi tsa tsahá Nyoo tsi ñí.

44 Tsa inga vitya quíví quitatú ñí, ndu ijñ nyico ñí. Tan tsa yatin tandíhi ña maa nyíví ñuu can ndu ijñ tsihin ñí tan tyaá soho ñí tuhun Nyoo. **45** Maa tyin cuhva tsa nyéhe ra Israel naha ra, cuxaán ra naha tyin nyéhé ra naha tyin cuaha nyíví nyicún tsi ra hermano can naha ra. Tan quitsahá caahán ra naha tsi ra Pablo, tan cahán ra naha ndavaha ñí siquí ra. **46** Maa tyin ra Pablo tan tsihin ra Bernabé ña yuuhví maa ra naha tan quitsahá

caahán ñihi ra naha tsihin ra Israel can naha ra. Tan catyí ra naha:

—Cuñí tsi tsa cahan jihna ndi tuhun Nyoo tsihin nyooho tsa cuvíndo nyívì Israel. Maa tyin ña cuñíndo naquihin ndo tsa caahán ndi. Tan nyooho ña cuñí ndo tsa coo ñayívì nyito tsa ña cua naa maa tsi ndo. Yacan cuenda cua cuhun ndi cucahan ndi tsihin nyívì tsa ñavin nyívì Israel cuví. **47** Tyin tacan catyí Jutu Mañiyo tsihin ndi tan catyí ra tyehen:

Tyaq̄ yu tsi un tumaa iin ñuhu
tsa jandunditsín nu iyó nyívì
naníi cahnu nu ñuhu ñayívì.
Tyin tacan tan cua jacuaha un
tsi ñi nácaa jacacu yu tsi ñi,
catyí Nyoo.

48 Tsa tsíñi ra tsa ñavin ra Israel cuví naha ra, sii xaan cuñí ra naha. Tan quitsah̄ catyí ra naha tyin tuhun Nyoo vaha xaan tsi. Tan natsinú iñi tandíhi nyívì tsa nacatsí maa Nyoo, tyin coo ñi ñayívì nyito tsa ña cua naa maa. **49** Tacan tan nducuah̄ ca tuhun Nyoo tandíhi ityi ñuu can. **50** Maa tyin ra Israel cah̄an ra naha tsihin juhva ñaha cuca tsa nyicún ley Nyoo tsa tyaq̄ ra Moisés. Catyí ra naha tsihin ñi tyin ña vaha tuhun caahán ra Pablo. Tan caahán tucu ra naha tsihin ra cumí tyiñu ñuu can. Tan ican cuví nu quitsah̄ nyaá ndaha nyívì tsi ra Pablo tan ra Bernabé, nda cuanda tsa tav̄ ñi tsi ra naha ñuu can. **51** Tacan tan naquisí ra naha nyaca tsaha ra naha tumaa iin seña tyin ndoq̄ cuatyí nyiv̄i can siqui maa ñi. Tan cuahán ra naha ñuu Iconio. **52** Maa tyin ñi yih̄ cuenda ra Cristo ñuu Antioquía can sii xaan cuñí ñi. Tan tsitú ñi tsihin Tatyi Ii Nyoo.

Nu nyíi ra Pablo tan ra Bernabé ñuu Iconio

14 **1** Ra Pablo tan ra Bernabé yucú ra naha ñuu Iconio. Tan quihví ra naha tsitsi vehe ñuhu nyívì Israel. Tan vaha xaan cah̄an ra naha

tuhun Nyoo tsihin nyívì can. Tan cuaha xaan ñi natsinú iñi ñi tsi ra Cristo, nyívì Israel tan nyívì tsa ñavin nyívì Israel cuví. **2** Maa tyin ra Israel tsa ña tsinú iñi tsi ra Cristo natuyuhu ra naha tsi nyívì tsa ñavin nyívì Israel cuví tyin na caca ña vaha iñi ñi nyehe ñi tsi ra yih̄ cuenda ra Cristo. **3** Yacan cuenda ra Pablo tan ra Bernabé ndoq̄ ra naha ican cuaha quívì. Tan tsihin tsa nii iñi ra naha caahán ra naha tuhun ra Cristo, tyin tsinú xaan iñi ra naha tsi Jutu Mañi yo. Tan Jutu Mañi yo jatyinyee ra tsi ra naha tsa caahán ra naha tuhun ra, nácaa tsa cuñí ra tsi yo. Tan tsah̄ Jutu Mañi yo tunyee iñi tsi ra naha tyin javaha ra naha seña tan tsa iyo na coto nyívì tyin nditsa tsa caahán ra naha. **4** Maa tyin nyívì ñuu ña iin tsicá iñi ñi, tyin juhva ñi yih̄ cuenda ra Israel naha ra, tan juhva ñi nyicún tsi ra tav̄ tyiñu ra Jesús. **5** Tacan tan ra Israel tan ra tsa ñavin ra Israel cuví, natuhún tahan ra naha tsihin ra cumí tyiñu, tyin cua cahan ra naha ndavaha ñi siqui ra tav̄ tyiñu ra Jesús, tan cua cañi ra naha yuu tsi ra naha. **6** Maa tyin ra Pablo tan ra Bernabé ñih̄ tuhun ra naha tyin tacan cua javaha ra can naha ra tsi ra naha, tan cuahán ra naha nda ñuu Listra, tan nda ñuu Derbe ityi Licaonia. Tan tsicá ñuu ra naha ityi ñuu can. **7** Tan cah̄an nyico tucu ra naha tuhun Nyoo nácaa jacacú ra tsi yo.

Nu cañi nyívì yuu tsi ra Pablo nda ñuu Listra

8 Nda Listra iyó iin rayíi tsa coxo tyin nda quívì cacu ra tan ña cuví caca ra, tyin pehe nduvi taahan tsaha ra. **9** Tan ra pehe tsaha can tyaá soho ra tsa caahán ra Pablo. Tan ra Pablo, tuví iñi ra tyin tsinú iñi ra can tyin cuví nduvaha ra. **10** Tacan tan ra Pablo caahán ra tsihin tsa ñihi ndusu ra, tan catyí ra:

—Ndývita tan cunyaas nyityi un

—catyí ra Pablo tsihin ra.

Tan ra ican, intuhun ñi ndavá ra, tan tsinyaq nyityi ra. Tan quitsahá tsicá ra. **11** Tsa nyehé nyíví tyin jayahá ra Pablo tacan, quitsahá caná tsaa ñi tsihin yuhu Licaonia, tan catyí ñi:

—Ra tsa tsaa nu yucú yo ihya, nyoo cuví ra naha, maa tyin tumaa caá rayíi, caá ra naha —catyí ñi.

12 Tan catyí ñi tyin ra Bernabé cuví ra nyoo tsa nañí Júpiter, tan ra Pablo cuví nyoo tsa nañí Mercurio, tyin ra ican cuví ra tsa caahán. **13** Tan iyó iin ra cuví jutu tsa jahá cuenda vehe ñuhu tsa nyaá yuhu ñuu ñi can nu jacobnú nyíví tsitoho Júpiter. Tan quitsí ndaca ra indíquí tan ita tyin maa ra tan nyíví cuñí ñi jacobnú ñi tsi ra Pablo tsihin ra Bernabé. Tan cua cahñí ñi indíquí can tyin cua cuhva cuenda ñi tsi ra naha, tyin cuñí ñi tyin nyoo cuví ra naha. **14** Maa tyin cuhva tsa tuví iñi ra naha tsa tsicá iñi ñi, quitsahá tsaahnyá ra naha jahma ra naha. Tan jayahá ra naha tacan tumaa iin seña tyin ña ndoó ra naha vaha. Tan quihví ra naha tyañu nu tuvi nyíví, tan caná tsaa ra naha,

15 Tan catyí ra naha:

—Nyoocho tata, ¿nácaa tsa jayahá ndo tyehen? Nyuhu juvin ñi rayíi ñuu ñayíví ihya cuví ndi. Tumaa cuví nyoocho cuví tucu nyuhu. Tan vatsí cahan ndi tsihin ndo tyin na jaña ndo tsa jayahá ndo tyehen tyin ña tsiní ñuhu yacan tsi ndo, tan na cunyicun ndo tsi Nyoo nyito. Juvin ra tsa jayahá andívi tan ñuhu ñayíví. Tan jayahá ra ndutya ñuhu tan tandíhi maa tsa iyó tsitsi ndutya ñuhu can. **16** Tan tahan tsanaha nda cuanda vityin, Nyoo jaña ndaha ra tsi nyíví na jayahá maa ñi cuhva cuñí ñi, **17** vasu tandíhi quihví jacuahá ra tsi ñi tyin ra vaha cuví ra tan jayahá ra tsa vaha. Maa ra jacuúin ra savi nu yucú yo. Tsahá ra tsa coo vaha tsa tatsí yo quihví taahán tsi. Tan tsahá ra tsa catsi yo. Tan tsahá ra tsa

cusíi cuñí yo —catyí ra naha tsihin nyíví can.

18 Maa tyin vasu catyí ra naha tacan, yií xaan tan tyasi ra naha tsa cahñí ñi indíquí can, tyin cuñí ñi jacobnú ñi tsi ra naha tsihin can.

19 Tacan tan tsaa juhva ra Israel, ra tsa ña tsinú iñi tsi ra Cristo, ra ñuu Antioquía, tan ra ñuu Iconio. Tan natyuñu ra naha tsi nyíví, na cañí ñi yuu tsi ra Pablo. Tan tacan jayahá ñi, tan cuñí maa ñi tyin tsa tsihí ra. Tacan tan ixta caa ñi tsi ra tan tsindacá ñi tsi ra nda yuhu ñuu. **20** Maa tyin ndu iñi ra yihí cuenda ra Cristo nu canyíi ra Pablo. Tan nduvitá nyico ra. Tan quihví nyico ra inga tsaha tsitsi ñuu can. Tan tsa inga quihví can cuahán ra ñuu tsa nañí Derbe tan cuahán ra Bernabé tsihin ra.

21 Tan cahañ tucu ra naha tuhun Nyoo nda ñuu Derbe nácaa jacacú Nyoo tsi yo. Tan cuaha nyíví nacuhva ñi tsi ñi tsi Nyoo. Yahá can tan cuanuhu ra naha ityi quitsí ra naha. Tan yahá nyico ra naha ñuu Listra tan ñuu Iconio inga tsaha, tan tsaa nyico ra naha nda ñuu Antioquía.

22 Tan tandíhi ñuu can jandu iñi ra naha iñi nyíví tsa yihí cuenda ra Cristo. Tan catyí ra naha tsihin ñi na cuhun ñi ityi nuu ca tsihin tsa tsinú iñi ñi tsi Nyoo. Tan catyí tucu ra naha tsihin ñi tyin tatum cuñí yo tsa cundaca ñaha Nyoo tsi yo, cuñí tsi tsa nyehe yo tundoho. **23** Tan natyiso ra naha tsi ra cua cuvi ityi nuu tsihin nyíví tsa yihí cuenda ra Cristo tan iin tan iin vehe ñuhu. Tan tsicoq nyitya ra naha tan tsicán tahvi ra naha tsi Nyoo tsa cuenda ra tsa cua cuvi ityi nuu tsihin nyíví vehe ñuhu can naha ra. Yahá can tan catyí ra Pablo naha ra tsihin ra cuví ityi nuu vehe ñuhu can naha ra:

—Tsínu iñi ndo tsi Jutu Mañi yo. Tyin maa ra cua jaha cuenda tsi ndo —catyí ra Pablo naha ra tsihin ra naha.

Nu cuanuhu nyico ra Pablo tan ra Bernabé ñuu Antioquía ityi Siria

24 Yahā can tan yahā ra Pablo tsihin ra Bernabé ñuu tsa cayucú Pisidia, tan tsaq̄ ra naha nda cuanda Panfilia. **25** Cahān ra naha tuhun Nyoo ñuu Perge. Yahā can tan tsahān̄ ra naha ñuu Atalia. **26** Ican quihv̄i ra naha tsitsi iin yutun ndoo tan cuanuhū ra naha nda ñuu Antioquía. Ican cuví ñuu nu natyisō ñi tsi ra naha tyin cua javaha ra naha tyiñu Nyoo, tan vityin tsa tsaq̄ nuhu ra naha. **27** Tsa tsaq̄ nyico ra naha ñuu Antioquía jandu iin̄ ra naha tsi nyivī yihf̄ cuenda ra Cristo. Tan nacatyí tuhun ra naha tsihin ñi tandih̄i tsa javahā Nyoo tsihin ra naha, tan nácaa nuñā Jutu Mañi yo ityi tyin tsinú tucu iñi ñi tsa ñavin nyivī Israel cuví. **28** Tan naha xaan ndoō ra Pablo tan ra Bernabé tsihin ñi yihf̄ cuenda ra Cristo ñuu can.

Nu jandaq̄ ra tavā̄ tyiñu ra Jesús tyiñu nda ñuu Jerusalén

15 ¹ Ndi nyií ca ra Pablo tan ra Bernabé ñuu Antioquía, tan tsaq̄ taahan̄ ra naha queē ra naha nda Judea. Tan quitsahā jacuahá ra naha tsi ra yihf̄ cuenda ra Cristo. Tan catyí ra naha tyin cuñí tsi tsa cunyaa tuñi Nyoo tsi ra naha, tumaa cuhva catyí̄ ra Moisés, tyin tacan tan cua cacu ra naha. **2-3** Tan ñihi xaan cahān̄ yuhu tahan̄ ra Pablo tan ra Bernabé tsihin̄ ra can naha ra tsa cuenda yacan. Tacan tan natyisō ra hermano Antioquía can naha ra tsi ra Pablo tan ra Bernabé tsihin̄ taahan̄ ca ra naha tyin cuhun̄ ra naha ñuu Jerusalén, cujandaā ra tyiñu can tsihin̄ ra tavā̄ tyiñu ra Jesús tan tsihin̄ ra cuví ityi ñuu tsihin̄ nyivī vehe ñuhu ñuu Jerusalén can naha ra. Tacan tan cuahán̄ ra naha. Tan ityi cuahán̄ ra naha, yahā̄ ra naha ityi Fenicia tan Samaria. Tan nacatyí tuhun̄ ra naha tsihin̄ nyivī yihf̄ cuenda ra Cristo

nácaa jañá nyivī tsa ñavin nyivī Israel cuví tuhun̄ tsahnu tsa tsinú iñi ñi, tyin nacuhvá cuenda ñi tsi ñi tsi Nyoo. Tan tandih̄i ra hermano siī xaan cuñí̄ ra naha tsa tsitō ra naha yacan.

4 Quiví̄ tsaq̄ ra Pablo tan ra Bernabé ñuu Jerusalén, cuahán̄ ra naha nu ndu iín nyivī yihf̄ cuenda ra Cristo. Tan tandih̄i ñi tan ra cuví̄ ityi ñuu tsihin̄ ñi, tan tsihin̄ ra tavā̄ tyiñū ra Jesú̄s, tsahā̄ ñi yaha ra naha tyin nacatyí tuhun̄ ra naha tsa javahā Nyoo tsihin̄ ra naha. **5** Maa tyin juhvā ra fariseo tsa tsinú iñi tsi ra Cristo, nduvitā̄ ra naha tan catyí̄ ra naha:

—Tandih̄i ra tsa ñavin̄ ra Israel cuví̄ tan tsinú iñī ra naha tsi ra Jesú̄s, cuñí̄ tsi tsa cunyaa tuñi Nyoo tsi ra naha. Tan cuñí̄ tucu tsi tsa javahā̄ ra naha cuhva catyí̄ ley Nyoo tsa tyaā̄ ra Moisés —catyí̄ ra naha.

6 Tacan tan ndu iin̄ ra cuví̄ ityi ñuu tsihin̄ ñi yihf̄ cuenda ra Cristo tan ra tavā̄ tyiñū ra Jesú̄s tyin natuhun̄ tahan̄ ra naha tuhun̄ can. **7** Tsa yahā̄ tsa cahān̄ yuhu xaan̄ ra naha, tan nduvitā̄ ra Pedro, tan catyí̄ ra:

—Yañī, tsitó ndo tyin tsitsi tsa tandih̄i yo, nacatsi Nyoo tsi yuhu ra ndaahvī quiví̄ can, tyin cahan̄ yu tuhun̄ ra tsa jacacú̄ tsi yo tsihin̄ nyivī tsa ñavin nyivī Israel cuví̄, tan na tsinú iñī ñi tsi Jutu Mañī yo. **8** Tan Nyoo, ra tsitó añima tandih̄i nyivī, janahā̄̄ ra tsi yo tyin cuñí̄ ra tsi ñī ican. Yacan cuenda tsahā̄̄ ra Tatyi IĪ ra tsi ñī, tumaa tsa naquihin̄ tucu maa yo Tatyi IĪ ra tahā̄̄ tsanaha. **9** Nyoo inducā ñi cuñí̄ ra tsi nyivī. Yacan cuenda ñā tyaá̄̄ tsyō̄ ra tsi ñī ican tan ndi tsi yoo. Janduvahá̄̄ ra tsi ñī tsa cuenda tsa tsinú iñī ñī tsi ra tumaa maa yo. **10** Vityin̄ ñā nacuenda ñā tsinú iñī ndo tsa javahā̄ Nyoo tsihin̄ ñī can? Tyin̄ ñā vaha tsa tyisó̄̄ yo ley Nyoo tsa tyaā̄̄ ra Moisés siquī ñī. Tyin̄ ndi maa tsiī̄ tsaahnū yo tan ndi maa yo tan ñā cuví̄ naquihin̄ vaha yo ley can. **11** Ñavin̄ tacan̄ cacú̄ yo. Yoo tsitó̄̄ yo

tyin cacú yo tsihin tumañi iñi tsa jahá Jutu Mañi yo ra Jesús tsihin yo. Tan tacan tucu ñi can —catyí ra Pedro tsihin tandihí ra can naha ra.

12 Tacan tan taxin ñi cuví tandihí ra naha. Tan tyaq soho ra naha tsa caahán ra Bernabé tan ra Pablo. Tyin nacatyí tuhun ra naha seña tan tsa iyo tsa jahá Nyoo nu cahan ra naha tuhun ra nu yucú nyiví tsa ñavin nyiví Israel cuví. **13** Tsa ndihí cahan ra naha, quitsahá caahán ra Jacobo, tan catyí ra:

—Nyooho yañi, tyaa soho ndo tsa cua cahan yu tsihin ndo. **14** Tsa catyí tuhun ra Simón Pedro tsihin yo nácaa quitsahá tsahá Nyoo tumañi iñi tsi ñi tsa ñavin nyiví Israel cuví. Tyin nacatsí tucu ra tsi juhva ñi tyin cuví ñi nyiví cuenda ra. **15** Tan ndu iñi tuhun ihyá tsihin tuhun tsa cahan ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahan tsanaha, tumaa cuhva nyaá maa nu tutu Nyoo nu catyí ra:

16 Yahá tandihí tuhun ihyá tan cua quitsi nyico yu nu yucú ndo. Quívi tsa tsicoq ra David, vaha xaan jacobnú nyiví tsi yu. Maa tyin yahá can jandihí nyiví tsa jacobnú ñi tsi yu. Maa tyin cua quitsi nyico yu inga tsaha tan cua cañihi yu vehe ñuhu ra David. Tyin cua jacobnú nyico nyiví tsi yu.

17 Tyin tacan tan cuví nanducu tandihí inga ca nyiví tsi yu, tandihí ñi tsa ñavin nyiví Israel cuví tan tsinú iñi tsi yu.

18 Tacan catyí Jutu Mañi yo, tan jacuahá ra tuhun ihyá tsi nyiví tsicoq tahan tsanaha tan tsihin nyiví tsa iyó vityin.

19 Yacan cuenda catyí yu tyin ña vaha tsa jatyañu yo tsi nyiví tsa ñavin nyiví Israel cuví, ñi tsa nacoq tuhun tsahnu ñi tan quihví ñi cuenda ra Cristo. Ña vaha catyí yu tyin cuñi tsi tsa tyaa yahvi ñi ley tsahnu yo.

20 Vaha ñi maa tsihin tsa jacuhun yo carta tsi ñi. Tan catyí yo tsihin ñi tyin ña cua catsi ñi cuñu tsa tsahá cuenda nyiví tsi tsitoho. Tan ña cuvi coo rayii tsihin ñaha tun ña tindaha ra. Tan ndi ñiñaha ña cuví coo ñi tsihin rayii tun ña tindaha ñi. Rayii tsa iyó ñasihí ña cuví coo ra tsihin inga ñaha, tacan tucu ñiñaha tsa iyó yi, ña cuví coo ñi tsihin inga rayii. Tan catyí tucu yo tsihin ñi quihví cuenda ra Cristo tan ñavin nyiví Israel cuví ñi tyin ña cua catsi ñi cuñu quiti tsa tsihí tsa cava ñi jucun tatuñ ña tsatí niñi ti. Tan ña cua catsi ñi niñi quiti. **21** Tyin nda tyembu tsahnu tan nda cuanda vityin iyó maa ra jacuahá ley Nyoo tsa tyaa ra Moisés vehe ñuhu nyiví Israel. Tan jacuahá ra naha tuhun can tan iin tan iin ñuu, tan tahan tahan una quivi, quivi tsa quitatú ñi —catyí ra Jacobo tsihin ra naha.

22 Tacan tan ra tavá tyiñu ra Jesús tan ra cuví ityi nuu tsihin ñi vehe ñuhu tsihin tandihí ñi yihí cuenda ra Cristo, nacatsí ñi tsi taahan ra naha. Tan yahá can tan jacuhun ñi tsi ra naha tyin cuhun ra naha ñuu Antioquía tsihin ra Pablo tan ra Bernabé. Tan ra tsa natyiso ñi cuví ra: Judas tsa nañí Barsabás, tan ra Silas. Ra ican cuví iin ra tsa nyisó tyiñu vehe ñuhu nda ñuu Jerusalén. **23** Tan tsihin ra naha jacuhun ñi iin carta. Tan catyí carta can tyehen:

“Nyuhu ra tavá tyiñu ra Jesús, tan tsihin ra cuví ityi nuu tsihin ñi vehe ñuhu tan tsihin ra yañi ndo cuenda ra Cristo, tandihí ndi tsahá ndi nacumi tsi nyoocho tsa ñavin ra Israel cuví ndo. Tyin yañi ndi cuví tsi ndo vasu ñavin nyiví Israel cuví ndo. Tandihí nyoocho tsa iyó ndo ñuu Antioquía, tan nyoocho nyiví Siria, tan tsihin nyoocho nyiví Cilicia, jaquitsí ndi carta ihyá tsi tandihí ñi ndo. **24** Tsitó ndi tyin quita taahan ra ityi nu yucú ndi ihyá. Tan vatsí ra naha nu yucú ndo. Maa tyin ña catyí nyuhu tyin

quitsi ra naha jatyañu ra naha tsi ndo. Tan nasamá ra naha cuhva tsicá iñi ndo tyin catyí ra naha tyin cuñí tsi tsa cunyaa tuñi Nyoo tsi ndo, tan naquihin vaha ndo ley Nyoo tsa tyaq̄ ra Moisés. Maa tyin ñavin nyuhu cahañ tsihin ra naha tyin quitsi cahan ra naha yacan tsihin ndo. **25** Yacan cuenda ndu iñi ndi tan ndoo ndi tuhun cuenda tysiñu can tan tsicá iñi ndi tyin vaha tsa jaquitsi ndi tsi ra hermano ihya naha ra tsihin ra Pablo tan ra Bernabé nu yucú ndo. **26** Nduvi taahan ra ihya nyehé xaan ra naha tundoho tsa cuenda Jutu Mañi yo. Tan vasu cuñí nyiv̄i cahñi ñi tsi ra naha, maa tyin ña jandihí ra naha tsa jacotó ra naha tuhun Jutu Mañi yo ra Jesucristo. **27** Yacan cuenda jaquitsí ndi tsi ra Judas tan ra Silas. Tan maa ra naha cua cahan ra naha tsihin yuhu ra naha tsihin ndo, tyin cua cuhva cuenda ra naha tandihí tsa tyaq̄ ndi nu tutu ihya. **28** Tyin ndi Tatyi Ii Nyoo tan ndi nyuhu ña cuñí ndi tyiso ndi tundoho siquí ndo. Maa tyin ñiñi ca cuñí tsi tsa naquihin vaha ndo tuhun ihya: **29** Ña cua catsi ndo cuñu tsa tsahä cuenda nyiv̄i tsi tsitoho. Tan ña cua catsi ndo niñi quiti, ndi cuñu quiti tsa tsihi tsa cavä ñi jucun tan ña tsati niñi ti. Ña caca nuu ndo tsihin ñaha. Tan nyooño ñiñaha ña caca nuu ndo tsihin rayii. Tatum na quihin vaha ndo tuhun ihya, vaha xaan cua coo ndo. Tan Nyoo na ndoo ra tsihin ndo” catyí ra naha nu carta can.

30 Tan cuahán ra tsa jacuhun ra naha, tan tsaq̄ ra naha ñuu Antioquía. Tan jandu iñi ra naha tsi tandihí nyiv̄i yihí cuenda ra Cristo tan nacuhv̄a cuenda ra naha carta can. **31** Tsa cahví ñi carta can, sii xaan cuñí ñi tyin vaha xaan caahán tsi. **32** Tan ra Judas tsihin ra Silas cuví tucu ra naha ndusu yuhu Nyoo. Tan jandu iñi ra naha iñi nyiv̄i can tsihin tsa cahañ ra naha. **33** Tan tsa yahä tsiyuc̄ ra naha juhva quivi tan cuanuhu nyico ra naha nda nu

yucú nyiv̄i tsa jacuhun tsi ra naha. Tan tandihí nyiv̄i yihí cuenda ra Cristo ñuu Antioquía can catyí ñi tyin na cuhun vaha ra naha. **34** Maa tyin ra Silas catyi ra tyin cua ndoo ra. **35** Tan ra Pablo tsihin ra Bernabé ndoo tucu ra naha ñuu Antioquía can. Tan maa ra naha tsihin inga ca ra jañihí ca ra naha cahañ ra naha tuhun Jutu Mañi yo tsihin nyiv̄i can tan jacuahá ra naha tsi ñi.

Nu tsinu uvi tsaha cuahán ra Pablo tuhun Nyoo, tan nu quita tsiyo ra nuu ra Bernabé

36 Tan tsa yahä juhva quivi, tan cahañ ra Pablo tsihin ra Bernabé:

—Cohon inga tsaha cunyehe yo nu yucú nyiv̄i yihí cuenda Jutu Mañi yo ra Cristo tandihí ñuu nu cahañ yo tuhun ra, tyin nyehe yo nácaa yucú ñi —catyí ra Pablo tsihin ra.

37 Tan ra Bernabé cuñí ra tsa cuhun nyico ra Juan Marcos tsihin ra naha.

38 Maa tyin ra Pablo ña taahán iñi ra tsa cuhun ra Juan tsihin ra naha, tyin nacoq̄ ihñi ra tsi ra naha nda Panfilia quivi tsa tsahän ra tsihin ra naha. Tan ña tsahän ca ra tsijahä tysiñu ra tsihin ra naha. **39** Tan cahañ yuhu tahan ra naha, tan ndusijñ ra naha. Ra Bernabé cuahán ra tsihin ra Juan Marcos. Tan quihví ra naha tsitsi iin yutun ndoo tan cuahán ra naha ñuhu Chipre. **40** Tan ra Pablo nacatsi ra tsi ra Silas. Tan tsa yahä tsicán tahvi ra hermano naha ra tsi Nyoo tsa cuenda ra naha tyin na jatinyee Nyoo tsi ra naha, tacan tan cuahán ra naha.

41 Tan yahä ra naha ñuu tsa cayucú Siria tan Cilicia, tan jandu iñi ra naha iñi nyiv̄i tsa yihí cuenda ra Cristo tan iñi tan iñi ñuu.

Nu cuahán ra Timoteo tsihin ra Pablo tan ra Silas

16 ¹ Ra Pablo tsihin ra Silas tsaa ra naha ñuu Derbe, tan ñuu Listra. Tan ican nañihí ra naha tsi iin

ra yihí cuenda ra Cristo. Nañí ra Timoteo. Tan sihi ra cuví ña iin ñaha Israel. Tan yihí ndihí ña cuenda ra Cristo. Maa tyin jutu ra, ra Grecia cuví ra. **2** Tan ra Timoteo vaha xaan tsicá ra tuhun Nyoo, catyí nyiví yihí cuenda ra Cristo ñuu Listra tan ñuu Iconio. **3** Tan ra Pablo cuñí ra tsa cuhun ra Timoteo tsihin ra. Tan tyaa ra naha tuñi Nyoo tsi ra Timoteo jaha ra Pablo. Tyin coto ndasí cuñí nyiví Israel nyehe ñi tsi ra. Tyin tandihí ñi tsitó ñi tyin jutu ra cuví ra ra Grecia. **4** Tacan tan cuahán ra naha tan iin tan iin ñuu. Tan caahán ra naha tsihin nyiví yihí cuenda ra Cristo tsahá cuenda ra naha tuhun tsa tsahá ra tavá tyiñu ra Jesús tan tsihin ra cuví ityi nuu tsihin nyiví vehe ñuhu Jerusalén tsi ra naha. **5** Tacan tan ndu iin iñi nyiví yihí cuenda ra Cristo tan ñihí ca tsinú iñi ñi tsi ra Cristo. Tan iin tan iin quiví tan cuahán nducuahá ca ñi.

Nu janahá Nyoo iin tsa janahá ra tsi ra Pablo cuenda iin ra Macedonia

6 Ña tsahá Tatyí Ii Nyoo tsa cahan ra naha tuhun Nyoo ñuu tsa cayucú Asia. Yacan cuenda yahá sava ra naha ñuhu cuenda Frigia tan Galacia. **7** Tan tsaq̄ ra naha Misia. Tan cuñí ra naha cuhun ra naha Bitinia, maa tyin Tatyí Ii ra Jesucristo ña tsahá cuhun ra naha. **8** Tacan tan nda sava ñi yahá ra naha ñuu tsa cayucú Misia tan cuahán ra naha ñuu Troas tsa canyí yuhu ndutya ñuhu. **9** Tan yucú ra naha ñuu Troas can, tan iin tsacuaa nyehe ra Pablo iin tsa nyehe ra. Nyehé ra tsi iin rayíi tsa iyó iin ñuu tsa canyíi Macedonia. Nyaá nyityi ra nuu ra tan caahán ndaahvi ra tsihin ra, tan catyí ra: “Náha ihyá, tyin jatinyee un tsi ndi” catyí ra. **10** Tan tsa nyehe ra Pablo can, yuhu ra Lucas tsihin ra Pablo tan inga ra janduvahá ndi tsi ndi tan cuahán ndi nda Macedonia can. Tyin tsitó vaha ndi

tyin Nyoo cana ra tsi ndi, tyin cahan ndi tuhun ra nácaa jacacú ra tsi yo tsihin nyiví ityi can.

Nu nyiví ra Pablo tsihin ra Silas ñuu Filipos

11 Quihví ndi iin yutun ndoo ñuu Troas. Tan cuahán ndoo ityi ñi ndi nda Samotracia, iin ñuhu luhlu tsa canyí mahñu ndutya ñuhu. Tan tsa inga quiví tsaq̄ ndi ñuu Neápolis. **12** Tan ican quee ndi tan cuahán ndi ñuu Filipos tsa cuví iin ñuu cuenda nyiví Roma. Tan cuví tsi iin ñuu cahnu ca tsa nuu tandihí ñuu tsa cayucú Macedonia. Tan ican tsiyucu ndi taahan quiví. **13** Iin quiví tsa quitatú nyiví, tan quitá ndi ityi tsata ñuu, yatiny iin yutya nu tuhvá nyiví tsicán tahvi tsi Nyoo. Tsinyecu ndi, tacan tan cahán ndi tuhun Nyoo tsihin ñiñaha tsa ndu iin ican. **14** Iin ñaha nañí ña Lidia. Tan ñuu ña cuví Tiatira. Tan tuhvá ña xicó jahma vaha, tsa tunduuuhva. Yacan cuví tyiñu jahá ña. Tan jacahnú ña tsi Nyoo tumaa jacahnú nyiví Israel. Tan tsiní ña tsa caahán ra Pablo. Tan Nyoo nuñá ra añima ña na tyaa yahvi ña tsa caahán ra. **15** Tan tsicoondutyá ña tsihin nyiví ña. Tan yahá can tan cahán ndaahvi ña tsihin ndi, tan catyí ña:

—Tatun nyehé ndo tyin nditsa tsa tsinú iñi yu tsi Jutu Mañí yo, cohon ndo, ndoo ndo yuvehe yu —catyí ña tsihin ndi.

Tan jañiñi xaan ña tsi ndi na ndoo ndi yuvehe ña.

16 Tan cuví iin tsaha tsa cuahán ndi nu tsicán tahvi ndi. Tan tsitsi tsa cuahán ndi, tahán ndi tsi iin ñaha tyuvaa tsa yihí tatyí ña vaha tsi. Yacan cuenda cuví nacoto ña náa ndihí tsa cua cuvi ityi nuu. Tan iyó ra cuví tsitoho ña. Tan cuaha xaan xuhun jahá canaa ña tsa cuenda ra naha, tyin cuví nacotó ña. **17** Tan ñaha tyuvaa can quitsahá nyicún ña tsi ndi, nyuhu tsihin ra Pablo. Tan cana

tsaa ña tan catyí ña:

—Rayii ihyá ra jahá tyiñu tyiñu Nyoo cahnu, cuví ra naha. Tan caahán ra naha tuhun nácaa cuví cacu yo —catyí ña.

18 Cuaha quíví javahá ñaha tyuvaas can tacan. Tacan tan ra Pablo ña cunyee ca iñi ra, tan nanyico coo ra tan catyí ra tsihin tatyí ña vaha tsa yihí tsi ña:

—Tsihin sivi ra Jesucristo, catyí yu tsihin un tyin quita un tsi ñaha tyuvaas ihyá —catyí ra.

Tan nu tatyí ña vaha can quita nu tsi ña juvin ñi cuhva can.

19 Maa tyin tsa nyehé ra cuví tsitoho ña tyin ña cua cuvi ca jaha canaa ra naha xuhun tsihin ña, tiñ ra naha tsi ra Pablo tsihin ra Silas tan tsindacá ra naha tsi ra naha nda vehe tyiñu. **20** Tan tsicán ra naha cuatyí tsaha ra naha nuu ra cumí tyiñu naha ra. Tan catyí ra naha:

—Ra Israel ihyá cuaha xaan tsa caahán ra naha tsihin nyiví ñuu yo tan jativí ra naha ñuu yo. **21** Tyin jacuahá ra naha iin cuhva tsa ña cuví coo yo, ndi ña cuví javahá yo tyin nyiví cuenda ñuu Roma cuví yo —catyí ra naha.

22 Tacan tan nduxaan nyiví tsi ra Pablo tan ra Silas. Tan ra cumí tyiñu can tsahnyá ra naha jahma ra Pablo naha ra tan tava tyiñu ra cumí tyiñu na cañi ra vitya tsi ra Pablo naha ra tsihin yutun. **23** Tsa yahá tsa cañi xaan ra naha tsi ra Pablo tan ra Silas, tan tsindacá ra vitya can tsi ra naha vehe caa. Tan tava tyiñu ra vitya tsi ra jaha cuenda tsi ra naha na jaha vaha ra cuenda tsi ra naha. **24** Quihin ra cua jaha cuenda can tyiñu tan tyihí ra tsi ra naha nda tsitsi cuii vehe caa. Tan tyihí vaha ra tsaha ra naha tyañu vitu. **25** Yahá can tan maa ñuu ra Pablo tan ra Silas quitsaha tsicán tahvi ra naha tsi Nyoo. Tan quitsaha tsítá xaan ra naha cantu Nyoo. Tan ra yucú vehe caa can naha ra tyaá soho

ra naha. **26** Tan saná iñi ra naha tan quitsi tsa taán ñihi xaan. Tan naquisí tsi tsaha vehe caa can, tan juvin ñi cuhva can tan nuñä tandihí yuvehe, tan ndatsi cadena tsa yihí tsi tandihí ra tsa yucú vehe caa can naha ra.

27 Tan tsa ndoto ra tsa jahá cuenda vehe caa can, nyehe ra tyin ticohó tandihí maa yuvehe can. Tacan tan tava ra mityí ra tyin cua cahñi ra tsi ra. Tyin tsicá iñi maa ra tyin tandihí ra tsa yucú vehe caa can quita.

28 Maa tyin ra Pablo cana tsaa ra tsi ra, tan catyí ra:

—Ña cahñi un tsi un, tyin tandihí ndi tan yucú ndi ihyá —catyí ra tsihin ra.

29 Tacan tan ra jahá cuenda vehe caa can tsicán ra ñuhu. Tan tsinú ra quihví ra nu yucú ra naha. Tan nihí ra tsihin tsa yuuhví ra. Tan tsicuiñí tsiti ra nuu ra Pablo tan ra Silas.

30 Numi xaan tava ra tsi ra naha nu yucú ra naha ican. Tan tsicá tuhun ra tsi ra naha tan catyí ra:

—Nyoho tata, ¿nácaa javaha yu tan cacu yu? —catyí ra tsihin ra naha.

31 Tan ra Pablo tsihin ra Silas nacahan ra naha tan catyí ra naha:

—Tsínu iñi tsi Jutu Mañi yo ra Jesucristo tan cacu un, maa un tan tsihin tandihí nyiví un —catyí ra naha tsihin ra jahá cuenda vehe caa can.

32 Tan cahan ra naha tuhun Jutu Mañi yo tsihin ra tan tsihin tandihí nyiví tsa yucú yuvehe ra. **33** Tan juvin ñi maa tsacuua can ra jahá cuenda vehe caa can nacatya ra nu uhvi nu cañi ra vitya tsi ra naha. Yahá can tan juvin ñi tsacuua can tsicoondutyá ra tsihin tandihí nyiví ra. **34** Tacan tan tsindacá ra tsi ra naha nda vehe ra. Tan tsaha ra tsa catsi ra naha. Tan maa ra tsihin nyiví ra sii xaan cuñí ñi tyin tsinú iñi ñi tsi Nyoo. Tacan tan cuanuhú ra Pablo tsihin ra Silas nda vehe caa can coto cuxaan ra cumí tyiñu tsi ra jahá cuenda vehe caa can.

35 Tsa tuví inga quívi tan tava tyiñu ra cumí tyiñu tsi ra vitya na cunyehe ra naha nu nyíi ra jahá cuenda vehe caa can, tan catyí ra naha tyin na jaña ra tsi ra Pablo tsihin ra Silas. **36** Tacan tan ra jahá cuenda vehe caa can catyí ra tsihin ra Pablo:

—Tsaq tyiñu tsi yu jahá ra cumí tyiñu, tsa jaña yu tsi ndo. Yacan cuenda vityin tsa cuví quita ndo —catyí ra tsihin ra naha.

37 Maa tyin ra Pablo catyí ra:

—Nyuhu tsa cuví ndi ra cuenda ñuu Roma cañí ra naha tsi ndi nu tuvi nyívi. Tan ndi ña tatsí tuñi ra naha tsi ndi tumaa cuhva taahán tsi. Tan tyihí ra naha tsi ndi vehe caa. Tan vityin cuñí ra naha tava xeehe ra naha tsi ndi. Maa tyin ña cuñí ndi. Na quitsi t̄ava maa ra naha tsi ndi —catyí ra Pablo tsihin ra jahá cuenda vehe caa can.

38 Tan ra vitya nacatyí tuhun ra tsihin ra cumí tyiñu naha ra. Tan ra ican naha ra nayuhví xaan ra naha tsa tsitq̄ ra naha tyin ra cuenda ñuu Roma cuví ra Pablo. **39** Tan tsahān ra cumí tyiñu naha ra tsindacan̄ ra naha tucanhui iñi nuu ra Pablo tan ra Silas. Tacan tan ra cumí tyiñu tav̄a ra naha tsi ra Pablo naha ra tan caahán ndaahvi ra naha tsihin ra Pablo naha ra na quita ra naha ñuu can. **40** Tan tsa quita ra naha vehe caa can, tsahān̄ ra naha vehe ña Lidia. Tan yahá can tan tsinyehé ra naha tsi ra hermano naha ra tan jandu iñi ra naha iñi ra naha tan cuahán ra naha.

Nu quitsahá caahán yuhu tahan nyívi ñuu Tesalónica

17 **1** Nu cuahán ra Pablo tsihin ra Silas, yahá ra naha ñuu Anfípolis, tan ñuu Apolonia. Yahá can tan tsaq̄ ra naha ñuu Tesalónica nu nyaá iñi vehe ñuhu nyívi Israel. **2** Tan tsahān̄ ra Pablo vehe ñuhu can, tumaa cuhva tuhvá maa ra tsahán̄

tan iin tan iin ñuu. Tan cahān̄ ra tuhun Nyoo tsihin nyívi tsicá vehe ñuhu can uñi taahan quívi quitatú ñi. **3** Tan cahv̄i ra nu libru Nyoo tan tsaha cuenda ra tuhun ra Cristo tsi ñi nu catyí tsi tyin cua nyehe ra tundoho tan cua cíu ra. Yahá can tan cua nandoto ra. Tan catyí ra tsihin ñi:

—Ra Jesús tsa caahán̄ yu tuhun tsihin ndo juvin ra cuví ra Cristo.

4 Tan juhva nyívi Israel can tsinu iñi ñi tsa caahán̄ ra. Tan ndu iñi ñi tsihin ra naha. Tan cuaha xaan nyívi Grecia tsa tuhvá jacahnú tsi Nyoo tan natsinu ndihi iñi ñi. Tan cuaha ñiñaha cuca tsa iyó ñuu can natsinu ndihi iñi ñi tsa caahán̄ ra tuhun ra Cristo. **5** Maa tyin ra ñuu Israel tsa ña tsinú iñi, ndasí cuñí ra naha nyehé ra naha tyin cuaha xaan nyívi nyicún tsi ra Pablo. Tan jandu iñi ra naha tsi taahan̄ ra caquiñi tsa tsicá nuu jutsan̄ ñi maa. Tan quitsahá caahán yuhu tahan nyívi ñuu can jahá ra naha. Tan quihví̄ ra caquiñi can vehe ra Jasón, tyin nanducú ra naha tsi ra Pablo tan ra Silas, tyin cuñí ra naha tsa quita ra Pablo naha ra. Tyin ra caquiñi can cuñí ra naha nacuhva cuenda ra naha tsi ra Pablo naha ra tsi nyívi. **6** Maa tyin tsa ña nañihí ra naha tsi ra Pablo tan ra Silas ican, quihín̄ ra naha tsi ra Jasón. Tan ixta caa ra naha tsi ra. Tan quihín̄ ndihī ra naha tsi taahan̄ ca ra hermano tan cuahán̄ ra naha nuu ra cumí tyiñu ñuu can. Tan canā tsaa ra caquiñi can naha ra tan catyí ra naha:

—Ra ihyá naha ra cuví ra tsicá nuu jasaná iñi tandihí nyívi naníi cahnu ñuhu ñayív̄i. Tan vityin tsaq̄ ndihī tucu ra naha ihyá. **7** Tan ra Jasón can tsahān̄ ra yuvehe ra na cuyucu ra naha. Tan tandihí maa ra naha tan ña tyaá yahví̄ ra naha tsi ra cuví rey cahnu nda ñuu Roma. Tyin catyí ra naha tyin iyó inga rey tsa nañí Jesú̄s —catyí ra naha.

8 Tsa tsiní nyívi tan ra cumí tyiñu

tsa caahán ra caquiñi can naha ra quitsahá caahán yuhu tahan ñi.
9 Maa tyin ra Jasón tan inga ra naha tsahá ra naha xuhun tan jaña ra cumí tyiñu tsi ra naha.

**Nu cuahán ra Pablo tsihin ra
Silas ñuu Berea**

10 Tan juvin ñi tsacuaa can jacuhún ra hermano naha ra tsi ra Pablo tsihin ra Silas ñuu Berea. Tan tsa tsaq ra naha, tsahan ra naha vehe ñuhu nyívì Israel. **11** Tan nyívì Israel tsa iyó ñuu Berea can vaha ca nyívì cuví ñi tan ñavin ca nyívì ñuu Tesalónica tyin tsihin tsa niñi ñi tan naquihín ñi tuhun Nyoo. Tan tandihí quívì nanducú ñi nuu tutu Nyoo, nyehé ñi tatuń nditsa tsa caahán ra Pablo. **12** Yacan cuenda cuaha xaan ñi natsinu iñi ñi tsi ra Cristo tsihin tucu nyívì Grecia tahan ñi ñiñaha cuca tan rayii naha ra. **13** Maa tyin tsa tsito ra Israel tsa iyó ñuu Tesalónica tyin ra Pablo nyíi ra Berea caahán ra tuhun Nyoo, tan cuahán ra naha tan natyuhu ra naha tsi nyívì Berea can. **14** Maa tyin ra hermano numi ñi jacuhún ra naha tsi ra Pablo nda ityi yuhu ndutya ñuhu. Maa tyin ra Silas tsihin ra Timoteo ndoq ra naha ñuu Berea. **15** Tan ra tsa cuahán tsihin ra Pablo tsindacá ra naha tsi ra nda ñuu Atenas. Tacan tan cuanuhu ra naha nda Berea cua nacatyi tuhun ra naha tsihin ra Silas tan ra Timoteo tyiñu tsa cahán ra Pablo tsihin ra naha, tyin na janumi ra naha tan cuhun ra naha nu nyíi ra.

Nu nyíi ra Pablo ñuu Atenas

16 Tsitsi tsa ndatú ra Pablo tsi ra Silas tan ra Timoteo ñuu Atenas can, ndasí cuñi añima ra tsa nyehé ra tyin cuaha xaan tsitoho iyó ñuu can. **17** Yacan cuenda cahán ra tsihin ra Israel naha ra, tan tsihin inga ra tsa tuhvá jacobnú tsi Nyoo tsitsi vehe ñuhu can. Tan tandihí quívì caahán

ra tsihin nyívì tsa cuahán nuyahvi. **18** Tan ñihí tahan ra tsihin nyívì tsa cahví tuhun tsa jacuahá nyívì tsa nañí epicúreo. Tan ñihí tahan tucu ra tsihin nyívì tsa cahví tuhun tsa jacuahá nyívì tsa nañí estoico. Tan cahán ñi tsihin ra. Tan yihí ra catyí ra naha:

—Ra tsa caahán xaan ihyá, ¿náa cua cahan ra tsihin yo? —catyí ra naha.

Tan inga ra naha catyí ra naha:
 —Inga nyoo caahán ra ihyá tuhun —catyí ra naha.

Tacan cahán ra naha tyin ra Pablo caahán ra tuhun ra Jesús, tan caahán tucu ra tuhun tsa cua nandoto nyívì tatuń cua cúu ñi. **19** Tacan tan tsindacá ra naha tsi ra Pablo iin nu nañí Areópago, nu tuhvá ra cumí tyiñu naha ra ndu iin. Tan catyí ra naha tsihin ra:

—Cuñí ndi coto ndi tuhun tsaa tsa jacuahá un. **20** Tyin jacotó un tuhun tsa ña tsító ndi. Tan cuñí tucu ndi coto ndi náa cuñí tsi catyí tandihí tuhun ihyá —catyí ra naha tsihin ra.

21 Tyin tandihí nyívì Atenas tan nyívì inga ñuu tsa iyó ican taahán xaan iñi ñi tyaa soho ñi tan nacatyi tuhun ñi náa ndihí tuhun tsaa.

22 Tacan tan ra Pablo nduvitá nyityi ra tyáñu nu yucú ra naha nu cuví Areópago, tan catyí ra:

—Nyoho ra ñuu Atenas, yuhu nyehé yu tyin cuaha xaan nyoo jacobnú ndo. **23** Tyin tsahán yu tsinyehé yu nu tuhvá ndo ndu iin. Tan nyehé yu iin altar nu nyaá letra tsa catyí tyehen: “Tsehe cuví cuenda Nyoo tsa ña nacotó yo” catyí letra can. Nyoho jacobnú ndo tsi Nyoo tsa ña nacotó ndo. Juvín Nyoo can cuví tsa caahán yu tuhun tsihin ndo.

24 Nyoo tsa javahá ñuhu ñayívì tan tandihí tsa iyó nu ñuhu ñayívì ihyá, tsii maa ra cuví andiví tan ñuhu ñayívì. Tan ña iyó ra tsitsi vehe ñuhu tsa javahá nyívì. **25** Tan ña nyitá iñi

ra tsa jatyinyee nyivi tsí ra. Tyin maa ra tsahá ñayivi coo tandihí yo. Tan tsahá ra tatyí tsa ixtá tatyí yo. Tan maa ra tsahá tandihí tsa tsiní ñuhu tsí yo. **26** Javahá Nyoo tsi intuhun rayii. Tan tsa yahá can tsicoq cuaha nyivi tata ra. Tan maa ra naha cuví tsii tsaahnu tandihí yo. Yacan cuenda intuhun niñi nyisó tandihí yo. Tan tsahá Nyoo tsa coo yo nanií cahnu ñuhu ñayivi. Tsa ndi cumañi ca coo yo tan catyí ra náa cuiya coo intuhun intuhun yo nu ñuhu ñayivi ihyá. Tan catyí tucu ra maa nda cua coo intuhun intuhun yo. **27** Tacan javahá ra tyin na quitsaha nanducu yo tsi ra. Tumaa iin ra cuaa nanducú tsihin ndaha ra tsa nanducú ra, tacan cua nanducu yo tsi ra tan cua nañihi yo tsi ra tyaaq ra cuhva. Vasu ndi maa ña cañi nyaá ra tsihin intuhun intuhun yo. **28** Tyin iyó yo tan candá yo jahá maa ra. Tumaa catyí tucu iin ra ñuu ndo, tyin catyí ra: "Tata Nyoo cuví tsi yo" catyí ra. **29** Tatun tata Nyoo cuví tsi yo, ña taahán tsi caca iñi yo tyin Nyoo cuví ra iin tsitoho tsa tsiní tsihin xuhun cuaan, a xuhun cuitsin, a tsihin yuu vaha. Tan ndi ñavin Nyoo tsa tsiní tsihin tsa tsinítiñi iñi nyivi cuví ra. **30** Tahañ tsanaha Nyoo ña cuxañ ra tsi nyivi tsa tsicá iñi tacan tyin ña tsitó niñi náa tsa javahá niñi. Maa tyin vityin catyí ra tsihin nyivi tandihí niñi ityi tyin na ndu uvi iñi niñi cuatyí niñi tan na nasama niñi cuhva iyó niñi.

31 Tyin tsa tyaaq ra cuhva tyin cua coo iin quivi tsa cua tatsi tuñi ra tsi nyivi iyó nu ñuhu ñayivi. Tan tsa cua tsaa quivi can, ra tsa nacatsi vaha maa ra cua tatsi tuñi tsi niñi jaha ra. Tan tsa janahá ra tsi yo tyin nditsa tsa ra ihyá cua tatsi tuñi tsi nyivi, tyin janandotó ra tsi ra can nu tsihí ra —catyí ra Pablo.

32 Tsa tsiní nyivi tuhun tsa nandotó nyivi tsa tsihí, yiñi niñi tsacú nducu niñi, tan yiñi tucu nyivi catyí niñi:
—Quitsi un inga tsaha tan cahán

un tuhun ihyá tsihin ndi —catyí niñi.

33 Tacan tan cuahán ra Pablo.

34 Maa tyin yiñi niñi ndu iñi niñi tsihin ra, tan natsiní iñi niñi tsi ra Cristo. Tan iin ra tsa natsiní iñi, nañi ra Dionisio, tan cuví ra iin ra cumí tyiñu tsa tuhvá ndu iin nda Areópago can. Tan iin ñaha tsa nañi Dámaris natsiní ndihí tucu iñi ña, tan tsihin inga ca niñi.

Nu nyivi ra Pablo ñuu Corinto

18 **1** Yahá can tan quita ra Pablo ñuu Atenas tan cuahán ra ñuu Corinto. **2** Tan ican nañihi ra tsi iin ra Israel tsa nañi Aquila. Tan ñuu Ponto cacu ra. Tan maa ra tsihin ñasiñihi ra, ña Priscila, quita niñi Italia nu tsicoq niñi, tyin ra Claudio, ra cuví rey cahnu ñuhu can, tava ra tsi tandihí nyivi Israel. Catyí ra tyin na quita niñi ñuu Roma can. Tan ra Pablo cuahán ra nu iyó niñi ñuu Corinto.

3 Tan iin niñi tyiñu javahá ra tsihin niñi. Javahá niñi vehe jahma. Tan ndoo ra tsihin niñi tyin jahá tyiñu ra iin caa niñi tsihin niñi. **4** Tan quivi quitatú nyivi Israel tahan iin vitya, ra Pablo cuahán ra vehe ñuhu niñi. Tan natuhún tahan ra tsihin nyivi Israel tan tsihin nyivi tsa ñavin nyivi Israel cuví. Tyin nducu ra cuhva tsa tsinu iñi niñi tsi ra Jesucristo.

5 Tan quivi tsaq ra Silas tan ra Timoteo tsa quee ra naña Macedonia, ra Pablo nacoq ra tyiñu jahá ra tan intuhun ña tyiñu tsa caahán ra tuhun Nyoo jahá ra. Tan caahán catsi ra tsihin nyivi Israel tyin ra Cristo, tsa ndatú xaan niñi, juvin ra cuví ra Jesús. **6** Maa tyin niñi ican xaan cuñi niñi. Tan quitsahá caahán niñi ndavaha niñi siqui Jutu Mañi yo. Tacan tan ra Pablo naquisi ra jahma ra tumaa iin seña tyin cua ndoo cuatyí niñi siqui niñi. Tan catyí ra tsihin niñi:

—Cuatyí maa ndo cuví tatum cuhun ndo anyaya. Ñavin ca cuatyí yuhu tyin tsa cahán yu tsihin ndo tan maa ndo ña tsiní iñi. Vityin tan ityi

nuu ca cua cuhun yu cahan yu tuhun ihya tsihin nyiví tsa ñavin nyiví Israel cuví —catyí ra tsihin ñi.

7 Tan quita ra vehe ñuhu can. Tan cuahán ra vehe ra tsa nañí Justo, iin ra tsa jacañú tsi Nyoo. Tan yatin ñi vehe ñuhu can nyaá vehe ra. 8 Tan iin ra tsa nañí Crispo, ra cuví ityi nu vehe ñuhu can, natsinu iñi ra tsi Jutu Mañi yo tan tacan tucu tandihí nyiví ra. Tan cuaha ca nyiví iyó ñuu Corinto can, tsa yahá tsa tsinjí ñi tsa caahán ra Pablo, natsinu iñi ñi tsi ra Jesú, tan tsicoondutyá ñi. 9 Tacan tan iin tsacuua nyehé ra Pablo iin tsa janahá Nyoo tsi ra. Tan cahán Jutu Mañi yo tsihin ra, tan catyí ra:

—Ña nayuhvi un. Jañihí ca cahán un tuhun yu tan ña jandihí un tsa cahan un. 10 Tyin yuhu nyaá yu tsihin un, tan yoñi cuví javahá tsa caquíñi tsi un. Tyin cuaha xaan nyiví yu iyó ñuu ihya tan nyaá cua jacacu yu tsi ñi —catyí Jutu Mañi yo tsihin ra Pablo.

11 Yacan cuenda ra Pablo ndoo ra iin cuiya sasava ñuu Corinto can, jacuahá ra tuhun Nyoo tsi nyivi.

12 Maa tyin quivi tsa ndacá ñaha ra Galión tsi nyiví ñuu tsa cayucú Acaya, ndu iñi ra Israel naha ra siqui ra Pablo. Tan tsicán ra naha cuatyí tsaha ra nuu ra Galión. 13 Tan catyí ra naha tsihin ra Galión can:

—Ra ihya natyuhú ra tsi nyiví na jacobhu ñi tsi Nyoo iin cuhva tsa ñavin cuhva catyí ley —catyí ra naha.

14 Tacan tan cuhva tsa cua nacahan ra Pablo, tan nacahan ñi ra Galión, tan catyí ra tsihin ra Israel can naha ra:

—Nyoho ra Israel, cuví jandaa yu cuatyí ra tatuñ cuatyí cahnu o cuatyí ndiyí cuví. 15 Maa tyin maa ñi maa tuhun caahán cuví tuhun ihya. Tan yuhu ña cuñi yu jandaa yu tyiñu ihya, tan inga tucu tuhun tyin cuenda ley maa ndo cuví. Nyehé maa ndo. Jandaa maa ndo tyiñu tyin yuhu ña

cuñi yu cuvi yu juez tsa cuenda tuhun ihya —catyí ra Galión can tsihin ra naha.

16 Tan tava ra tsi ra Israel naha ra nu cuví vehe tyiñu ra. 17 Tacan tan tandihí ra Grecia tiñ ra naha tsi ra Sóstenes, ra cuví ityi nu vehe ñuhu nyiví Israel. Tan cañi ra naha tsi ra juvin ñi maa nuu ra Galión, ra yiñi ndaha tsi nyiví Acaya. Tan ra Galión can ña cahán maa ra.

Nu cuanuhú ra Pablo ñuu Antioquía tan cuahán ra tsa tsinu uñi tsaha cua cahan ra tuhun Nyoo

18 Tan ra Pablo ndoo ra ñuu Corinto can cuaha quivi. Yahá can tan catyí ra tsihin ra hermano naha ra tyin tsa cua cuhun ra. Tan cuahán ra Aquila tan ña Priscila tsihin ra. Tacan tan tsaq ñi ñuu Cencrea. Tan ra Pablo xatya ndii ra jiñi ra tumaa iin seña tyin tsa yahá javahá ra tsa catyí ra tyin cua javahá ra nuu Nyoo. Tacan tan quihví ñi tsitsi iin yutun ndoo tsa cuahán nda Siria. 19 Tan tsa tsaq yutun ndoo can nda ñuu Éfeso, quitañi. Tan ra Aquila tsihin ña Priscila ndoo ñi icán. Tan ra Pablo cuahán ra vehe ñuhu nyiví Israel, tan cahán ra tsihin nyiví tsa ndu iín icán. 20 Tan cahán ndaahvi ñi tsihin ra tyin na ndoo ra taahan ca quivi tsihin ñi. Maa tyin ña cuñi ra. 21 Tan catyí ra tsihin ñi tyin tsa cuahán ra, tan catyí tucu ra tyehen:

—Cuñi tsi tsa cuhun yu ñuu Jerusalén tyin jacobhu yu vico tsa vatsí tahan. Maa tyin tatuñ Nyoo cuñi, cua quitsi yu inga tsaha nu yucú ndo —catyí ra tsihin ñi.

Tacan tan cuahán ra, quihví ra tsitsi iin yutun ndoo tsa cuahán nda Siria. 22 Quivi tsa tsaq nyico ra ñuu Cesarea cuenda Siria, tsahán ra ñuu Jerusalén tsicuhvá ra nacumi tsi nyiví yiñi cuenda ra Cristo tsa iyó icán. Yahá can tan cuahán nyico ra ñuu Antioquía. 23 Tan tsa yahá tsinyij ra

juhva quivi ican, quee ra tan cuahán nyico ra tan iin tan iin ñuu tsa cayucú Galacia tan Frigia. Tan jandu iin ra iñi tandihí nyivi yihí cuenda ra Cristo.

Nu caahán ra Apolos tuhun Nyoo ñuu Éfeso

24 Quivi can tsaa iin ra Israel ñuu Éfeso. Nañi ra Apolos, tan ñuu ra cuví Alejandría. Tan vaha xaan caahán ra tuhun Nyoo. Tan tsitó xaan ra tuhun Nyoo tuhun tsahnu tsa nyaá nu libru. **25** Tan vaha xaan cutuhvá ra tuhun Jutu Mañi yo. Tan caahán ra tsihin tsa nii iñi ra. Tan catsi xaan jacuahá ra tuhun ra Jesús. Vasu cuhva tsa jacoondutyá ra Juan ñi tsitó ra. **26** Tan quitsahá caahán ra tsitsi vehe ñuhu tsihin tsa nii iñi ra. Tan cuhva tsa tsiní ra Aquila tan ña Priscila, tavá siin ñi tsi ra tan tsahá cuenda vaha ca ñi tuhun Nyoo tsi ra. **27** Tacan tan quitsahá cuñi ra Apolos cuhun ra ityí Acaya. Tan ra hermano jatyinyee ra naha tsi ra. Tan jacuhún ra naha iin carta tsi nyivi yihí cuenda ra Cristo ityi can, tan catyí ra naha tsihin ñi tyin na vaha cahan ñi tsihin ra Apolos nu cua tsaa ra. Tacan tan cuahán ra. Tan cuhva tsa tsaa ra Acaya can, jatyinyee xaan ra tsi nyivi yihí cuenda ra Cristo, ñi tsa natsinu iñi tsa cuenda tumañi iñi tsa javahá Nyoo tsi ñi. **28** Tyin nu tuvi nyivi ñiixaan cahan yuhu ra Apolos tsihin ra Israel naha ra tyin cuhva tsinú iñi nyivi Israel, ña nditsa. Tan jacuahá ra tsa catyí nu tutu Nyoo tyin ra Cristo, ra tsa ndatú xaan ñi, juvin ra cuví ra Jesús.

Nu cuahán nyico ra Pablo ñuu Éfeso

19 **1** Tsitsi tsa nyií ra Apolos ñuu Corinto, ra Pablo yahá ra ityí yucu tan tsaa ra nda ñuu Éfeso. Tan ican nañihí ra tsi taahan ra yihí cuenda ra Cristo. **2** Tan tsicá tuhun ra tsi ra naha:

—¿A naquihín ndo Tatyí Ii Nyoo quivi tsa natsinu iñi ndo? —catyí ra Pablo tsihin ra naha.

Tan nacahan ra naha tan catyí ra naha:

—Ndi luxu ña tsitó ndi tsa iyó Tatyí Ii Nyoo.

3 Tacan tan ra Pablo tsicá tuhun ra tsi ra naha:

—¿Nacaa tsicoondutyá ndo? —catyí ra.

Tan nacahan ra naha tan catyí ra naha:

—Cuhva tsa jacoondutyá ra Juan, tacan tsicoondutyá ndi —catyí ra naha.

4 Tacan tan catyí ra Pablo tsihin ra naha:

—Ra Juan jacoondutyá ra tsi nyivi tsa ndu uví iñi cuatyí. Maa tyin catyí tucu ra tsihin ñi tyin cuñí tsi tsa tsinu iñi ñi tsi ra tsa cua quitsi. Tan ra ican cuví ra Cristo Jesús —catyí ra Pablo tsihin ra naha.

5 Tsa tsiní ra naha tsa cahan ra Pablo tuhun ihya, tacan tan tsicoondutyá ra naha inga tsaha tsihin sivi Jutu Mañi yo Jesús. **6** Tan tsa tyisq ndaha ra Pablo jiñi ra naha, tacan tan naquihín ra naha Tatyí Ii Nyoo. Tan quitsahá caahán ra naha inga yuhu. Tan tsahá cuenda ra naha tuhun tsa tsahá Tatyí Ii Nyoo tsi ra naha tsi nyivi. **7** Tan tsa tandihí ra naha quitá maa utsi uvi taahan ra naha.

8 Tan tsitsi tsa uñi yoo tsicá ra Pablo vehe ñuhu nyivi Israel ñuu Éfeso, tan caahán ra tuhun ra Cristo tsihin tsa nii iñi ra. Tan jacuahá ra tsi ñi na nacuhva ñi tsi ñi tsi Nyoo na cundaca ñaha ra tsi ñi. **9** Maa tyin yihí ñi jandava ñi añima ñi, tan ña cuñí ñi tsinu iñi ñi. Tan caahán ñi ndavaha ñi siqui tuhun ra Cristo nuu nyivi, tan catyí ñi tyin ña vaha ityi ra Jesús. Tacan tan ra Pablo catsiyo nyaha ra nu yucú ñi. Tan tsindacá ra tsi ñi tsinú iñi tsi ra Cristo nda iin

escuela ra tsa nañí Tiranno. Tan ican caahán ra tuhun ra Cristo tsihin nyiví tandíhi quívì. **10** Tan tacan ñi tsicá ra tsitsi tsa uvi cuiya. Tan tandíhi nyiví tsa iyó ñuu tsa cayucú Asia, tsíñi ñi tuhun Jutu Mañi yo ra Jesús, tahan ñi nyiví Israel tan nyiví tsa ñavin nyiví Israel cuví. **11** Tan nahnu tsa iyo jayahà ra Pablo jahà Nyoo. **12** Tyin nda cuanda jahma tsa tiín ra Pablo tan tsindacá ñi tsi nyiví tan quitá cuehe tsi ñi, tan quitá ndíhi tucu tatyí ña vaha tsi ñi.

13 Tan iyó juhva ra Israel tsa tsicá ñuu tan iin tan iin ñuu tavá ra naha tatyí ña vaha tsi nyiví. Tan cuñí ra naha cuatyíñu ra naha siví Jutu Mañi yo Jesús, tyin cua tava ra naha tsi nu tatyí ña vaha. Tan catyí ra naha tsihin nu tatyí ña vaha can nahnu:

—Tsihin siví ra Jesús tsa caahán ra Pablo tuhun, catyí ndi tsihin ndo tyin quita ndo —catyí ra naha.

14 Tacan jayahà tsa utsa taahan sehe iin ra Israel tsa nañí Esceva. Tan ra Esceva can cuví ra iin ra cuví ityí ñuu tsihin ra jutu. **15** Tan tsa cahàn ra can naha ra tsihin nu tatyí ña vaha, nacahàn nu tsihin ra naha tan catyí nu:

—Tsító yu tsi ra Jesús. Tan tsító yu yóo ra cuví ra Pablo. Tan ¿yóo ra cuví tucu nyooho? —catyí nu tatyí ña vaha can tsihin sehe ra Esceva naha ra.

16 Tacan tan ra tsa yihí tatyí ña vaha can ndavà ra siquí ra can naha ra. Tan tsihin tsa cuaha tunyee iñi nu tatyí ña vaha can tan cuví cunyee ra tiñ tahan ra tsihin tandíhi ra can naha ra. Tan tsahnyà cuatyí ra jahma ra naha. Tan jañicueehé ra tsi ra naha. Tan jacuhún tandíi ra tsi ra naha jahà nu tatyí can. **17** Tacan tan tandíhi nyiví Éfeso, tahan ñi nyiví Israel, tan nyiví tsa ñavin nyiví Israel cuví, tsito ñi tuhun can. Tan yuuhví xaan ñi cuví. Tan jacaahnú ñi siví Jutu Mañi yo Jesús.

18 Tan cuaha xaan nyiví tsa

natsinu iñi tsi ra Jesús cuahán ñi cuanahmá ñi cuatyí ñi nuu ra tan nuu nyiví, tandíhi maa tsa ña vaha tsa icá ñi tahàn tsanaha. **19** Tan cuaha ñi tsa cahví tuhun tasi, tsindacá ñi libru ñi. Tan tsahmí ñi libru can nuu tandíhi nyiví. Tan tavá cuenda ñi nácaa yahvi libru can. Tan yahvi tsa tandíhi libru can quita tsi uvi xico utsi mil xuhun cuitsin. **20** Tan tacan ñi tan cuahán nducuahá ca nyiví tsa yihí cuenda Jutu Mañi yo. Tan tacan nyehé nyiví tyin cahnu xaan tunyee iñi iyó tsi ra.

21 Tan tsa yahà tuhun ihya, ra Pablo tyaà ra cuhva tsa cuhun ra ñuu tsa cayucú Macedonia tan Acaya. Yahà can tan cua cunuha ra nda ñuu Jerusalén, tyaá ra cuhva. Tan catyí ra tyin yahà can tan cuñí tsi tsa cuhun ra nda ñuu Roma. **22** Tacan tan jacuhún ra tsi uvi taahan ra jatyinyéé tsi ra nda Macedonia, ra Timoteo tan ra Erasto. Maa tyin tsitsi tsa cuahán ra can naha ra, ndoq maa ra Pablo juhva ca quívì Asia can.

Nu quitsahà cuvaá nyiví Éfeso

23 Tan juvin ñi quívì can quitsaha cuvaá nyiví ñuu Éfeso tsa cuenda tuhun Nyoo, **24** tyin iin ra tsa nañí Demetrio natyuhyà ra tsi ñi. Tyin maa ra tuhvá ra jahá tyiñu tsihin xuhun cuitsin. Jovahá ra tsa cuví vehe ñuhu nyihi tsitoho Diana tsihin xuhun cuitsin can. Tan cuaha xuhun jahá canaa ra tan tsihin ra jatyinyéé tsi ra. **25** Tan canà ra Demetrio can tsi ra tsa jahá tyiñu tsihin ra. Tan canà tucu ra tsi ra tsa jahá tyiñu iin ñi tyiñu can naha ra. Tan catyí ra tsihin ra naha:

—Nyooho tata, tsító ndo tyin tsihin tyiñu ihya tan iyó vaha xaan yo. **26** Maa tyin nyooho nyehé ndo tan tsíñi ndo nácaa jayahá nu Pablo can ñuu yo ihya, tan tandíhi ñuu tsa cayucú Asia ihya. Tyin catyí nu tyin tsitoho tsa jayahá yo tan tsa jayahá inga ca nyiví ñavin Nyoo cuví can.

Tan cuaha xaan nyiví tsinú iñi tsa caahán nu. **27** Tan ña vaha tsa javahá nu tyin ña cua cuyahvi ca tsitoho tsa javahá yo. Tan inga tucu tuhun, ña cua jacobino ca nyiví tsi nyoo Diana tan ña cua jacobino ñi vehe ñuhu ña, tan ña vaha tacan, tyin ñaha can cahnu xaan cuví ña. Tan tandihí nyiví nii cahnu Asia tsihin nyiví nanii cahnu ñuhu ñayiví jacobino ñi tsi ña. Tan nu cuahán ca tsi quíví ña cua jacobino ca ñi tsi ña tatushun tsinú iñi ñi tsa caahán nu Pablo —catyí ra Demetrio.

28 Tan cuhva tsa tsiní ra naha tsa cahán ra, xaan xaan cuñí ra naha. Tan quitsahá caná tsaa ra naha tan catyí ra naha:

—Cahnu xaan cuví ña Diana tsa cuví ña nyoo cuenda yo tsa cuví yo nyiví Éfeso ihyá —catyí ra naha.

29 Tan cuvaq tandihí nyiví ñuu can. Tan tijen ñi tsi ra Gayo, tan tsihin ra Aristarco, uvi taahan ra tsa quee Macedonia tan tsicá ra naha tsihin ra Pablo. Tan tandihí ñi can ixta caa ñi tsi ra naha nda cuanda nu tuhvá ñi ndu iín. **30** Tan ra Pablo cuñí ra quihvi ra nu yucú ñi tyin cahan ra tsihin ñi. Maa tyin ra hermano ña tsahá ra naha tsa cuhun ra. **31** Tan tacan tucu taahan ra cumí tyiñu cuenda Asia. Ra vaha iñi tsi ra Pablo cuví ra naha, tan tavá tyiñu ra naha tsi ra tyin ña taahán tsi tyiñi ra tsi ra ican. **32** Tan nu ndu ijn nyiví ican, juhva ñi caná tsaa iin tuhun, tan inga ñi caná tsaa inga tuhun, tyin cuvaá ñi. Tan cuaha xaan ñi ndi ña tsitó ñi nacuenda yucú ñi ican. **33** Tacan tan nyiví Israel tavá tyiñu ñi tsi iin ra tsa nañí Alejandro na yaha ra ityi nuu. Tan juhva ñi tsa yucú ican, tsahá cuenda ñi tsi ra nácaa cua cahan ra. Tacan tan javahá ra seña tsihin ndahaha ra tyin na cutaxin ñi tyin cuñí ra cahan ra tyin nduve cuatyí nyiví Israel. **34** Maa tyin cuhva tsa tsito

nyiví tyin ra Israel cuví ra, tandihí maa ñi caná tsaa ñi. Tan tsitsi tsa uvi hora caná tsaa ñi, tan catyí ñi:

—Cahnu xaan cuví ña Diana, tsa cuví ña nyoo cuenda yo tsa cuví yo nyiví Éfeso —catyí ñi, caná tsaa ñi.

35 Tacan tan ra secretario ñuu can cuví jacutaxin ra nyiví, tan caahán ra tsihin ñi, tan catyí ra:

—Nyooho nyiví ñuu Éfeso ihyá, tandihí nyiví tsitó ñi tyin nyaá tsi siquí yo tsa jahá cuenda yo vehe ñuhu ña Diana, tyin cahnu xaan cuví ña. Tan jahá cuenda yo tsitoho ña tsa quee andivi tan nacavá nu ñuhu ihyá. **36** Tan yoñi cuví catyí tyin ña nditsa. Taxin ñi ndo, tan ña ica ndo tatushun ña tsitó ndo náa tsa cua javaha ndo.

37 Tyin ra tsa tsindacá ndo ihyá nduve náa tsa suhu ra naha vehe ñuhu yo. Tan ndi ña caahán ra naha ndavaha ñi siqui nyoo yo. **38** Tatushun ra Demetrio tan ra tsa jahá tyiñu tsihin ra, tsicán ra naha cuatyí tsaha iin ra, na cuhun ra naha nu nyaá ra juez. Cuví ndacan ra naha cuatyí nuu ra can, tan maa ra cuví jandaa ra cuatyí can. **39** Tan tatushun inga tuhun tsicán ndo, cuñí tsi tsa ndaca ndo can tsi ra cumí tyiñu, tumaa cuhva catyí ley. **40** Tyin tatushun coto ra ndacá ñaha tan cana ra tsi yo tsa cuenda tsa cuví ihyá, tan ña cua ñihi yo tuhun cahan yo tatushun ndaca tuhun ra tsi yo nacuenda cuvaá yo —catyí ra cuví secretario can.

41 Tan tsa yahá cahán ra, tacan tan catyí ra tyin na cunuhu ñi nda yuvehe ñi.

Nu yahá ra Pablo Macedonia tan cuahán nyico ra nda Grecia

20 **1** Tsa yahá tsa cuvaq nyiví ñuu Éfeso can, caná ra Pablo tsi tandihí nyiví tsa yihí cuenda ra Cristo, tyin cahan ra juhva tsihin ñi tan cuhva ra tunyee iñi tsi ñi, tyin tsa tsaa quíví tsa cua cuhun ra inga ñuu.

Tan cahān ra tsihin ñi. Tacan tan cuahán ra Macedonia. **2** Tan tsahān ra tandihí ityi can tan tsihin tuhun caahán ra jandu iín ra iñi tandihí nyíví yihí cuenda ra Cristo tsa iyó ityi can. Tacan tan tsaq̄ ra ityi Grecia. **3** Tan ican ndoq̄ ra uñi yoo. Tan tsa nyaá tsa cua quihin ra yutun ndoo tan cuhun ra Siria, tan tsito ra tyin nducú nyíví Israel tsi ra tyin cua cahñi ñi tsi ra. Yacan cuenda tyaq̄ iñi ra tsa cua cuhun ra tsihin tsaha ra ityi nu ñuhu, tan cua yaha nyico ra inga tsaha ityi Macedonia. **4** Tan cuahán ra Sópater, ra ñuu Berea tsihin ra. Tan cuahán ndihí ra Aristarco tan ra Segundo. Tan uvi taahan ra ihya, Tesalónica cuví ñuu ra. Tan cuahán ndihí ra Gayo, ra ñuu Derbe, tan ra Timoteo, tan uvi taahan ra quee Asia, ra Tíquico tan ra Trófimo. **5** Ra hermano ihya yahá ra naha ityi nuu tan ndatú ra naha tsi ndi nda ñuu Troas. **6** Tan nyuhu ndatú ndi nda tsa yahá vico pascua nu tuhvá nyíví Israel tsatsí paan tsa nduve yutsan iya yihí. Tacan tan quee ndi ñuu Filipos tsihin yutun ndoo. Tan nu tsinu uhun quív̄i tan titahān ndi tsihin ra tsa cuahán ityi nuu nda ñuu Troas naha ra. Tan ican ndoq̄ ndi utsa quív̄i.

Nu caahán ra Pablo tuhun Nyoo ñuu Troas

7 Tan tsa cuví tumingu can ndu iñi ndi tsihin nyíví yihí cuenda ra Cristo ñuu Troas can. Tan quív̄i can cua catsi ndi paan tan coho ndi vinu tyin nducuhún iñi ndi tyin tsihí ra Cristo tsa cuenda cuatyí yo. Tan ra Pablo caahán ra tsihin ñi, tan tahān ñuu, tyin tsa nyaá tsa cuhun ndi inga quív̄i can. **8** Yucú ndi iin cuartu nu tsinu uñi pisu. Tan nditsin xaan nu yucú ndi tsitsi vehe can tyin cuaha xaan ñuhú candili cayú. **9** Tan iin ra tyuvaas tsa nañí Eutico nyaá ra

ventana tyaá soho ra, maa tyin ña cunyeé iñi ra ñumaahna, tyin ra Pablo, naha xaan caahán ra. Quixí ra Eutico, tan ña tsito ra canacavá ra. Queē ra nda nu tsinu uñi pisu tan canacavá ra nda nu ñuhu. Tan cañihí ra hermano naha ra tsi ra, maa tyin tsa tsihí ra. **10** Tacan tan ra Pablo nuū ra tan tsaq̄ ra nu canyií ra tyuvaas can. Tan tyihí jucun ndaha ra tsi ra tyuvaas can, tan catyí ra tsihin tandihí ra hermano naha ra:

—Ña nayuhvi ndo, tyin ra ihya nyito ra —catyí ra.

11 Tacan tan ndaq̄ nyico ra Pablo tan tsatsí ndi paan tan tsihí ndi vinu. Tan ra Pablo caahán ca maa ra tuhun Nyoo nda cuando cunditsin. Tsahan cuahán ra. **12** Tan ra tyuvaas can nandotō ra tan cuanuhú̄ ra nda yuvehe ra. Tan sií̄ xaan cuñí ñi cuví.

Nu quitā ra Pablo ñuu Troas tan caahán ra nda ñuu Miletó

13 Nyuhu yahá ndi ityi nuu tan cuahán ndi tsihin yutun ndoo nda ñuu Asón. Tyin ican cua ñihí tahan ndi tsihin ra Pablo, tyin tacan jandaá maa ndi tyiñu tsihin ra, tyin maa ra cuñí̄ ra cuhun ra ityi nu ñuhu tsihin tsaha ra. **14** Tan tsa ñihí tahan nyico ndi tsihin ra nda ñuu Asón, quíhví̄ ra tsitsi yutun ndoo tsihin ndi tan cuahán ndi nda ñuu Mitilene. **15** Tsa quitā ndi ñuu can tacan tan yahá ndi ityi nuu iin ñuhu luhlu tsa nañí Quío, canyií tsi mahñu ndutya ñuhu. Tan tsa inga quív̄i can tsaq̄ ndi inga ñuhu luhlu tsa nañí Samos. Yahá ndi ican tan tsaq̄ ndi ñuu Trogilio nu quitatú̄ ndi. Tan tsa inga quív̄i tsaq̄ ndi nda ñuu Miletó. **16** Tacan cuví̄ tyin ra Pablo ña cuñí̄ ra tsa cunyii naha ra ityi Asia. Tan ña cuñí̄ ra cuhun ra ñuu Éfeso tyin numi ñi cuñí̄ ra tsaa ra ñuu Jerusalén, tyin tatum cuhva tsi cuhva, ican nyii ra tan cua coo vico Pentecostés.

**Nu caahán ra Pablo tsihin ra ñuu
Éfeso naha ra tyin cua cuhun ra
tan ña cua quitsi ca ra**

17 Tan tsa yucú ndi ñuu Miletó, cana_{ra} Pablo tsi ra cuví ityi nuu tsihin nyívi yihí cuenda Nyoo ñuu Éfeso. **18** Tan tsa tsaq_a ra naha, tan caahán ra Pablo tsihin ra naha tan catyí ra:

—Maa ndo tsitó ndo nácaa cuhva tsicá yu nda quívi jihna ñi tsa tsaa_q nuu yu Asia ihyá. **19** Tandihi quívi tsa tsinyi_j yu tsihin ndo tan tyiñu Jutu Mañi yo jahá yu tsihin tsa nducú yu cuhva tsa ñia cahnu xaan ñi cuví yu, vasu cuaha tundoho tan tucuihya iñi nyehe yu. Tan cuaha tundoho quitsi siquí yu jah_a nyívi Israel.

20 Maa tyin ña jandíhi yu tsa caahán yu tuhun Nyoo tsihin ndo. Tyin yacan cuví tandíhi tsa tsiñi ñuhu tsi ndo tan coo vaha ndo tsihin Nyoo. Tan jacuahá yu tuhun Nyoo tsi ndo nu ndu iín ndo tan nda yuvehe ndo.

21 Tan jacuahá yu tuhun ihyá tsi nyívi Israel tan tsi nyívi tsa ñavin nyívi Israel cuví, na nasama ñi cuhva iyó ñi nuu Nyoo tan na tsinu iñi ñi tsi Jutu Mañi yo, ra Jesucristo. **22** Tan vityin cua cuhun yu nda ñuu

Jerusalén tyin maa Tatyi li Nyoo catyí. Tan ña tsitó yu náa cua cuvi tsi yu ndacan. **23** Maa tyin intuhun ñi tsa tsitó yu tyin tandíhi ñi nu cuahán yu, Tatyi li Nyoo caahán tsihin yu tyin ndatú vehe caa tsi yu, tan cuaha tundoho cua nyehe yu. **24** Maa tyin ndi intuhun yacan tan ña tsicá iñi yu. Tan ndi ñayívi yu nduve yahvi nyaá can tsa cuenda yu, tyin tacan tan tsihin tsa sii cuñí yu tan cuví jañihi ca yu jaha tyiñu yu tsa cuenda Jutu Mañi yo Jesús, tumaa tavä tyiñu ra tsi yu. Tan jañihi ca yu jacuaha yu tuhun vaha nácaa cuñí maa Nyoo tsi yo.

25 Tan vityin tsitó vaha yu tyin tandíhi nyoho tsa cah_an yu tuhun Nyoo tsihin ndo, ña cua nyehe ca ndo

tsi yu. **26** Yacan cuenda cuñí yu cahan yu tsihin ndo vityin tyin nduve ca cuatyí yuhu tsa cuenda ndi intuhun ndo. **27** Tyin ñiñi cuñí yu tan cah_an yu tandíhi tuhun Nyoo tsihin ndo tan nduve náa tsa tyihí yeehe yu. **28** Yacan cuenda jaña cuenda ndo tsi ndo. Tan jaña cuenda ndíhi ndo tsi tandíhi nyívi yihí cuenda Nyoo. Tyin maa Tatyi li Nyoo tavä tyiñu tsi ndo na jaha cuenda ndo tsi nyívi tsicá vehe ñuhu Jutu Mañi yo. Maa ra jata_q ra tsi ñi tsihin ñiñi ra. **29** Tan tsitó yu tyin quívi cuhun yu, cua quitsi inga ra naha. Tan cua cuñí ra naha jatívi ra naha tsi nyívi yihí cuenda Jutu Mañi yo. Tumaa lobo xaan tsa tsahñí tsi mbee, tacan cua quitsi ra can naha ra. **30** Tan juvin ñi nu yucú ndo, cua nduvita taahan ra. Tan cua jacuaha ra naha tsi ndo tuhun tsa ña nditsa tyin cunyicun ndo tsi ra naha.

31 Yacan cuenda jaña vaha ndo cuenda. Nd_ucuuhun ifí ndo tyin tsitsi tsa uñi cuiya ña jandíhi yu tsa caahán yu tuhun Nyoo tsihin ndo. Tyin ñiñu tan nduvi caahán yu tsihin intuhun intuhun ndo, tan tsihin tsa cuiihya cuñí yu, coto nacoo ihñi ndo tuhun Nyoo.

32 Tan vityin nyoho yañi, tyáa yu tsi ndo ndaha Nyoo. Naquihin vaha ndo tandíhi tuhun caahán ra tsihin yo. Tyin jacotó ra tsi yo tyin cuñí xaan ra tsi yo. Tan tuhun ra jandunyeé xaan tsi iñi yo tan tsahá tsi tsa cuví yo nyívi vaha tsihin tandíhi inga nyívi tsa nacuhva cuenda tsi ñi tsi ra. **33** Yuhu ña nyiyó iñi yu tsa iyó tsi ndi intuhun ndo. Ndi xuhun ndo, ndi jahma ndo. **34** Nyoho tsitó vaha ndo tyin jah_a tyiñu xaan yu tsihin ndaha yu tan ñihí yu tsa tsiñi ñuhu tsi yu tsihin ra tsicá tsihin yu naha ra. **35** Tacan ñi janahá yu tsi ndo tyin cuñí tsi tsa jaha tyiñu ndo tan jatyinyee ndo tsi nyívi iyó náa tsa tsiñi ñuhu tsi ñi. Tan nd_ucuuhun iñi ndo tsa caahán Jutu Mañi yo Jesús,

nu catyí ra tyehen: “Sii ca cuñí nyívi tsa tsahá, tan ñavin ca nyívi tsa ñihí ndaahví” catyí Jutu Mañi yo.

36 Tsa yahá tsa cahán ra Pablo tuhun ihyá, tsicuñi tsiti ra. Tan tsicán tahvi ra tsihin tandihí ra naha. **37** Tan tandihí ra naha nducuihyá xaan iñi ra naha tan tsacu xaan ra naha. Tan tsinumí nyaa ra naha tsi ra. **38** Tyin ra Pablo catyí ra tyin cua cuhun ra inga ñuu tan ña cua cuhun ca ra nu yucú ra naha. Tacan tan tsindacá ra naha tsi ra nda nu quihví ra tsitsi yutun ndoo.

Nu cuahán ra Pablo ñuu Jerusalén

21 **1** Tacan tan nacoq ndi tsi ra hermano naha ra tan quihví ndi tsitsi yutun ndoo. Tan cuahán ndi ndoo ityi ñi nda Cos, iin ñuhu luhlu tsa canyií mahñu ndutya ñuhu. Tan tsa inga quivi tsaq ndi nda Rodas tsa cuví inga ñuhu luhlu ñi. Tacan tan cuahán ndi nda ñuu Pátara. **2** Tan ñuu Pátara, nyehé ndi inga yutun ndoo tsa cuahán nda Fenicia. Tan quihví ndi tsitsi can, tacan tan cuahán ndi. **3** Tan ityi nu cuahán ndi, nyehé ndi nu canyií ñuhu Chipre ityi ndaha satyin yo. Tan yahá ñi ndi cuahán ndi ityi nuu ca, nda ityi Siria. Tan tsaq ndi nda ñuu Tiro tyin ican cua tava ra naha ndaha tyiñu tsa yihí tsitsi yutun ndoo can. **4** Tan tsa nañihí ndi tsi nyívi yihí cuenda Nyoo ñuu can, ndoq ndi tsihin ñi utsa quivi. Tan catyí ñi tsihin ra Pablo tyin ña taahán tsi tsa cuhun ra ñuu Jerusalén tyin tacan cahán Tatyi Ii Nyoo tsihin ñi. **5** Maa tyin tsa quita utsa quivi can, quita ndi ñuu can. Tan nu cua quita ndi tandihí ra hermano naha ra tsihin ñasihiñ ra naha tan tsihin sehe ra naha tsindacá ñi tsi ndi nda cuenda yuhu ñuu. Tan nu nyití yuhu ndutya ñuhu can tsicuñi tsiti ndi, tan tsicán tahvi ndi tsi Nyoo. **6** Tacan tan tsinumí nyaa tahan ndi tsi ndi. Tsahan quihví ndi

tsitsi yutun ndoo. Tan ra hermano can naha ra cuanuhú ra naha yuvehe ra naha.

7 Tan tsa quee ndi ñuu Tiro, cuahán ndi nda ñuu Tolemaida. Tan ican tsahá ndi nacumi tsi nyívi yihí cuenda ra Cristo. Tan ndoq ndi tsihin ñi iin quivi. **8** Tan tsa inga quivi quita ndi cuahán ndi nda ñuu Cesarea. Tan ican tsahán ndi vehe ra Felipe, ra tsa jacotó xaan tsi nyiví nácaa jacacú Nyoo tsi yo. Cuví ra iin ra nyisó tyiñu vehe ñuhu tsitsi tsa utsa taahan ra naha. Tan ndoq ndi yuvehe ra. **9** Ra Felipe, iyó cumi taahan ñi cuatyí sehe ra tsa ñaha ca tandaha. Tan ndusu yuhu Nyoo cuví ñi. **10** Tan tsa cuaha ñi quivi tsa yucú ndi ican, tan tsaq iin ndusu yuhu nyoo tsa quee nda Judea. Nañí ra Agabo. **11** Quitsi nyehé ra nu yucú ndi. Tan quihín ra cinturón ra Pablo, tsáhñi ra tsaha ra tan ndaha ra, tan catyí ra:

—Tatyí Ii Nyoo catyí tsihin yu tyin tyehen cua cunuhñi tsitoho cinturón ihyá nda ñuu Jerusalén. Tan cua cuhva cuenda nyívi Israel tsi ra tsi ra inga ñuu naha ra —catyí ra Agabo.

12 Tsa tsíñi ndi tsa caahán ra, nyuhu tan ra ñuu Cesarea naha ra caahán ndaahví ndi tsihin ra Pablo na ña cuhun ra ñuu Jerusalén. **13** Maa tyin ra Pablo catyí ra:

—¿Nacuenda tsacú ndo tan janducuihyá ndo iñi yu? Yuhu nduve cuenda yu. Ndi maa tsa cua cunuhñi yu, ndi maa cahñi ra naha tsi yu, maa tyin cuhun yu tyiñu tsa cuenda Jutu Mañi yo Jesús —catyí ra tsihin ndi.

14 Tan tsa nyehé ndi tyin ña cuví tsa jahá ndi tsi ra, jañá ndi. Tan catyí ndi:

—Na cuvi maa cuhva cuñí Jutu Mañi yo.

15 Tsa yahá yacan na ica vahá ndi tsi ndi tan cuahán ndi nda ñuu Jerusalén. **16** Tan cuahán taahan ra ñuu Cesarea ra yihí cuenda ra Cristo, tsihin ndi. Tan cuahán tucu iin ra

ñuhu Chipre. Nañí ra Mnasón. Cuaha xaan cuiya tsinú iñi ra tsi ra Cristo. Tan tsindacá ra tsi ndi yuvehe ra tsa iyó ñuu Jerusalén tyin cuyucu ndi.

Nu cua nyehe ra Pablo nu nyíi ra Jacobo

17 Tsa tsaa ndi ñuu Jerusalén, nyíi yihí cuenda ra Cristo sií xaan cuñí ñi caahán ñi tsihin ndi. **18** Tan inga quívì can cuahán ndi tsihin ra Pablo cua nyehe ndi nu nyíi ra Jacobo. Tan ican yucú tucu tandíhi ra cuví ityí nuu tsihin nyíi vehe ñuhu. **19** Tsahara Pablo nacumi tsi ra naha. Yahq can tan nacatyí tuhun ra tandíhi nácaa tsatyiñu Nyoo tsi ra nu cahanra tuhun Nyoo tsihin nyíi tsa ñavin nyíi Israel cuví. **20** Tsa tsíñi ra naha tuhun ihya, jacahnura naha tsi Nyoo, tan catyí ra naha tsihin ra Pablo:

—Vaha yañi, nyehé un tyin cuaha xaan nyíi Israel tsinú iñi tsi ra Cristo. Tan tandíhi ñi catyí ñi tyin taahán tsi tsa javaha yo cuhva catyí ley tsa tyaqra Moisés. **21** Tan ñihí tuhun ñi tyin yooho jacuahá un tsi tandíhi nyíi Israel tsa iyó inga ñuu tyin na ña cuita ca iñi ñi ley tsa jacuahára Moisés, tan catyí tucu un tsihin ñi tyin ña cuñí ca tsi tsa cunyaa tuñi Nyoo tsi sehe yií ñi, tan ndi ña cua javaha ca ñi tuhun tsahnu cuhva tsa iyó maa yo tahq tsanaha. **22** ¿Nacara javaha yo vityin? Tyin nyíi cua ñihi tuhun ñi tyin tsaa un ihya. **23** Vaha taxin ca tsa javaha un tsa cua cahan ndi tsihin un. Ihya iyó cumi taahan rayíi tsa nyaá javaha tsa catyíra tsihin Nyoo tyin cua javaha ra naha. **24** Cuaahan tsihin ra naha na nduvaha un nuu Nyoo tsihin ra naha. Tan tyahvi un tsa taahán tsi tyahvi ra naha. Tacan tan maa ra naha cua xatya ndiira naha jiñi ra naha cuhva catyí ley. Tan tsa javaha un tacan, tan coto tandíhi nyíi tyin ña nditsa tsa caahán ñi siquí un, tyin cua nyehe ñi tyin ña nacogu un ley tsa

tyaqra Moisés. **25** Tan tsa cuenda nyívì tsa ñavin nyívì Israel cuví, tan tsinú iñi ñi tsi ra Cristo, tsa jacuhún ndi tutu tsi ñi, tan catyí ndi tsihin ñi tyin ña taahán tsi caca xaan iñi ñi tsa cuenda ley can. Catyí ndi tyin ña cua catsi ñi cuñu tsa jamañi nyívì tsi tsitoho. Ndi ña cua catsi ñi niñi quiti, tan ndi cuñu quiti tsa cava ñi jucun tan ña tsat̄i ñiñi ti. Tan ndi intuhun ra naha tan ña caca nuu ra naha tsihin ñaha tan ndi ñiñaha tan ña caca nuu ñi tsihin rayíi —catyí ra tsahnu vehe ñuhu can naha ra tsihin ra Pablo.

Nu quitsahá caahán yuhu tahan nyíi Israel siquí ra Pablo

26 Tacan tan tsa tuyí inga quívì tan cuahán ra Pablo tsihin tandíhi tsa cumi taahan ra can naha ra. Tan janduvahq ra tsi ra nuu Nyoo iin caa ñi tsihin ra can naha ra. Tacan tan quihvíra tsitsi vehe ñuhu cahnu tyin jacoto ra cuví jutu ama cundíhi tsa utsa quívì tsa nduvaha tsa cumi taahan ra can naha ra, tan cua jamañi ra tsa jamañi ra nuu Nyoo. **27** Tacan tan tsa cuñí ndíhi tsa utsa quívì can, tan taahan ra Israel tsa queq nda Asia nyehéra naha tsi ra Pablo tsitsi vehe ñuhu. Tan cuvaq xaan tandíhi nyíi jahq ra naha, tan tiñira naha tsi ra Pablo. **28** Tan caná tsaa ra naha tan catyí ra naha:

—Nyoho nyívì Israel, jatyinyee ndo tsi ndi. Juvín ra ihya cuvíra tsa tsicá nuu tandíhi ñi ityi. Tan jacuahára tsi tandíhi nyívì. Catyíra tyin ña vaha cuhva iyó yo. Tan catyíra tyin ña vaha ley tsa tyaqra Moisés, tan ña vaha vehe ñuhu ihya. Tan inga tucu tuhun tyin tyihíra tsi juhvara Grecia naha ra tsitsi vehe ñuhu yo tan ihya nu ii cuví tsi tan vatsí jatívíra naha —catyíra naha caná tsaa ra naha.

29 Tacan catyíra naha tyin nda nu quitsí tsi nyehéra naha tsi ra Pablo tsitsi ñuu, tsicá nuu ra tsihin iin ra

ñuu Éfeso tsa nañí Trófimo. Tan cuñí maa ra naha tyin ra Pablo tsindaca tsi ra tsitsi vehe ñuhu. **30** Tan tandihi nyivi ñuu quitsaha cuvaá ñi. Tan tsinú xaan ñi tsaq ñi. Tacan tan tiñ ñi tsi ra Pablo. Tan ixta caa ñi tsi ra cua ndaca ñi ityi tsata vehe ñuhu, tan numi ñi nacasi ñi yuvehe ñuhu can. **31** Tsa cuñí cahñi ñi tsi ra, tan ñihi tuhun ra comandante cuenda andaru tyin tandihi nyivi ñuu Jerusalén iyo xaan caahán yuhu tahan ñi. **32** Tacan tan ra comandante can jandu iñ ra tsi ra capitán naha ra tan tsihin andaru naha ra. Tan tsinú ra naha cuahán ra naha nu yucú nyivi. Cuhva tsa nyehe ñi tsi ra comandante can tsihin andaru can naha ra, jañ*a* ñi tsa cañi ñi tsi ra Pablo. **33** Tacan tan natuhva ra comandante can nu nyií ra Pablo. Tan tava tyiñu ra tsi andaru naha ra tyin na tiñ ra naha tsi ra, tan na cuhñi ra naha tsi ra tsihin uvi taahan cadena. Yaha can tan tsica tuhun ra comandante can tsi ra yóo ra cuví ra, tan náa jayaha ra. **34** Maa tyin nyivi siin siin tuhun caná tsaa ñi. Tan ra comandante can ña cutuñí maa iñi ra tsa cuenda tsatiny ñihi xaan cuvaá jahá ñi. Tan tava tyiñu ra tsi andaru tyin cundaca ra naha tsi ra Pablo nda vehe nu yucú andaru. **35** Cuhva tsa tsaq ra naha nu cuayi vehe can, tan quitsaha nducañá nyivi tan ña cuví ca caca ra Pablo jahá ñi. Yacan cuenda tyiso soco andaru can naha ra tsi ra. **36** Tyin tandihi ñi nyicún ñi tsi ra naha, tan caná tsaa ñi tan catyí ñi:

—¡Na cúu ra! —catyí ñi.

Nu juvin ñi maa ra Pablo jacacú tsi ra nuu nyivi

37 Cuhva tsa cua tyihi ra naha tsi ra Pablo tsitsi vehe can, tan quitsaha caahán ra tsihin ra comandante:

—¿A cuhva un tsa cahan yu tsihin un? —catyí ra tsihin ra.

Tan ra comandante can catyí ra tsihin ra:

—¿A cuví caahán un yuhu griego?

38 Tun tacan caa, ñavin yooho cuví ra ñuu Egipto tsa quitsi quivi can tan jacañi tahan ra tsi nyivi siqui ra ndacá ñaha tan tava ra cumi mil ra tsahñi ndiyi tsindaca ra tsi ra naha ityi ñuhu ityi —catyí ra comandante can tsihin ra Pablo.

39 Tacan tan ra Pablo catyí ra tsihin ra:

—Yuhu ra Israel cuví yu tan cacu yu ñuu Tarso tsa cuví iin ñuu cahnu ityi Cilicia. Maa tyin jaha tumañi iñi cuhva un ndatu cahan yu luxu tsihin nyivi —catyí ra Pablo tsihin ra comandante.

40 Tacan tan tsa tsaha ra comandante can ndatu tsi ra, nduvitá nyityi ra nu cuayi can tan jayaha ra iin seña tyin na cutaxin ñi. Tan tsa cutaxin nyivi quitsaha caahán ra tsihin yuhu hebreo, tan catyí ra:

22 **1** —Nyooho tata, tan nyooho yañi, tya soho ndo tsa cua cahan yu tsihin ndo tyin cuñí yu tsa coto ndo tyin yuhu nduve cuatyi yu iyó —catyí ra Pablo tsihin nyivi can.

2 Tsa tsiñi ñi tsa caahán ra tsihin ñi tsihin yuhu hebreo, taxin cuii ña tsinyacu ñi. Tan ra Pablo catyí ra:

3 —Yuhu ra Israel cuví yu tumaa maa ndo. Tan cacu yu ñuu Tarso tsa canyií Cilicia. Maa tyin Jerusalén ihyá tsahnu yu. Tan ra Gamaliel jacobaha ra tsi yu nácaa tyaa yahvi yu ley tsii tsaañu yo. Tan tacan ñi nducú yu cuhva jayahá yu tyiñu nuu Nyoo tsihin tsa nii iñi yu, tumaa tsa jayahá ndo vityin ihyá. **4** Yuhu, nu quitsi tsi tsinyaqa ndaha yu tsi nyivi yihi cuenda ra Cristo. Tan tsindaca yu tsi ñi tsa cúu ñi. Tan cuaha ñi rayi tan ñaha tiñ yu tsa cuhun ñi tsitsi vehe caa. **5** Ra jutu tsaañu tsa cuví ityi nuu tsihin ra cuví mandoñi naha ra, cuví ra naha tsandaa tyin ra

ican naha ra tsaha² tutu tsiyu tyin cuví tiñi yu tsi ra yañi yo, ra yihí cuenda ra Cristo ñuu Damasco. Tsahan³ yu ican tsinanducu⁴ yu tsi nyivi⁵ tsinu iñi tsi ra Cristo, tyin cua cunuhñi⁶ fi⁷ tsihin cadena, tan cua quitsi ndaca yu tsi ñi nda ñuu Jerusalén ihyá tyin tatsi tuñi ra tsahnu naha ra tsi ñi.

**Nu nacatyí tuhun ra Pablo nácaa
natsinu iñi ra tsi ra Cristo**

(Hechos 9:1-19; 26:12-18)

6 Maa tyin cuhva tsa cuahán yu ityi tsa cua tsaa yu ñuu Damasco, maa ora cuví tsi. Tan sana iñi yu tan ndunditsin⁸ tanii cahnu nu cuahán yu jah⁹ iin ñuhu¹⁰ tsa quitsi¹¹ ityi andivi. 7 Tacan tan nduvu¹² yu nu ñuhu. Yaha can tan tsiñi¹³ yu iin ndusu tsa caahán tsihin yu tan catyí tsi: “Saulo, Saulo, ¿nacuenda nyaá ndaha un tsi yu?” catyí¹⁴ ndusu can tsihin yu. 8 Tacan tan tsica¹⁵ tuhun yu tsi ra tan catyí yu: “¿Yóo yooho cuví un, taa?” Tan catyí¹⁶ ra tsihin yu: “Yuhu cuví ra Jesús, ra ñuu Nazaret, ra tsa nyaá ndaha un” catyí¹⁷ ra. 9 Tandihí¹⁸ ra tsa cuahán tsihin yu nyehe¹⁹ ra naha ñuhu²⁰ can, tan nayuhví²¹ xaan ra naha. Maa tyin ña tsiñi²² ra naha ndusu tsa cahán tsihin yu. 10 Tacan tan quitsahá²³ caahán yu tsihin ra tan catyí yu: “Jutu Mañi yu, ¿náa taahán tsi jahaha yu?” Tan catyí²⁴ ra tsihin yu: “Nduyita tan cuhun un nda ñuu Damasco. Tan ican cua cahan iin ra tsihin un tandihí tsa taahán tsi jahaha un” catyí²⁵ Jutu Mañi²⁶ yo tsihin yu. 11 Tan cuaa²⁷ yu jahá ñuhu²⁸ can, yacan cuenda ra tsa cuahán tsihin yu tiñi²⁹ ra naha ndaha yu tan cuahán ndi nda ñuu Damasco.

12 Tan ican iyó iin ra tsa nañí Ananías. Tan jachahnú xaan ra tsi Nyoo cuhva catyí ley tsa tyaa³⁰ ra Moisés. Tan tandihí nyivi³¹ Israel tsa iyó ñuu Damasco catyí³² ñi tyin vaha

xaan iñi ra. 13 Tsahan³³ ra can tsinyehe³⁴ ra tsi yu. Tan cuhva tsa tsaa³⁵ ra, catyí³⁶ ra tsihin yu: “Yañi Saulo, nanyehe³⁷ inga tsaha” catyí³⁸ ra tsihin yu. Tan juvin ñi cuhva can tan nanyehe³⁹ yu. Tan cuví⁴⁰ nyehe⁴¹ yu tsi ra. 14 Tan catyí⁴² ra tsihin yu: “Nyoo cuenda jutu yo nacatsi⁴³ ra tsi un nda tsanaha, tyin coto un cuhva cuñi⁴⁴ ra, tan nyehe un tsi ra Jesucristo tyin ra vaha cuví⁴⁵ ra, tan cuñi⁴⁶ un ndusu ra. 15 Tyin yooho cua cahan un tuhun ra nuu tandihí nyivi. Cua nacatyí tuhun un tsa nyehe un tan tsa tsiñi⁴⁷ un. 16 Tan vityin, ñia cuatu ca un. Nduyita tan coondutya un. Tan ndaçan tahvi un tsi Jutu Mañi⁴⁸ yo tyn na jaha ra tucahnu iñi cuatyí un” catyí⁴⁹ ra Ananías tsihin yu —catyí⁵⁰ ra Pablo tsihin ñi.

**Nu nacatyí tuhun ra Pablo nácaa tsaha⁵¹
Nyoo tyiñu tsi ra tyin cuhun ra inga
ñuu cucahan⁵² ra tuhun ra Cristo**

17 Yah⁵³ can tan vatsí⁵⁴ nuhu yu ñuu Jerusalén ihyá tan cuhva tsa tsaa⁵⁵ yu, tsahan⁵⁶ yu vehe ñuhu cahnu tsindacan⁵⁷ tahvi yu tsi Jutu Mañi⁵⁸ yo. Tan janahá⁵⁹ ra iin tsa nyehe⁶⁰ yu. 18 Nyehé⁶¹ yu tsi⁶² ra. Tan catyí⁶³ ra tsihin yu: “Janumi. Quita ñi ñuu Jerusalén ihyá tyin ñia cua tsinu iñi nyivi⁶⁴ tuhun yu tsa cahan un” catyí⁶⁵ ra tsihin yu. 19 Tacan tan quitsahá⁶⁶ caahán yu tsihin ra tan catyí⁶⁷ yu: “Jutu Mañi yu, maa ñi tsitó ñi tyin yuhu tsahan⁶⁸ yu tandihí⁶⁹ vehe ñuhu. Tan tiñi⁷⁰ yu tsi ñi tsa tsinu iñi tsi un, tan tyihí⁷¹ yu tsi ñi vehe caa tan cañi⁷² yu tsi ñi. 20 Tan quivi⁷³ tsa tsihi⁷⁴ ra Esteban⁷⁵ ra tsa cahán cuenda un, yuhu nyíi⁷⁶ ndihí⁷⁷ yu ican. Tan ndoq⁷⁸ yu vaha tsa tsahñi⁷⁹ ra naha tsi ra. Tan jahá⁸⁰ cuenda yu jahma⁸¹ ra can naha ra” catyí⁸² yu tsihin Jutu Mañi⁸³ yo. 21 Tacan tan catyí⁸⁴ ra tsihin yu: “Cuaahan, tyin maa yu jacuhún tsi un. Cañi⁸⁵ xaan cua cuhun un tyin cua cuhun un nda nu iyó nyivi⁸⁶ tsa ñavin nyivi⁸⁷ Israel cuví” catyí⁸⁸ Jutu Mañi⁸⁹ yo tsihin yu.

Nu nyaá ra Pablo ndaha ra
comandante cuenda ñuu Roma

22 Tyaq soho ñi yacan ña tan
quitsahá caná tsaa ñi tan catyí ñi:
—¡Cahñi ndo tsi ra! Tyin ña taahán
ca tsi tsa coo ra ñayiví —catyí ñi.

23 Tan caná tsaa ca ñi. Tan javicó
ñi jahma ñi. Tan javitá ñi nyahyu nu
tatyí tsa cuenda tsa xaan xaan cuñí
ñi. **24** Yacan cuenda ra comandante
can catyí ra tsihin ra andaru can naha
ra tyin na cundaca ra naha tsi ra
Pablo tsitsi vehe can. Tan catyí ra
tyin na cañi ra naha tsi ra, tyin tacan
tan cua cahan ra tsa nditsa nacuenda
tsa caná tsaa nyiví tsata ra. **25** Maa
tyin tsa yahá tsahñi ra naha tsi ra tan
cua cañi ra naha tsi ra, tacan tan ra
Pablo cahán ra tsihin ra capitán tsa
nyaá nyityi ican tan catyí ra:

—¿A iyó ndatu tsi nyoho tsa cañi
ndo tsi yu? Tan yuhu ra cuenda ñuu
Roma cuví yu tan inga tucu tuhun,
ñaha ca jaqueé yuhu ra juez tsi yu,
tan cuñí ndo cañi ndo tsi yu —catyí
ra Pablo tsihin ra.

26 Tsa tsíñi ra capitán tsa caahán ra
Pablo, tsahán ra tsijacoto ra tsi ra cuví
comandante. Tan catyí ra tsihin ra:

—Jáha cuenda tsi un tsihin tsa
javahá un. Tyin ra can, ra ñuu Roma
cuví ra —catyí ra tsihin ra.

27 Tacan tan ra comandante can
cuahán ra nu nyíí ra Pablo. Tan tsicá
tuhun ra tsi ra tatum nditsa tyin ra ñuu
Roma cuví ra. Tan ra Pablo catyí ra:

—Juvín.

28 Tacan tan catyí ra comandante
can tsihin ra:

—Yuhu cuaha xaan xuhun tyahví
yu tan cuví cuú yu iin ra ñuu Roma.

Tan ra Pablo catyí ra:

—Tan yuhu ra ñuu Roma cuví yu
tsa cuenda jutu yu —catyí ra.

29 Tacan tan andaru tsa cua cañi tsi
ra jatsiyo nyaha ra naha tsi ra naha
nu nyíí ra Pablo. Tan nda cuanda ra
comandante tan nayuhví ra tsa cuenda

tsa tsahñi ra tsi ra tsihin cadena. Tyin
tsa javahá ra tsa tacan tsihin iin ra
ñuu Roma cuatyí cuví can.

Nu tsahán ra Pablo nu ndu iin ra
ñuu Israel naha ra

30 Tan tsa tuví inga quíví can tan
ra comandante can cuñí ra coto ra
náa cuatyí tyaá nyiví Israel tsi ra
Pablo. Tan jañá ra tsi ra Pablo. Tan
tavá tyiñu ra na ndu iin tandihí ra
jutu tsa cuví ityi nuu naha ra, tan
tsihin tandihí ra cumí tyiñu cuenda
nyiví Israel. Tacan tan tavá tyiñu ra
na quita ra Pablo vehe caa tan cuhun
ra nu iyó junta can.

23 ¹ Tan ra Pablo nyehé ra tsi
tandihí ra tsa ndu iin can
naha ra, tan catyí ra tsihin ra naha:

—Nyoocho yañi, tandihí quíví nda
cuanda vityin nducú yu cuhva javaha
yu cuhva cuñí Nyoo. Yacan cuenda
vaha cuñí yu —catyí ra Pablo.

2 Tacan tan ra Ananías, ra jutu
tsaahnu tsa yihí ndaha tsi inga ca ra
naha, tavá tyiñu ra tsi ra nyecú yatiny
ñi nu nyaá ra Pablo, na cañi ndaha ra
naha yuhu ra. **3** Tan ra Pablo nacahán
ra tan catyí ra:

—Jihna ca tsi maa un cua cañi
Nyoo, tyin jahá xaan un tyin ra vaha
cuví un nyaá un juvin! ¿A cutuñí yu
nuu un tumaa cuhva catyí ley?

—Nacuenda tsa tavá tyiñu un na cañi
ra naha tsi yu? Tan ñavin tacan catyí
ley —catyí ra Pablo.

4 Tacan tan ra nyecú ican catyí ra
naha tsihin ra:

—Na vaha tsa caahán un tacan
tsihin ra jutu tsaahnu tyin cahnu cuví
ra nuu Nyoo —catyí ra naha tsihin ra
Pablo.

5 Tacan tan ra Pablo catyí ra:

—Yañi, ña tsító yu tatum ra ihyá
cuví ra jutu tsaahnu. Tyin catyí tuhun
Nyoo tyin ña cahan nyaa yo tsi ra
yihí ndaha ñuu yo —catyí ra.

6 Tacan tan tuví iñi ra Pablo tyin
juhva ra cuenda junta can naha ra,

yihí ra cuenda ityi ra cuví saduceo naha ra. Tan juhva ra naha yihí cuenda ra cuví fariseo naha ra. Tacan tan cahán ra tsihin tsa ñihi ndusu ra tan catyí ra:

—Nyoooho yañi, yuhu ra fariseo cuví yu tumaa jutu yu. Tan tatsí tuñí ndo tsi yu tsatyin tsinú iñi yu tyin nyiví tsa tsihí nandoto ñi —catyí ra Pablo.

7 Cuhva tsa cahán ra tuhun ihya, ra tsa cuví fariseo naha ra tan ra saduceo naha ra, quitsahá caahán yuhu tahan ra na ha tan natahví sava ra na ha. 8 Tyin ra saduceo catyí ra na ha tyin ña cua nandoto nyiví tsa tsihí. Tan catyí ra na ha tyin nduve ángel tan ndi nduve tatyí ña vaha iyó. Maa tyin ra fariseo naha ra tsinú iñi ra na ha tandihí tuhun ihya. 9 Tandihí ra na ha quitsahá caná tsaa ra na ha. Tan nduvita juhva ra cuví maestro cuenda ley tsa tyaa ra Moisés tsa cutahán tsihin ra fariseo naha ra, tan catyí ra na ha:

—Nyéhe ndo, nduve tsa ña vaha javahá ra ihya, tyin tatuń ángel cahán tsihin ra, jaña yo cuenda tyin ña vaha cahan yo siquí Nyoo —catyí ra na ha.

10 Tsa tsiñi tandihí ra na ha yacan, quitsahá nduvaá nyico ra na ha. Nda cua nayuhví ra comandante can coto cahnya cuatyí ra na ha tsi ra Pablo. Yacan cuenda tavá tyiñu ra na tava andaru tsi ra Pablo nu yucú ra na ha, tan cundaca nyico ra na ha tsi ra nda tsitsi vehe andaru. 11 Tan tsacuua can quituvi Jutu Mañi yo nuu ra Pablo tan catyí ra tsihin ra:

—Jandu iin iñi un, Pablo. Tyin tumaa caahán un tuhun yu ñuu Jerusalén ihya, tacan cua cahan tucu un nda ñuu Roma —catyí Jutu Mañi yo tsihin ra Pablo.

Nu ndoq ra Israel naha ra tyiñu tyin cua cahñi ra na ha tsi ra Pablo

12 Tsa inga quivi, juhva ra Israel natuhún tahan ra na ha tan ndoq ra

naha tyiñu. Tan catyí ra na ha tyin ña cua catsi ra na ha, tan ndi ña cua coho ra na ha nda cuando cahñi ra na ha tsi ra Pablo. Tan ndáa ra tsa ña cua javaha tacan, na janaa Nyoo tsi ra na ha, catyí ra na ha. 13 Yaha uvi xico ra na ha ndoq ra na ha tyiñu ihya. 14 Tsahan ra na ha nu yucú ra jutu tsa cuví ityi nuu na ha tan tsihin ra cuví mandoñi cuenda nyiví Israel na ha. Tan catyí ra na ha tsihin ra na ha:

—Nyuhu natuhún tahan ndi tan cahán ndi tsihin Nyoo tyin ña cua catsi ndi tan ndi ña cua coho ndi tsitsi tsa ña cua cahñi ndi tsi ra Pablo. Tan na janaa Nyoo tsi ndi tatuń ña cua javaha ndi tumaa cuhva catyí ndi.

15 Tan vityin nyoooho jacoto ndo tsi ra comandante. Catyí ndo tsihin ra na quitsi ndaca ra tsi ra Pablo nuu ndo ityaan. Catyí ndo tyin cua jandaa vaha ndo tyiñu, tan nyuhu cua cuatu xeehe ndi tsi ra tan tsa cua yaha ra, tsitsi tsa ndi cumañi ca tsaa ra ihya, cua cahñi ndi tsi ra —catyí ra na ha tsihin ra jutu na ha.

16 Maa tyin sehe cuhva ra Pablo tsiñi ra tsa natuhún tahan ra na ha. Tan tsahan ra vehe andaru nu nyií ra Pablo tsicatyí tuhun ra tsihin ra. 17 Tacan tan ra Pablo cana ra tsi iin ra capitán. Tan catyí ra tsihin ra:

—Cuandaca tsi ra luhlu ihya nuu ra comandante tyin iyó tsa cuñi ra cahan ra tsihin ra —catyí ra Pablo tsihin ra capitán.

18 Tacan tan tsindaca ra capitán can tsi ra luhlu can nuu ra comandante. Tan catyí ra tsihin ra:

—Ra Pablo tsa nyií vehe caa cana ra tsi yu tan catyí ra tsihin yu tyin quitsi ndaca yu tsi ra luhlu ihya tyin cuñi ra cahan ra tsihin un.

19 Tacan tan ra comandante tiñi ra ndaha ra luhlu can tan tavá siin ra tsi ra tan catyí ra tsihin ra:

—¿Náa cuñi un cahan un tsihin yu?

20 Tan ra luhlu can catyí ra tsihin ra:

—Ra Israel ndoo ra naha tyiñu tyin cua cahan ra naha tsihin un na cundaca un tsi ra Pablo nu ndu iin ra naha ityaan, tan cuñi maa un tyin cua jandaa ra naha tyiñu tsa cuenda ra Pablo. **21** Maa tyin ña cua tsinu iñi un tsa cahan ra naha tyin yaha uvi xico ra naha cua cuatu xeehe tsi ra nu cua yaha ra. Tan cahan ra naha tsihin Nyoo tyin tsitsi tsa ña cua cahñi ra naha tsi ra Pablo, ña cua catsi ra naha tan ña cua coho ra naha. Tan tatum ña cuvi cahñi ra naha tsi ra, vaha taxín ca na cíu tandíhi maa ra naha, catyí ra naha. Tan vityin ndatú ra naha nácaa cua cahan un —catyí ra luhlu can.

22 Tacan tan catyí ra comandante tsihin ra luhlu can tyin na ña cahan ra tuhun tsa natuhún ra tsihin ra tsihin nyivi. Yaha can tan jacunuhyu ra tsi ra luhlu can.

**Nu cacu ra Pablo ndaha ra Israel
naha ra tan cuahán ra nuu ra
ndacá ñaha tsa nañí Félix**

23 Tacan tan ra comandante cana ra tsi uvi taahán capitán, tan catyí ra tsihin ra naha:

—Janduvaha ndo tsi ndo tyin cuhun ndo ñuu Cesarea cuhva caa iin tsa tsacuaa. Cua cuhun uvi cientu andaru tsihin tsaha ra naha, tan uñi xico utsi ra naha tsihin cuayu, tan uvi cientu ra naha cua cuiso lanza.

24 Janduvaha ndo cuayu coso ra Pablo. Tan jaha cuenda vaha ndo tsi ra ityi cuhun ndo na tsaa vaha ra nu nyaá ra Félix, ra ndacá ñaha —catyí ra comandante tsihin ra capitán can naha ra.

25-26 Tacan tan javahä ra iin carta cundaha ra naha nacuhva ra naha tsi ra Félix. Tan tuhun tsa tyaa ra nu carta, cuví tuhun ihyá:

“Yuhu ra Claudio Lisias jaquitsí yu carta ihyá tsi un, tyin vaha xaan nyivi cuví un. Ihyá vatsí nacumi tsi un.

27 ’Ra Pablo ihyá, tiñ ra Israel

naha ra tsi ra. Tan cuñi ra naha cahñi ra naha tsi ra. Maa tyin cuhva tsa tsito yu tyin ra ñuu Roma cuví ra, tsahan yu tsihin andaru tan jacacu yu tsi ra. **28** Tan cuñi yu coto yu náa cuatyí tyaa nyiví tsi ra, tsindacá yu tsi ra nu iyó junta tandíhi ra cuví mandoñi nyiví Israel. **29** Tan nyehe yu tyin xaan xaan cuñi nyiví Israel nyehé ñi tsi ra tyin ña tyaa yahvi ra ley tsa iyó ñi. Maa tyin tsa cuenda ley yoo, nduve cuatyí ra tan cahñi yo tsi ra. Tan ndi ña taahán tsi tsa tyihi yo tsi ra vehe caa. **30** Maa tyin ñihí tuhun yu tyin ra Israel nducú cahñi ra naha tsi ra, yacan cuenda jaquitsí yu tsi ra nuu yooho. Tan catyí tucu yu tsihin ra tsa xicó ñaha tsi ra, na quitsi ndihí ra naha nu nyaá un na cahan ra naha cuatyí ra nuu maa un”, catyí ra Claudio tsihin ra Félix nu carta tsa javahä ra.

31 Tacan tan quihin ra naha tsi ra Pablo tumaa cuhva catyí ra Claudio tsihin ra naha, tan juvin ñi tsacuaa can tsindacá ra naha tsi ra nda ñuu Antípatris. **32-33** Tsa inga quivi, ra tsa cuahán tsihin tsaha, sava ityi ñi tsahan ra naha, tan tsaa nuhu ra nda vehe nu yucú ra naha. Tan ra tsa yosó cuayu can naha ra cuahán ra can naha ra tsihin ra Pablo nda ñuu Cesarea. Tan cuhva tsa tsaa ra naha, nacuhvá ra naha carta can tsi ra Félix, tan tsahä cuenda ndihí ra naha tsi ra Pablo tsi ra. **34** Tsa yaha tsa cahví ra Félix carta can, quitsahä tsicá tuhun ra tsi ra Pablo nu maa cuví ñuu ra. Tan tsa tsito ra tyin ra Cilicia cuví ra. **35** Tan catyí ra tsihin ra:

—Na quitsi jihna ra tsa xicó ñaha tsi un. Tacan tan cua jandaa yu cuatyí un —catyí ra tsihin ra.

Tacan tan tavä tyiñu ra na jaha cuenda andaru naha ra tsi ra nda vehe tyiñu tsa javahä ra Herodes tahän tsanaha.

Nu cutuñí ra Pablo nuu ra Félix

24 ¹ Yahá uhun quív̄i tan ra Ananías, ra jutu tsaahnu tsa yihí ndaha inga ca ra jutu, tsaaq̄ ra ñuu Cesarea can tsihin taahan ra cuví mandoñi naha ra, tan tsihin iin ra tsa nañí Tértulo. Ra tsa caahán ndaahvi tsaha nyív̄i cuví ra. Tsaaq̄ ra can naha ra nuu ra Félix tyin cua ndacan ra naha cuatyí tsaha ra Pablo. ² Tacan tan tavaq̄ tyiñu ra Félix na quitsi ndaca andaru tsi ra Pablo. Tacan tan quitsahá tsicán ra Tértulo cuatyí tsaha ra. Tan catyí ra tsihin ra Félix:

—Tyahvi nyoo tsi un, tata. Tyin taxin ñi iyó ñuu ndi, tan vaha iyó ndi tyin yihí ndaha vaha un nyív̄i ñuu ndi. ³ Nacuhvá xaan ndi tyahvi nyoo tsi yooho tata Félix, tyin vaha xaan iñi un. ⁴ Tan ña cuñí yu jatyañu yu tsi un tsihin tsa cuaha tuhun cua cahan yu, yacan cuenda tsicán yu tumañi iñi tsi un na cuhva un ndatu cahan ndi luxu. ⁵ Tyin tsitó ndi tyin rayíi ihya ñavin ra vaha cuví ra. Tandíhi ñi ityi jacuvaára tsi nyív̄i Israel. Tan juvin ra cuví ityi nuu tsihin nyív̄i tsa nyicún tsi ra Jesús ra ñuu Nazaret. ⁶ Tan cuñí ra javaha ra tsa ndavaha ñi tsitsi vehe ñuhu cahnu. Tan yacan cuenda tiñi ndi tsi ra, tyin tatsi tuñi ndi tsi ra tumaa cuhva catyí ley maa ndi. ⁷ Maa tyin ra Licias, ra cuví comandante ñihi xaan tyasí ra tan quihín nyaa ra tsi ra tsi ndi. ⁸ Tan catyí ra tyin tun cuñí ndi ndacan ndi cuatyí tsaha ra, cuñí tsi tsa cahan jihna ndi tsihin un. Yacan nyehé maa un vityin. Janahma un tsi ra tan coto un tyin nditsa tsa caahán ndi —catyí ra Tértulo.

⁹ Tacan tan ra Israel tsa yucú ican, catyí ra naha tyin tandíhi maa tsa caahán ra Tértulo tan nditsa. ¹⁰ Tacan tan ra Félix janahá ndaha ra nu nyaára Pablo tyin nacahan ra. Tan ra Pablo quitsahá caahán ra tan catyí ra:

—Sii xaan cuñí yu tyin nuu maa un cua cutuñí yu vityin tyin tsitó yu tyin

tsa cuaha xaan cuiya ndacá ñaha un tsi nyív̄i iyó ñuu ihya. ¹¹ Tatum cua nducu tuhun un, cua coto un tyin tsa iyó ñi utsi uvi quív̄i tsa tsahan yu ñuu Jerusalén tsijacahnú yu tsi Nyoo.

¹² Tan ña cahañ yuhu tahan yu tsihin ndi intuhun nyiv̄i. Tan ndi ña jacuvaára tsi ñi tsitsi vehe ñuhu cahnu. Nduve maa náa javahá yu tandíhi ca vehe ñuhu, tan ndi inga ca ityi tsitsi ñuu. ¹³ Tan cuatyí tsa tyaá ra ihya naha ra siquí yu, ña nditsa. Tyin tandíhi maa tsa caahán ra tan ñavin tsa nditsa cuví tsi. ¹⁴ Maa tyin tsa cua catyí yu tsihin un cuví tsehe: tyin yuhu jacahnú yu tsi Nyoo. Juvín ra tsa jacahnú tsii tsaahnu yu. Tan jacahnú yu tsi ra tumaa cuhva jacuahára Jesucristo. Tan ra ihya naha ra catyí ra naha tyin ña nditsa. Maa tyin yuhu tsitó yu tyin tsa nditsa cuví tsi. Tyin tandíhi tsa nyaá nu libru ley tsa tyaq̄ ra Moisés, tan tsinú iñi yu. Tan tandíhi tsa tyaq̄ ra cuvi ndusu yuhu Nyoo tan tsinú iñi yu. ¹⁵ Tan tsinú iñi yu tumaa tsa tsinú iñi ra ihya naha ra tyin nyív̄i tsa tsihí cua nandoto ñi inga tsaha, tahan ñi nyív̄i vaha tan nyív̄i caquiñi. ¹⁶ Tan yacan tacan ñi nducú yu cuhva tsa javaha yu tsa vaha nuu Nyoo, tan nuu nyív̄i.

¹⁷ "Tan tsa yaha juhva cuiya tsa tsicá yu tandíhi ñi ityi, tsahan tsaañuhu yu nda Israel ñuu yu tyin nacuhva cuenda yu xuhun tsa tsaha nyív̄i tsi yu tsi nyív̄i ndaahvi tsa yihí cuenda ra Cristo ñuu Jerusalén. Tan iyó tucu tsa cua jamañi yu tsi Nyoo. ¹⁸ Yacan javahá yu tsitsi vehe ñuhu cahnu. Tan tsa yahá tsa janduvahá yu tsi yu tumaa catyí ley ndi, tan juhva ra Israel ra tsa quee ityi Asia, nyehé ra naha tsi yu ndacan. Maa tyin nduve nyív̄i cuaha yucú, tan nduve náa javahá ñi. ¹⁹ Tan ra tsa nyehé tsi yu ndacan naha ra, taahán tsi tsa quitsi maa ra naha cahan ra naha náa cuví tsa javahá yu o náa cuatyí tyaá ra naha siquí yu. ²⁰ Tatum ña tacan, na

catyi tuhun ra tsa nyecú ihyá na ha ra tatun náa iin cuatyí yu nañihí ra na ha quíví janahmá ra cuví ityí nuu tsihin nyíví Israel na ha ra tsi yu. **21** ¿A ñavin cuenda tsatyiñ cahán yu iin tuhun tsihin ra tsa yucú junta can? Tan catyí yu: “¿A tatsí tuñi ndo tsi yu tsa cuenda tyin tsinú iñi yu tsa nandoto nyíví tsa tsihí?” —catyí ra Pablo.

22 Tan tsa tsíñi ra Félix tsa cahán ra tacan, tan catyí ra tsihin ra tsa nyecú can:

—Ña cua jandaa na ha yu tyiñu ndo vityin. Ndaha ñi nda quitsi ra comandante Lisias tan cua jandaa yu tuhun ihyá —catyí ra.

Cahán ra tacan tyin tsító ra nácaa cuahán tuhun nyíví nyicún tsi ra Cristo.

23 Tacan tan tava tyiñu ra Félix tsi ra capitán na tinyii nyico ra tsi ra Pablo vehe caa. Maa tyin ña ñihi xaan cua jaha cuenda ra tsi ra. Tan na cuhva ra ndatu na cuhun ra vaha iñi tsi ra nu nyíí ra, tan cahan ra na ha tsihin ra.

24 Tsa yahá juhva quíví tan tsaa nyico ra Félix inga tsaha tsihin ña Drusila ñasíihí ra. Tan ñaha Israel cuví ña. Tan tava tyiñu ra na quitsi ra Pablo tyin cuñí ñi tyaa soho ñi nácaa tuhun tsa tsinú iñi ra tsi ra Jesucristo. **25** Tan ra Pablo quitsahá caahán ra tuhun nácaa taahán tsi javaha yo tsa vaha cuhva cuñí Nyoo, tan ña cuví javaha yo tsa ña vaha tsa cuñí cuñu ñuhu yo. Tan coo quíví cua tatsi tuñi Nyoo tsi tandihí nyíví. Tan ra Félix nayuhví xaan ra, tan catyí ra tsihin ra:

—Cuaahan vityin. Tan na nuña jihna yu, tan cana maa yu tsi un inga tsaha —catyí ra tsihin ra.

26 Tan ra Félix cuñí maa ra tyin ra Pablo cua cuhva ra xuhun tsi ra, tyin tacan tan tava ra tsi ra vehe caa. Yacan cuenda cuaha tsaha caná ra tsi ra, tyin natuhun ra tsihin ra. **27** Tan tsa yahá uvi cuiya, tacan tan nacoso tyiñu tsi ra Porcio Festo tyin cundaca

náha ra. Tyin tsa quitá ra Félix. Tan ra Félix ña cuñí ra tsa cahan nyíví Israel tsi ra, yacan cuenda nacoq ra tsi ra Pablo vehe caa.

Nu jandaá ra Festo cuatyí ra Pablo

25 **1** Tan tsa quihví ra Festo tsa cua jaha tyiñu ra, tacan tan tsa tsinu uñi quíví quitá ra ñuu Cesarea can tan cuahán ra nda ñuu Jerusalén. **2** Tan tsa tsaaq ra ñuu Jerusalén, tacan tan tsaaq ra jutu tsa cuví ityí nuu, tan ra cumí tyiñu tsa yihí ndaha tsi nyíví Israel. Tan tsicán ra na ha cuatyí tsaha ra Pablo. **3** Tan tsicán ra na ha tumañi iñi cahnu tsi ra Festo. Tan catyí ra na ha tyin na tava tyiñu ra Festo na quitsi nyico ra Pablo nda ñuu Jerusalén. Tyin ra ican na ha ra cua tava tyiñu ra na ha na cucahní ra na ha tsi ra Pablo ityí cua quitsi ra. **4** Maa tyin ra Festo nacahán ra, tan catyí ra:

—Ra Pablo nyíí ra vehe caa nda ñuu Cesarea. Tan yuhu tyaá yu cuhva tsa yatyí ñi cua cunuha nyico yu. **5** Yacan cuenda, nyoho tsa cuví ndo ra cumí tyiñu ñuu ihyá, cuví cuhun ndo tsihin yu, tan ndacan ndo cuatyí tsaha ra tatun iyó tsa ña vaha javahá ra —catyí ra Festo tsihin ra na ha.

6 Tacan tan ra Festo ndoq ra ñuu Jerusalén una quíví o utsi quíví ñi tan cuanuhú nyico ra nda ñuu Cesarea. Tan tsa inga quíví tsaaq ra tsitsi vehe tyiñu ra tan tsinyaq ra tsa cua tatsi tuñi ra tsi ra iyó cuatyí na ha ra. Tacan tan tava tyiñu ra na quitsi ra Pablo.

7 Cuhva tsa quihví ra Pablo, nu yucú ra na ha natuhvá ra Israel tsa queé nda ñuu Jerusalén, tan quitsahá tyaá ra na ha cuatyí cahnu siquí ra. Maa tyin nduve tsandaa tava ra na ha. **8** Tacan tan cahán ra Pablo tan catyí ra:

—Yuhu ndi intuhun cuatyí ñaha ca javaha yu, ndi siquí ley nyíví Israel, ndi siquí vehe ñuhu cahnu ñuu Jerusalén, ndi siquí ra cuví rey cahnu tsa nyaá ñuu Roma —catyí ra.

9 Maa tyin ra Festo cuñí ra coo vaha ra tsihin ra Israel naha ra, yacan cuenda tsicá tuhun ra tsi ra Pablo:

—¿A cuñí un cuhun un ñuu Jerusalén tyin jandaa yu tyiñu un ndacan? —catyí ra tsihin ra.

10 Tan ra Pablo nacahán ra tan catyí ra:

—Tsa nyaá yu nu maa un. Tan maa un cuví ra cumí tyiñu cuenda rey cahnu tsa nyaá ñuu Roma. Ihya cuví nu taahán tsi tsa cutuñi yu tyin ra ñuu Roma cuví yu. Tan tsító vaha un tyin nduve náa javahá yu tsi nyívi Israel.

11 Tun tsatayin javahá yu iin cuatyí cahnu tsa taahán tsi cúu yu, ñaa cua nducu yu cuhva cacu yu. Maa tyin ñaa nditsa maa tuhun tsa caahán ra ihya naha ra. Ndi nyoocho tan ndi intuhun nyívi nduve ndatu tsi ndo tsa nacuhva cuenda ndo tsi yu tsi ra ihya naha ra. Tan yacan tsicán yu tsi un tyin na tatsi tuñi ra cuví rey cahnu tsi yu —catyí ra Pablo tsihin ra Festo.

12 Tacan tan ra Festo, tsa yahá tsa natuhún tahan ra tsihin ra jatyinyéé tsi ra tsihin tyiñu, tan catyí ra tsihin ra Pablo:

—Tsicán un tsa cutuñi un nuu rey cahnu. Vaha. Cua cuhun un nuu maa ra —catyí ra tsihin ra.

Nu nacatyí tuhun ra Festo tuhun ra Pablo tsihin ra Agripa

13 Tsa yahá juhva quívi, tan cuahán ra Agripa, ra cuví rey cuenda nyívi Israel nda ñuu Cesarea. Cuahán ra tsihin ñaa Berenice nu nyíi ra Festo tyin cua cuhva ñii nacumi tsi ra.

14 Tan ndog ñii ican juhva quívi, tan ra Festo catyí tuhun ra tsihin ra cuví rey can tuhun ra Pablo. Tan catyí ra:

—Ra Félix nacoo ra tsi iin ra vehe caa ihya. 15 Tan tsa tsahán yu ñuu Jerusalén, ra jutu tsa cuví ityi nuu, tan ra cuví mandoñi nyívi Israel, tsicán ra naha cuatyí tsaha ra can nuu yu tyin na cuhva yu ndatu tsa cúu ra. 16 Tan yuhu catyí yu tsihin

tandihí ra naha tyin ñaa tuhvá ra cumí tyiñu cuenda ñuu Roma cahñi tsi ndi intuhun nyívi tatum ñaha ca natuhun tahan ñii tsihin ra tsa tsicán cuatyí tsaha ñii, tan nducu ñii cuhva jacacu ñii tsi ñii. 17 Yacan cuenda, tsa quitsí ra cuví ityi nuu tsihin nyívi Israel can naha ra ihya, ñaa ndatu yu. Tan juvin ñii inga quívi can tan tsahán yu vehe tyiñu. Tan tsa yahá tsicunyaq yu tan cana yu tsi ra can. 18 Maa tyin ra tyáa cuatyí siquí ra, nduve náa tuhun ñiñi cahán ra naha. Tsa cuñí maa yu tyin cahnu cuatyí cua tyaa ra naha siquí ra. 19 Maa tyin tuhun tsa cahán ra naha cuví tsa cuenda cuhva iyó maa ra naha cuhva tsinú iñi ra naha. Tan cahán ra naha tuhun ra tsa nañí Jesú. Tan catyí ra naha tyin tsa tsihí ra. Maa tyin ra Pablo catyí ra tyin nyito ra. 20 Tan tsa ñaa ñihí yu nácaa tatsi tuñi yu tsi ra tsa cuenda tuhun can, tsicá tuhun yu tsi ra tan catyí yu tsihin ra tatum cuñí ra cuhun ra cutuñi ra nda ñuu Jerusalén. 21 Maa tyin catyí ra tyin vaha ca tatum cutuñi ra nuu ra Augusto nda ñuu Roma. Yacan cuenda tava tyiñu yu na cunyiria juhva ca quívi tsitsi vehe caa, nda cuanda cuvi jacuhun yu tsi ra nuu ra Augusto —catyí ra Festo tsihin ra Agripa.

22 Tacan tan ra Agripa catyí ra tsihin ra Festo:

—Cuñí tucu yuhu tyaa soho yu tsa caahán ra can —catyí ra.

Tan ra Festo catyí ra tsihin ra:

—Tyaan cua tyaa soho un tsa caahán ra —catyí ra tsihin ra.

23 Tsa inga quívi can tan tsaq ra Agripa tsihin ñaa Berenice. Iyo xaan caá ñii quíhví ñii tsitsi vehe, tyin rey cuví ñii. Tan quíhví ndihí tucu ra comandante tan ra cumí tyiñu ñuu can naha ra. Tacan tan ra Festo tava tyiñu ra na cuquihin ra naha tsi ra Pablo. 24 Tacan tan quitsahá catyí ra Festo:

—Yoho Rey Agripa, tan nyoho

tata, tsa yucú ndo ihyá. Nyehe ndo tsira ihyá. Tandihí ra Israel ñuu Jerusalén tan ñuu Cesarea caahán ra na ha tyin iyó cuatyí ra. Tan ña jandihí ra na ha tsa catyí ra na ha tsihin yu tyin taahán tsi cíu ra. **25** Maa tyin tsa cuenda yuhu, nduve cuatyí ra tsa taahán tsi cíu ra. Tan juvin ñi maa ra tsicán tsa cutuñi ra nuu ra Augusto. Yacan cuenda cua jacuhun yu tsi ra ndacan. **26** Maa tyin nduve náa cuatyí ra nañihí yu, yacan cuenda ña ñihí yu tuhun tyaá yu nu carta tsa cua jacuhun yu tsi ra ndacá ñaha tsi yo. Yacan cuenda tavá yu tsi ra nuu ndo, tan nuu yooho Rey Agripa, tyin tacan tan ndaca tuhun un tsi ra tan coto yu náa taahán tsi jacoto yu tsi ra rey cahnu. **27** Tyin ña vaha tsa jacuhún yu tsi ra tatum nduve náa tuhun caahán yu náa cuatyí javahá ra.

**Nu quitsahá caahán ra Pablo nuu
ra rey Agripa**

26 **1** Tacan tan ra Agripa catyí ra tsihin ra Pablo:

—Cuví cahan un vityin —catyí ra tsihin ra.

Tan ra Pablo jandaq ra ndaha ra tan catyí ra tyehen:

2 —Sii xaan cuñí yu tyin cuví cahan yu nuu yooho, rey Agripa, tan cuví catyí yu tsihin un nácaa tandihí cuatyí tsa tyaá ra Israel na ha ra siquí yu. **3** Tyin yooho tsitó un tandihí tuhun tsa iyó yo tsa cuví yo nyíví Israel. Tan tsitó un tuhun tuhvá yo caahán yuhu tahan. Yacan cuenda tsicán yu tsi un tyin tyaá soho vaha un tsa cua cahan yu.

**Nu catyí tuhun ra Pablo tsihin ra
Agripa nácaa ñayíví tsicoor a tsa ndi
cumañi ca quihví ra cuenda ra Cristo**

4 "Tandihí nyíví Israel tsitó ñi nácaa tsicoor yu nda ñuu yu quihví tsa ndi luhlu yu. Tan tsitó tucu ñi nácaa tsicoor yu nda ñuu Jerusalén. **5** Cuaha xaan cuiya nacotó ñi tsi yu. Tatum

cua cuhva cuenda ñi cua catyí ñi tyin fariseo cuví yu nda ndi luhlu yu. Tan ra fariseo cuví ra tsa vaha xaan tyaá yahvi ley tsahnu yo tan ñavin ca tandihí nyíví. **6** Tan vityin cuñí nyíví Israel tatsi tuñi ñi tsi yu tsa cuenda tyin tsinú iñi yu tsa cua janandoto Nyoo tsi nyíví tsa tsihí, tumaa catyí ra tsihin tsii tsaaahnu yo na ha ra tahán tsanaha. **7** Tandihí nyíví tsa cuví tata tsa utsi uvi taahan sehe ra Israel ndatú tucu ñi nyehe ñi nu cua janandoto Nyoo tsi nyíví tsa tsihí. Tan yacan cuenda ña jandihí ñi tsa javahá ñi tyiñu nuu Nyoo. Nduvi tan ñiñu jacahnú ñi tsi ra. Tan tsa cuenda tuhun ihyá, tyaá ra Israel na ha ra cuatyí siquí yu vityin, yooho rey Agripa. **8** ¿A ña tsinú iñi nyoho tyin Nyoo cua janandoto ra tsi nyíví tsa tsihí?

**Nu tsahá cuenda ra Pablo tsi ra
Agripa cuhva tsinyaq ndaha ra
tsi nyíví yihí cuenda ra Cristo**

9 Tahán tsanaha juvin ñi maa yu tsicá iñi yu tyin vaha tsa tatsi tuñi yu tsi nyíví tsinú iñi tsi ra Jesús, ra ñuu Nazaret. **10** Tan tacan javahá yu nda ñuu Jerusalén tsihin ndatu tsa tsahá ra jutu tsa cuví ityi nuu na ha ra. Tan cuaha nyíví tsa tsinú iñi tsi ra Cristo tyihí yu vehe caa. Tan tatum tsahñí ra na ha tsi ñi, vaha xaan cuñí yu. **11** Tan cuaha xaan tundoho nyehé ñi jahá yu. Tan nducu yu cuhva jañiñi yu tsi ñi na jaña ñi tuhun tsa tsinú iñi ñi tsi ra Jesús. Tacan javahá yu tandihí maa vehe ñuhu nyíví Israel. Javahá yu tacan tsa cuenda tsa xaan cuñí yu nyehé yu tsi ñi. Tan tandihí inga ñuu tsahan yu tsinyaq ndaha yu tsi ñi.

**Nu nacatyí tuhun nyico ra Pablo nácaa
nanduví ra, ra yihí cuenda ra Cristo**

(Hechos 9:1-19; 22:6-16)

12 "Tan tsa cuenda yacan cuahán yu nda ñuu Damasco quihví can tyin tsahá ra jutu tsa cuví ityi nuu na ha ra

ndatu tsiyu. **13** Maa tyin ityi cuahán yu cuhva ora cuví tsi, yooho Rey. Tan quitsí ñuhu ityi siquí. Tan jandunditsín tsi nu cuahán yu tsihin tandíhi ra tsa cuahán tsihin yu. Maa tyin yaha ca nditsin tsi tan ñavin ca ñuhu ñicanyii. **14** Tacan tan tandíhi ndi nduvá ndi nu ñuhu. Tan tsíñi yu iin ndusu tsa caahán tsihin yu, tsihin yuhu yo, tan catyí tsi tsihin yu: “Saulo, Saulo, ¿nacuenda nyaá ndaha un tsiyu? Tumaa iin quití tsañí nyaata tsata tsa xaan tsa jaquihín ityi ra tsi tsi, tacan javahá un tyin juvin ñi tsi maa un jañicueehé un”, catyí ndusu can tsihin yu. **15** Tacan tan catyí yu: “¿Yóo yooho cuví un taa?” Tan Jutu Mañi yo catyí ra tsihin yu: “Yuhu cuví ra Jesús, juvin ra tsa nyaá ndaha un. **16** Ndúvita nyityi. Tyin quituví yu nuu un ihya tyin tacan tan cua jaha tyíñu un nuu yu, tan cua cuvi un tsandaa tsa cuenda tsa nyehé un ihya tan tsa cuenda tsa cua nyehe un ityi nuu ca. **17** Yacan cuenda vityin jacuhún yu tsi un nu iyó nyívi tsa ñavin nyívi Israel cuví tan juvin ñi maa yu cua jacacu yu tsi un ndaha ra Israel naha ra, tan ndaha nyívi tsa ñavin nyívi Israel cuví. **18** Tan yacan jacuhún yu tsi un tyin nuña un nuu ñi, tan ña caca ca ñi nu naa, tyin cua caca ñi nu nditsin. Tan cua quita ñi ndaha nu ña vaha. Tyin cua tsinu ñi ñi tsi yu tan yuhu cua jaha yu tucahuñi cuatyí ñi. Tan cua naquihin ndíhi tucu ñi tsa vaha tsa tsahá Nyoo tsi nyívi tsa nacuhvá cuenda tsi ñi tsi yu”, catyí Jutu Mañi yo tsihin yu.

19 Yacan cuenda yooho rey Agripa, javahá yu tsa catyí Jutu Mañi yo ra Jesucristo tsihin yu nu janahá ra tsi ra tsi yu. **20** Tacan tan tsa jihna ñi quitsahá caahán yu tuhun ra nda ñuu Damasco. Yahá can tan cahán yu tsihin nyívi ñuu Jerusalén tan tandíhi ca ñuu tsa cayucú Judea. Tan caahán ndíhi yu tsihin nyívi tsa ñavin nyívi

Israel cuví. Tan catyí yu tsihin ñi tyin na ndu uvi iñi ñi cuatyí ñi, tan na tyaa yahvi ñi tsi Nyoo na javaha ñi tsa vaha tumaa javahá nyívi tsa tsinú iñi tsi ra Cristo. **21** Tan tsa cuenda tuhun ihya tiñi ra Israel naha ra tsi yu tsitsi vehe ñuhu cahnu. Tan cuñi ra naha cahñi ra naha tsi yu. **22** Maa tyin maa Nyoo jatyinyéé xaan ra tsi yu. Tan iyó ca yu nda vityin. Tan caahán yu tuhun Nyoo tsihin tandíhi nyívi, ñi ndaahvi tan ñi cuca. Tan ña caahán yu inga tuhun, tyin tsa catyí ra Moisés tan ra cuví ndusu yuhu Nyoo tyin cua cuvi nu cuahán ca tsi, yacan caahán yu. **23** Tyin catyí ra naha tyin taahán tsi tsa cua nyehe ra Cristo tundoho. Tan tsa yahá tsa cíuera, cua nandoto ra. Tan jihna ca ra can cua nandoto. Tan cua jandunditsin ra añima nyívi tyin cua jacoto ra nácaa cua cacu ñi, tahan ñi nyívi Israel tan nyívi tsa ñavin nyívi Israel cuví —catyí ra Pablo.

Nu nducú ra Pablo cuhva tsa tsinu iñi ra rey Agripa tsi ra Cristo

24 Cuhva tsa catyí ra Pablo tuhun ihya, ra Festo cana tsaa ra, tan catyí ra:

—Jiñi yooho ña vaha cuñí, Pablo!, tsa cuenda tsa cuaha xaan cahví un tan ndusaná iñi un —catyí ra Festo tsihin ra.

25 Maa tyin ra Pablo catyí ra tsihin ra:

—Ñavin iñi yu ña vaha cuñí, yooho tata Festo. Tyin tsa caahán yu, maa ñi tsa nditsa tan tsa vaha cuví tsi.

26 Ihya nyaá ra rey Agripa. Tan tsitó vaha ra tuhun ihya. Yacan cuenda ña yíi caahán yu tuhun yu tsihin ndo. Tyin tsitó yu tyin tsitó tucu maa ra tuhun ihya, tyin ñavin tuhun xeehe cuví tsi. **27** Yooho rey Agripa, ¿a tsinú iñi un tuhun tsa tyaq ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahan tsanaha? Yuhu tsitó yu tyin tsinú iñi un —catyí ra Pablo tsihin ra Agripa.

28 Tacan tan ra Agripa catyí ra tsihin ra:

—¿A cuñí yooho tsa natsinu iñi yu tsa caahán un tan quihvi yu cuenda ra Jesús? —catyí ra rey Agripa tsihin ra Pablo.

29 Tacan tan ra Pablo catyí ra:

—Na cuhva Nyoo tsa tsinu iñi un, a vityin a ndi cucuee ca. Maa tyin ñavin yooho ñi, tyin na tsinu ndihí tucu iñi tandihí nyivi tsa yucú tyaa soho tsa caahán yu ihya. Intuhun ñi tsa ña cuñí yu, tsa quihí cadena ndaha ndo tumaa maa yu vityin —catyí ra Pablo.

30 Tsa yahá tsa cahán ra Pablo tuhun ihya, nduvitá rey tan ra ndacá ñaha tan ña Berenice, tan tandihí ra yucú ican naha ra. **31** Tan tsa yahá quitañi, tan quitsahá natuhún tahan ñi:

—Nduve cuatyí ra ihya tsa ñihi xaan. Ña taahán tsi cíu ra. Tan ndi ña taahán tsi cunyií ca ra vehe caa —catyí ñi.

32 Tan ra Agripa catyí ra tsihin ra Festo:

—Cuví jaña yo tsi ra, tun tsatayin ña tsicán ra tsa cutuñi ra nuu ra cuví rey cahnu —catyí ra.

Nu jacuhún ra Festo tsi ra Pablo nda ñuu Roma

27 **1** Quivi tsa tyaa ra Festo tan ra Agripa cuhva tyin jacuhún ra naha tsi ndi nda ñuu Roma tsa canyií Italia, nacuhvá cuenda ra naha tsi ra Pablo tan tsi juhva ra tsa iyó cuatyí naha ra tsi iin ra capitán tsa nañí Julio. Yihí ra batallón andaru, tsa nañí Cuenda Ra Augusto. **2** Tan cuahán ndihí tucu ra Aristarco tsihin ndi. Ra tsa quee ñuu Tesalónica tsa canyií ityi Macedonia cuví ra. Tacan tan quihví ndi tsitsi iin yutun ndoo tsa quee ñuu Adramitio tyin tsa yatyin cuii cuhun nyico tsi ñuu tsa cayucú Asia yatyin ñi yuhu ndutya ñuhu. **3** Tsa inga quivi tsaq ndi puerto Sidón.

Tan ra Julio vaha nyivi cuví ra tsihin ra Pablo. Tan tsahá ra tsa cuhun ra Pablo nu iyó ra vaha iñi tsi ra ñuu can tan jatyinyee ra naha tsi ra.

4 Yahá can tan quitañi ndi ñuu Sidón tan jandaq ra naha jahma tsa nyisó yutun ndoo can tan tsihin tsa tandahñi tatyí jahma can tan cuahán ndi. Tan ñihi xaan yihí tatyí ityi nu cuahán ndi. Yacan cuenda yahá tsiyo ndi ityi xiin cuaha ñuhu Chipre, tyin ña ñihi xaan yihí tatyí ityi can. **5** Tacan tan yahá sava ndi nu ndutya ñuhu ityi nuu Cilicia tan Panfilia, tan tsaq ndi iin ñuu tsa nañí Mira tsa canyií Licia. Tan quitañi ndi tsitsi yutun ndoo can.

6 Tan ican nañihí ra capitán cuenda andaru inga yutun ndoo tsa quee nda ñuu Alejandría tan cua cuhun tsi nda Italia. Tan catyí ra capitán can na quihví ndi tsitsi yutun ndoo can tyin tsa cua cuhun ndi nda nu cuahán ndi.

7 Cuaha quivi tsicá ndi tyin cuee ñi cuahán ndi. Tsihin tundoho tan tsaq ndi yatyin ñi ñuu Gnido. Tan tsa cuenda tsa ñihi xaan yihí tatyí tsa vatsí ityi tyisó ñicanyii, ña tsahá tsi tsa cuhun ca ndi ityi nuu, tan yahá ndi yatyin ñi ñuu Salmón tsa canyií ñuhu Creta. Tan navicó ndi ityi yuhu ñuhu Creta. **8** Nducu ndi cuhva tsa cuhun ndi yuhu ndutya ñuhu, maa tyin tsihin tundoho tan tsaq ndi nu nañí Buenos Puertos yatyin ñi ñuu Lasea.

9 Tsa cuaha xaan quivi yahá tyin cuee xaan tsicá ndi tsa cuenda tatyí tan ica xaan nanduví tsa yaha ndi nu ndutya ñuhu. Tyin tsa yahá quivi vico nu iyó nyitya nyivi Israel. Tan tsa cua cuyatyin yoo vitsin. Yacan cuenda ra Pablo tsahá cuenda ra tsi ra jacacá yutun ndoo can naha ra, **10** tan catyí ra:

—Tandihí nyoho ra yucú ihya, tyaa soho ndo tuhun tsa cua cahan yu. Nyehé yu tyin ica xaan cuhva cuahán yo. Tan tuví iñi yu tyin cua cunaa yutun ndoo tsihin tandihí tsa

nyisó tsí, tan nda cuanda maa yo cuví cunaa yo. Vaha ca tatum ndoo yo ihyá —catyí ra tsihin ra naha.

11 Maa tyin ra capitán cuenda andaru can tyaq yahvi ca ra tsí ra jacacá yutun ndoo tan ra cuví tsitoho yutun ndoo tan fiavín ca tsí ra Pablo. **12** Na cuví yaha ndi yoo vitsin ican tyin ñíhi xaan tuhvá tatyí yihí, tan ica xaan cuenda yutun ndoo. Yacan cuenda catyí tandihí ra naha:

—Vaha ca tsa quita yo ihyá tan nducu yo cuhva cuhun yo nda ñuu Fenice tsa canyií juvin ñí ñuhu Creta ihyá. Yacan cuví iin nu vaha cunyaa yutun ndoo tyin ña ñíhi xaan yihí tatyí tyin ñuu can canyií tsí tsyo cana ñicanyii —catyí ra naha.

Nu ñíhi xaan yihí tatyí nu ndutya ñuhu

13 Tacan tan quitsahá yihí luxu tatyí tsa quitsí ityi sur. Tan cuñí maa ra naha tyin vaha xaan tyin ñavin tatyí ñíhi cuví tsí. Tyin tacan tan cuví cuhun ndi tsihin yutun ndoo yatiny ñí yuhu ñuhu Creta can. **14** Na cuaha ñí tsica ndi tan quitsahá yihí tatyí xaan tsa quitsí ityi norte. Tan tandahá tsi yutun ndoo inga ityi. **15** Tan ña cuví ca cuhun ndi ityi nuu ca tsa cuenda tatyí can. Tan jañá ndaha ndi na cuhun maa yutun ndoo tsihin tatyí ndáa ityi cuñí maa tsi. **16** Tan yaha ndi ityi tsata iin ñuhu luhlu tsa nañí Claudia tyin ña ñíhi xaan yihí tatyí ityi can. Tan tsihin tundoho naquihín ndi yutun ndoo luhlu tsa ixtá caa yutun ndoo, tan natyihi ndi tsa luhlu can ityi tsitsi yutun ndoo cahnu coto nyee tsi tsitsi ndutya. **17** Tan tsa yaha natyihi ra naha yutun ndoo luhlu can, tacan tan sutyá ra naha xuu yutun ndoo cahnu tan tsahñí ra naha yutun ndoo can tsihin taahan yoho tyin coo tunyee iñi itsi. Tan yuuhví ra naha coto tahan ra naha nu yaxin ndutya tan vicun yutun ndoo can tsitsi nyiti vita iyó yuhu ndutya ñuhu nu nañí

tsí Sirte. Yacan cuenda januu ra naha jahma yutun ndoo can tan tsahá ra naha tsa cuhun tsi cuhva tandahá tatyí. **18** Tan tsa inga quivi juvin ñí ñíhi xaan yihí tatyí. Yacan cuenda quitsahá tyihí ra naha carga tsa yihí tsitsi yutun ndoo can nuu ndutya ñuhu. **19** Tan tsa tsinu uñi quivi quihín ndi ndaha tysiñ yutun ndoo can tan tyihí ndi nu ndutya ñuhu. **20** Tan cuaha quivi ña nyehé ndi ñicanyii tan ndi tiñuu. Tan ñíhi xaan tandahá tatyí tsi ndi. Yacan cuenda ña tyaq ca ndi cuhva tsa cua cacu ndi.

21 Cuaha quivi yahá tan ña tsatsí ndi. Tacan tan catyí ra Pablo tsihin tandihí ra naha:

—Nyehé ndo, vaha ca tun tsatayin tyaq yahvi ndo tuhun tsa cahán yu quivi can, tan ndoq yo ñuhu Creta. Tan vityin cuaha xaan tundoho nyehé yo tan cuaha xaan ndaha tysiñ jacunaá yo. **22** Tan cua cunaa ndihí yutun ndoo ihyá, maa tyin ña caca iñi ndo tyin ndi intuhun yo tan ña cua ciú yu. **23** Tyin Nyoo cuví ra yihí ndaha tsi yu, tan jahatiñú yu tysiñ ra, juvin ra janahá ra iin tsa janahá tsi yu cuñí. Tan quituví iin ángel nuu yu. **24** Tan catyí ángel can tsihin yu: “Na nayuhvi un, Pablo. Tyin cuñí tsi tsa cahan un tuhun Nyoo nuu ra rey cahnu Augusto nda ñuu Roma. Tan tsa cuenda un cua jacacu Nyoo tandihí ra yucú tsihin un tsitsi yutun ndoo”, catyí ángel can tsihin yu. **25** Yacan cuenda nyoho tsa yucú tsitsi yutun ndoo ihyá jandú iin ndo iñi ndo. Tyin yuhu tsinú iñi yu tsi Nyoo. Tan tsitó vaha yu tyin cua cuvi tumaa cuhva catyí ángel can tsihin yu. **26** Vasu cua nyee yutun ndoo ihyá, maa tyin cua tsaa yo iin ñuhu luhlu —catyí ra Pablo tsihin tandihí ndi.

27 Tan tsa ndihí tsahun quivi tsa tsica ityi ndi. Iin tsacuaa yucú ndi nu ndutya ñuhu Adria. Tan tsata can tsata ihyá tandahá tatyí yutun ndoo ndi nu ndutya ñuhu. Tan maa ñuu

cuví cuhva can tan tuví iñi ra jacacá yutun ndoo can naha ra tyin cua tsaa ndi iin ñuhu. **28** Tacan tan tyihí cuhva ra naha cuhva cunu yihí ndutya. Tan nyehé ra naha tyin oco tsahun iin taahan metru iyó. Cuahán ndi luxu ca ityi nuu ca. Tan tyihí cuhva ra naha inga tsaha. Tan iyó oco utsa metru. **29** Tan yuuhví ra naha coto nañi yutun ndoo can tsata yuu. Yacan cuenda januú ra naha cumi taahan caa vee tsa iyó cantsu nuu ityi tsata yutun ndoo tyin na ña cuhun ca tsi ityi nuu. Tan tsa cuñí ra naha tsa cunditsin. **30** Tan ra jacacá yutun ndoo can naha ra tyaq̄ ra naha cuhva cunu xeehe ra naha. Tan yacan cuenda quitsah̄ januú ra naha yutun ndoo luhlu can nu ndutya ityi nuu yutun ndoo can. Tan jahá ñi maa ra naha tyin inga caa cua januu ra naha. **31** Maa tyin ra Pablo jacoto ra tsi ra capitán tan tsi andaru tan catyí ra:

—Tatun ña cua ndoo ra can naha ra tsitsi yutun ndoo, nyoho ña cua cuvi cacu ndo —catyí ra tsihin ra naha.

32 Tacan tan andaru tsahnya ra naha yoho yutun ndoo luhlu can. Tan jacañacav̄a ra naha can nu ndutya. **33** Tan tsa naa ca ra Pablo catyí ra tsihin tandihí ra naha:

—Tsa iyó utsi cumi quív̄i tsa ña tsatsí ndo tan ña quixí ndo. **34** Catyí yu tsihin ndo, catsi ndo vityin. Ñiñi xaan cuñí tsi tsa catsi yo tyin tacan tan ndunyee cuñú ñuhu yo. Tyin cua cacu yo tan ndi intuhun ixi jiñi yo tan ña cua cunaa.

35 Tan tsa catyí ra Pablo tuhun ihyá, quihín ra iin paan tan nacuhv̄a ra tyahvi nyoo tsi Nyoo nuu tandihí ra naha. Tacan tan tahví ra tan quitsah̄ tsatsí ra. **36** Tacan tan tandihí ra naha ndu iñ ca iñi ra naha tan tsatsí ndihí ra naha. **37** Tan tsa tandihí ndi tsa yucú ndi tsitsi yutun ndoo can, quit̄a uvi cientu uñi xico tsahun iin ndi. **38** Cuhva tsa ndihí

tsatsí ra naha cuhva cuñí ra naha tan jacuhyn̄ ra naha yitín tsa yihí trigu nu ndutya ñuhu na nduyama ca yutun ndoo tyin tacan tan cua nandaa tsi nu ndutya tan cua tsaa tsi yatyin ñi yuhu ndutya.

Nu nyee yutun ndoo

39 Yaha can tan cunditsin. Tan nyehé ra tsa jacacá yutun ndoo iin ñuhu, maa tyin ña nacotó ra naha nu maa cuví can. Nyehé ra naha iin nu iyó nyiti. Tan tyaq̄ ra naha cuhva nyehé ra naha tatun cuví jacuhun ra naha yutun ndoo ican. **40** Tsahnya ra naha yoho tsa nuuhñí caa vee can. Tan nacoḡ ra naha can tsitsi ndutya ñuhu. Tan jandutaya ra naha vitu tsa janavicó yutun ndoo. Tacan tan jandaq̄ ra naha jahma tsa tuhvá ticaá ityi nuu tsi. Tan quitsah̄ quihín tatyí jahma can, tan jacuhún tsi yutun ndoo nda nu iyó nyiti can. **41** Tan tsaaq̄ tsi nu tatahán ndutya. Tan nyee jiñi tsi tsitsi nyiti. Tan ña cuví ca tava ra naha itsi. Tan ityi xuu tsi quitsah̄ tahví cuatyí can tsa cuenda tsa ñihi xaan cañí ndutya ñuhu can. **42** Tacan tan andaru cuñí ra naha cahñí ra naha tsi ra cuahán cua cutuñí naha ra tyin coto cunu ra naha. **43** Maa tyin capitán andaru cuñí ra jacacu ra tsi ra Pablo. Yacan cuenda ña tsah̄ ra tsa cahñí ra naha tsi ra can naha ra. Tan catyí ra tyin ndáa ra tsitó sutyá, na cuhun cuee ñi ra naha nu ndutya tan quita ra naha nda ñuhu ityi. **44** Tan tandihí ca ra tsa ña cuví sutyá, na cuhun ra naha nu vitu tsa nyisó yutun ndoo, tan juhva ra naha na cuhun ra naha tsihin vitu tsa tahví cuatyí jahá ndutya ñuhu. Tan tacan cacu tandihí ndi tan quita ndi ñuhu ityi.

Nu nyíi ra Pablo ñuhu Malta

28 ¹ Cuhva tsa tsa yah̄ cacu ndi tan catyí nyív̄i iyó ñuhu can tyin nu yucú ndi can nañí tsi Malta, o Melita. ² Tan vaha xaan natuhún ñi

tsihin ndi. Tan jatahan ñi ñuhu tyin cuún savi tan vitsin xaan. Tan catyí ñi tsihin tandíhi ndi, na natuhva ndi yuhu ñuhu can tyin quita tsa vitsin tsi ndi. ³ Tacan tan ra Pablo naquihín ra juhva nducu ityi. Tan tsitsi tsa tyihí ra can nu ñuhu, quita iin coo tsitsi nducu can, tsa cuenda tsa ihñi. Tan tsatsí yihí tì ndaha ra, tan ticaá tsico tì ndaha ra. ⁴ Cuhva tsa nyehe nyiví ñuhu can tyin ticaá coo can ndaha ra, quitsahä natuhún tahan ñi tan catyí ñi:

—Ra ihya nyiví tsahñi ra, tun cuvi, tyin vasu cacu ra nu ndutya ñuhu, maa tyin Nyoo ña tsahá ca ra tsa coo ra tsa cuenda cuatyi ra —catyí ñi.

⁵ Maa tyin ra Pablo naquísí ra tsi coo can, tan canacavá tì nu ñuhu, tan nduve náa tahán ra. ⁶ Tandíhi ñi ndatú ñi náa cuhva ndaa nu tyaq tì, a náa cuhva cua cúu ra. Maa tyin tsa yahä ndatú xaan ñi, tan nyehe ñi tyin nduve maa náa tahán ra. Tacan tan nasamá ñi cuhva tsicá iñi ñi, tan quitsahä catyí ñi:

—Ra ihya cuví iin nyoo —catyí ñi.

⁷ Yatiny ñi can canyií ñuhu ra yihí ndaha ñuhu can. Tan nañí ra Publio. Tan vaha xaan caahán ra tsihin ndi. Tan vaha xaan tyanuú ra tsi ndi, tsa uñi quivi tsa yucú ndi vehe ra. ⁸ Tan jutu ra ñihí xaan cuuhví ra tsihin cahñi tan tsa tsiyó ra. Tan tsahán ra Pablo tsinyehé ra nu canyií ra. Tan tsicán tahvi ra tsa cuenda ra, tan tyiso ndaha ra jiñi ra. Tacan tan nduvahä ra. ⁹ Yaha can tan quitsahä tsaá cuaha nyiví cuuhví tsa iyó ñuu can. Tan nduvahä ndíhi ñi. ¹⁰ Tan tandíhi ñi vaha xaan tyanuú ñi tsi ndi. Tan quivi quihví ndi tsitsi iin yutun ndoo tsa cua cuhun ndi, tsaha ñi tandíhi tsa cua cutyiñu ndi ityi cuhun ndi.

Nu tsaa ra Pablo ñuu Roma

¹¹ Uñi yoo tsiyucú ndi ñuhu Malta can. Tacan tan quihví ndi tsitsi iin

yutun ndoo tsa quee nda ñuu Alejandría tsa canyií nu cuví Egipto. Tan ndoo tsi Malta nda yahä yoo vitsin. Tan jiñi yutun ndoo can nyecú tsa caá tumaa caá nyoo Cástor tan nyoo Pólux. ¹² Tan tsaa ndi ñuu Siracusa. Tan ican ndoo ndi uñi quivi. ¹³ Tacan tan quita ndi tan cuahán ndi ityi yuhu ndutya ñuhu nda cuanda tsaa ndi ñuu Regio. Tan tsa inga quivi can ñihí xaan yihí tatyi tsa quitsí ityi sur tan tsicá ndi uvi quivi tan tsaa ndi ñuu Puteoli. ¹⁴ Ican ñihí tahan ndi tsihin juhva ra hermano naha ra. Tan catyí ra naha tsihin ndi tyin ndoo ndi iin vitya tsihin ra naha. Yahä can tan cuahán ndi nda ñuu Roma. ¹⁵ Tan nyiví yihí cuenda ra Cristo ñuu Roma can ñihí tuhun ñi tyin cua tsaa ndi. Tan tsahán ñi tsijatahan ñi tsi ndi ityi. Juhva ñi ndatú tsi ndi Nuyahví Apio. Tan inga ñi ñihí tahan ñi tsihin ndi nda nu nañí Tres Tabernas. Tan tsa nyehe ra Pablo tsi ñi, nacuhvá ra tyahvi nyoo tsi Nyoo. Tan ndu iñ ca iñi ra. ¹⁶ Cuhva tsa tsaa ndi ñuu Roma can, ra capitán can nacuhvá cuenda ra tsi ra iyó cuatyi can naha ra tsi ra yihí ndaha vehe caa. Tan tsaha ra can tsa coo siñ ra Pablo. Tan jahá cuenda intuhun ñi andaru tsi ra.

Nu caahán ra Pablo tuhun Nyoo ñuu Roma

¹⁷ Tsa yahä uñi quivi tsa tsaa ndi ican, tacan tan tava_ ra Pablo tyiñu na quitsi ra cuví ityi nuu tsihin nyiví Israel tsa iyó ñuu Roma can naha ra. Tan cuhva tsa ndu iñ ra naha, quitsahä catyí ra tsihin ra naha:

—Nyooho yañi, vasu nduve náa javahä yu tsi nyiví Israel tahan yo, tan ndi nduve náa javahä yu siqui tuhun tsahnu cuhva iyó yo, maa tyin tsaha cuenda ra Israel naha ra tsi yu tsi ra ñuu Roma naha ra. Tan tsinyij yu vehe caa ñuu Jerusalén ndaha ra ñuu Roma naha ra. ¹⁸ Tan tsa jaquee yuhu ra naha tsi yu, cuñi ra naha

jaña ra naha tsiyu. Tyin ña taahán tsi cíu yu tyin nduve cuatyi javahá yu. **19** Maa tyin ra Israel tsa iyó nda ñuu Jerusalén naha ra nduxaan xaan ra naha tan yacan cuenda tsican yu tsa cutuñi yu nuu ra cuví rey cahnu. Vasu nduve cuatyi cua tyaa maa yu siquí ra naha. **20** Yacan cuenda caná yu tsi nyoocho tyin nacoto yu tsi ndo, tan catyi tuhun yu tsihin ndo tyin nuuhñí yu tsihin cadena vityin tsa cuenda tsa tsinú iñi yu tsi ra tsa ndatú xaan yo tsa cuví yo nyíví Israel —catyí ra Pablo.

21 Tacan tan catyí ra Israel naha ra tsihin ra Pablo:

—Ña tsító ndi tuhun yooho. Tan yoñi jacoto tsi ndi, ndi tsihin carta, tan ndi ra fiuu yu tsa quee nda Judea ña cahan ra naha tuhun yooho, tan nduve náa cahan ra naha siquí un.

22 Maa tyin cuñí ndi tyaa soho ndi tuhun tsicá iñi un. Tyin tsító ndi tyin tandíhi ñi ityi tan caahán nyíví siquí tuhun tsaa ihyá —catyí ra Israel naha ra tsihin ra Pablo.

23 Tacan tan natuhun tahan ra naha ndaa quíví cua cuhun ra naha inga tsaha. Tsa tsaaq quíví can, tsaaq cuaha nyíví nu iyó ra Pablo. Tan quitsahq caahán ra nda tsa tuvi tan nda cuanda tsacuaa nácaa ndacá ñaha Nyoo. Tan tsihin ley Nyoo tsa tyaaq ra Moisés tan tuhun tsa tyaaq ra cuví ndusu yuhu Nyoo tahan tsanaha, jacuahá ra tsi ñi tyin ra Jesús cuví ra tsa jacacú tsi yo. Tan tacan javahá ra Pablo tyin cuñí ra tsa tsinú iñi ñi tsi ra Jesús. **24** Yihí ñi tsinú iñi ñi tsa caahán ra. Tan inga ñi ña tsinú iñi ñi. **25** Tan ña iin tsicá iñi ñi, siin siñ tuhun caahán ñi. Tan quitsahq tsinuhú ñi. Tan ra Pablo catyí ra tsihin ñi:

—Nditsa tsa cahan Tatyí Ii Nyoo tsihin ra Isaías ra cuví ndusu yuhu ra

tahan tsanaha, tyin na cahan ra tsihin tsii tsaaahu yo. Tan catyí ra:

26 Cuaahan tan cahan un tyehen tsihin nyíví ihyá:

Nyooho cua cuñí ndo tuhun Nyoo, maa tyin ña cua cutuñi iñi ndo.

Cua nyehe ndo tsihin tinuu ndo tsa cua javaha Nyoo, maa tyin ña cua nacoto ndo tsa nyehe ndo.

27 Tyin añima ñi tsa ndundavaan xaan tsi.

Tsiñí ñi, maa tyin ña tyaá yahvi ñi.

Tan ndasí tinuu ñi, tyin tacan tan ña cua cuvi nyehe ñi.

Tan ña cua cuñí ñi tsihin añima ñi.

Tan ña cua cutuñi iñi ñi tsihin añima ñi. Yacan cuenda ña cuñí ñi quíhví ñi tsitsi ndaha yu na janduvaha yu tsi ñi.

Tacan catyí ra Isaías jahaq Tatyí Ii Nyoo tahan tsanaha.

28 'Coto vaha nyoocho tyin vityin tan ityi nuu ca cuhun yu cua jacoto yu tsi nyíví tsa ñavin nyíví Israel cuví tyin jacacú Nyoo tsi ñi. Tan maa ñi cua tyaa soho ñi —catyí ra Pablo tsihin ñi.

29 Cuhva tsa catyí ra Pablo tyehen, ra Israel cuahán ra naha juvin ñi caahán yuhu tahan ra naha tsa cuenda tuhun tsa cahan ra Pablo tsihin ra naha.

30 Uvi cuiya ndoo ra Pablo vehe nu nyíví ra cuenda yoo ñuu Roma can. Tan vaha caahán ra tsihin tandíhi nyíví cuahán vehe ra. **31** Tan tsihin tsa nii iñi ra tan caahán ra tuhun nácaa ndacá ñaha Nyoo tsi yo. Tan jacuahá ra tuhun Jutu Mañi yo ra Jesucristo. Tan yoñi tyasí nu caahán ra.